

**Maria
Limeres
Llobet**

ELS COLORS DE LA MIRADA

**L'ART
COM A
MATERIALITZACIÓ
DE LA MIRADA
DE LA GENT
DE PALAMÓS**

**IX BECA
COOPERATIVA
LA EQUITATIVA
2017-2018**

**AJUNTAMENT
DE PALAMÓS**

IX BEÇA
COOPERATIVA
LA EQUITATIVA
2017-2018

ELS COLORS DE LA MIRADA

**L'ART COM A MATERIALITZACIÓ
DE LA MIRADA DE LA GENT DE PALAMÓS**

Estimat lector, l'exemplar que tens entre mans no és un llibre d'art. Tampoc pretén fer un estudi biogràfic dels artistes ni de la seva obra. L'art és el recurs que representa el concepte estudiat; per això s'entenen les obres que s'hi recullen com una base per a la interpretació del discurs, en què les il·lustracions i l'obra pictòrica són un mitjà gràfic i interpretatiu per acompanyar-lo. Així doncs, l'obra està al servei de la interpretació del discurs elaborat. El protagonista d'aquest estudi és la mirada, element indispensable perquè es desenvolupi el concepte del paisatge, i l'art és la seva forma de representació i, per tant, una manera d'expressar la mirada.

Aquest llibre ens ofereix la possibilitat de **llegir-lo de dues maneres diferents.**

En primer lloc, et proposem el que creiem que pot ser una manera interessant d'introduir-te en el llibre. Comença pel primer capítol i, després, llegeix directament el número vuit. Aquest capítol et permetrà passejar per diferents punts de Palamós, mentre llegeixes i observes les imatges que hi fan referència. Un cop acabada aquesta lectura, pots ampliar la informació començant pel principi i seguint amb els apartats que precedeixen el número vuit.

En segon lloc, es pot seguir la lectura de manera convencional, seguint l'ordre natural dels capítols. Els primers apartats creen un discurs teòric, primer general i llavors específic. Després de la introducció, s'han tractat els elements que intervenen en la configuració del concepte de paisatge per, posteriorment, veure alguns d'aquests aspectes aplicats als casos concrets de l'Empordà i de Palamós. En el cinquè capítol s'expliquen alguns aspectes de la subjectivitat de l'art per, posteriorment, en els capítols que el segueixen, entendre la pintura de paisatge que es desenvolupa a l'Empordà i, en especial, les obres dels artistes de l'Escola de Vidal Palmada, la relació que tenen amb el paisatge, i què suposen aquestes representacions artístiques per a la gent de Palamós.

Els capítols vuit i nou són maneres d'exemplificar el discurs teòric treballat. En el primer d'aquests apartats, es reparteix el contingut en diversos punts de la localitat i s'enriqueix a partir d'imatges de fotografies i pintures. En el segon, es crea un paisatge de la memòria a partir de les representacions dels mateixos punts geogràfics del capítol anterior, elaborades per diferents autors, al llarg del segle XX, i mitjançant diversos llenguatges artístics.

El treball finalitza amb l'exposició de la continuïtat del paisatge, la mirada i la pintura de Palamós en els nostres dies, i el pes que hi exerceixen els seus precedents.

Esperem que, independentment de l'ordre que escullis de seguir la lectura, aquest llibre t'acosti a una construcció dels conceptes de paisatge i d'art, en la qual la teva mirada també n'és una part essencial i indispensable.

Als meus avis,
perquè, de tots els pobles del món,
van anar a parar per atzar a Palamós i,
enamorats,
van decidir quedar-s'hi.

AGRAÏMENTS

Agraeixo la col·laboració de totes aquelles persones que han fet possible la realització d'aquest estudi, en especial, d'Aleix Crosa, Alícia Genís, Carme Adroher, Carme Payet, Edelmira Orihuela, Joan Sarquella, Joaquim Comes, Martí Colls, Montserrat Vidal, Núria Teno, Oscar Oliu, Pere Coll i dels meus pares.

*La mitad de la belleza depende del paisaje
y la otra mitad del hombre que la mira.*

LIN YUTANG

*Els pintors comprenen la natura i l'estimen,
ens ensenyen a «mirar-la».*

VINCENT VAN GOGH

ÍNDEX

9	1 La mirada
11	2 Aproximació al concepte de paisatge
17	3 Les singularitats del paisatge empordanès
19	3.1. Elements que configuren el nostre imaginari col·lectiu
20	3.2. L'obertura al turisme
25	4 Un sentiment compartit
25	4.1. El Palamós heretat
28	4.2. Un poble conscient del valor del seu paisatge
33	5 La subjectivitat de l'art
37	6 Els orígens de la representació pictòrica de la mirada a Palamós
43	7 Mirar a través dels ulls dels pintors
43	7.1. El mestre
43	7.1.1. Francesc Vidal Palmada
54	7.2. Els principals deixebles
54	7.2.1. Josep Sarquella Escobet
62	7.2.2. Ezequiel Torroella i Mató
72	7.2.3. Josep Orihuela Reig

79	8 Una proposta d'itinerari: pintors d'una mateixa escola
81	8.1. L'itinerari situat a la geografia local
82	8.2. Itinerari
82	8.2.1. Plaça Murada
84	8.2.2. Antic museu Cau de la Costa Brava
88	8.2.3. Port
91	8.2.4. La Catifa
93	8.2.5. Capella del Carme
99	8.2.6. Vistes de l'església de Santa Maria i el carrer Major
102	8.2.7. Cala de Sota Pedró
105	8.2.8. Cap Gros
107	8.2.9. La Fosca
109	8.2.10. Castell de Sant Esteve
111	8.2.11. Cala s'Alguer
113	8.2.12. Castell
117	9 El paisatge de la memòria
139	10 Els colors de la mirada avui
140	10.1. Martí Colls Sabater
141	10.2. Pere Coll Pujol
142	10.3. Joan Sarquella Oliveras
143	10.4. Joaquim Comes Garcia
145	10.5. Carme Payet Corominas
149	11 Els colors
153	12 Bibliografia

1 LA MIRADA

He nascut i crescut a la vila empordanesa de Palamós i puc afirmar que estimo i em sento part d'aquest particular indret. Un sentiment compartit amb bona part de la gent que hi viu o que hi ha passat part de la seva vida, i que és fruit de cadascun dels paisatges que componen aquesta localitat de roques, sorra, aigua i sal; però també de la seva música: de les onades que trenquen els dies de temporal i de les barques picant la passarel·la del port, del cant dels ocells els dies calmat, del murmur del carrer Major o del silenci d'una cala a l'hivern; i també de les seves olors: d'aigua salada i de crema solar a l'estiu, de pi i de terra molla els dies de pluja, i de peix i de benzina a la vora de la zona portuària.

Parlo d'una terra on prevalen dicotomies i contrastos, començant per la nostra forma de vida, senzilla, amb connexió amb la mar, però alhora caracteritzada per l'esforç i el treball dur que suposa viure de la pesca i del turisme. També n'és un exemple la tramuntana, que modela al seu gust roques i arbres, que ens talla la pell però que ens deixa el cel lliure de núvols i d'un blau intens.

Penso que l'essència dels llocs es troba en la seva gent, això no significa que la terra ens pertanyi, sinó que nosaltres som el resultat d'aquest territori de contrastos: som gent liberal i somiadora a qui ens agrada la disbauxa del nostre carnaval, però alhora som conservadors en les nostres tradicions i esquerps i desconfiats de bones a primeres. Respectem l'origen dels nostres sabors i la manera de treballar-los, però també ens arrisquem a fusionar les nostres arrels amb la cuina d'avantguarda. I, per sobre de tot, aquesta essència la trobem en totes les vivències i records que amaga, per cadascun de nosaltres, cada cala i carrer. Una terra que, personalment, m'ha servit de refugi sempre que no hi he viscut.

Una terra que ha sigut font d'inspiració per a un gran nombre d'artistes, que han plasmat totes aquestes impressions en forma de traços i que han entès que a cada hora del dia i a cada llum de cada època de l'any s'hi amaga quelcom especial; quelcom nostre. El que m'interessa destacar en aquest treball són els artistes pictòrics, aquells que van fer de Palamós, per les seves característiques, el protagonista de la seva obra. Cal tenir en compte que la historiografia de l'art ha elaborat un discurs anacrònic de les obres i els artistes, que dona més importància a alguns artistes de la que van rebre en la seva època. En conseqüència, a vegades podem tenir la sensació que tot allò que queda fora d'aquest discurs no té valor. Per aquest motiu, aquest treball pretén fer visible la tasca dels diferents pintors de Palamós, les obres dels quals configuren part del patrimoni local i ens donen informació de la nostra manera de ser, de viure i d'apreciar el paisatge.

Fa poc vaig escoltar que allò que s'escriu sense passió serà llegit sense interès. Dit això, m'agradaria que gaudíssiu de les següents pàgines de la mateixa manera que ho he fet jo en el moment d'elaborar-les.

2 APROXIMACIÓ AL CONCEPTE DE PAISATGE

*El paisaje es, en buena medida,
una construcción social y cultural, siempre anclado —eso sí—
en un substrato material, físico, natural.*

JOAN NOGUÉ

Per començar a teoritzar sobre el concepte de paisatge, m'agradaria fer un petit experiment. Observeu la imatge que apareix a la pàgina anterior. Dediqueu uns segons a pensar una paraula. La primera que us vingui al cap.

La teniu? La veritat és que no sabia dir-vos quina paraula heu escollit, ja que probablement és diferent de la que he triat jo. La majoria de vosaltres haureu escollit una paraula segons la vostra situació actual. Si acabeu de sortir de treballar o us trobeu lluny del lloc on heu nascut o estiuatgeu, haureu pensat en conceptes com descans, vacances o casa. Si és el lloc on anàveu de petits, haureu escollit paraules com record o infantesa. Si us hagués demanat el mateix exercici però a partir d'una descripció, cadascú de vosaltres hauria anat modelant la imatge a mesura que avancés en la lectura del text, a partir de les vostres experiències i records, creant una imatge diferent en cadascú. I si hagués plantejat la pregunta de manera diferent, si hagués demanat que imaginéssiu quin és el racó més apreciat del vostre poble, hauríem obtingut un marc molt més ampli de respostes.

Igual que l'elecció d'aquesta imatge ve donada per la meua subjectivitat, les respostes que es recullen davant d'una fotografia de paisatge no són neutres i estan motivades per quelcom que va més enllà dels conceptes geogràfics i geològics del territori. Tot i que el concepte de paisatge ens remet a diferents significats, i un d'ells és el conjunt de característiques físiques, biogeogràfiques o antròpiques particulars d'una regió determinada, aquest treball se centrarà en el concepte del paisatge com la vista i l'apreciació d'un paratge, per, posteriorment, veure com els artistes són capaços de materialitzar-lo a través dels diferents llenguatges artístics, en especial la pintura.

Aquesta manera d'entendre el paisatge sorgeix al llarg del segle XV, durant el període del Renaixement, moment en què el subjecte comença a investigar sobre la seva identitat i sobre el món en el qual habita, de manera independent a les conviccions religioses. En aquesta època, el paisatge serà vist com una font de plaer, de saber, com un educador i com a benefactor moral. L'home modern configura la idea d'identitat del lloc, dotant-lo de significat, valors, ideals, sentit i valors estètics, mitjançant la ciència, la filosofia, l'art, els mites, les referències antropològiques, els usos, el seu paper en els escenaris vitals, la moralitat, la personalitat, la resistència física, la bellesa, les acumulacions d'herències i històries, i la identificació del poble cap al lloc que habita. Cal tenir en compte, però, que la definició d'aquest concepte de paisatge, tal com l'entenem en l'actualitat, pren la seva forma definitiva al llarg del segle XIX. El paisatge es fonamenta en la construcció del subjecte modern, el qual s'ha posicionat davant del territori i a través de la visualització, que el llegeix i en produeix significat, ordre, reconeixement i valor¹.

Així doncs, aquesta idea del paisatge no es limita als processos físics, químics i geològics concrets d'un territori, sinó que també és la concepció que tenen els humans sobre aquest. El paisatge és la manera com és percebut, apreciat, entès i valorat una porció de territori, per a l'individu o la comunitat que hi habita, explota i alhora hi estableix un vincle. Joan Nogué descriu el paisatge com un producte social, format per l'espai geogràfic existencial, el qual està dotat d'elements materials tangibles i per elements intangibles. Ambdós converteixen els territoris en únics. Per a Marta Tafalla, el paisatge és una construcció intersubjectiva, que té lloc al llarg de la història i a partir de les interaccions i les creacions culturals col·lectives. Els entorns naturals i els espais urbans inclouen factors globals i individuals que s'han forjat a partir d'uns valors i uns símbols determinats segons el grau de conservació de la història, i en funció de les polítiques i economies de cada moment i de cada lloc determinat.

Per a Eduardo Martínez de Pisón el paisatge és entès com un nivell cultural: «es una parte lógica de lo propiamente humano, de la capacidad de otorgar sentido cultural a la existencia y, por ello, a nuestra relación con el medio»². Per aquest motiu exerceix influències morals i culturals sobre la població. Així doncs, el paisatge és figuració i configuració, ja que està format d'una estructura territorial física i un conjunt de significats adquirits. Sobre això, Joan Nogué a *Paisaje, identidad y globalización*, afegeix que el paisatge és cultura i per aquest motiu és quelcom viu, dinàmic i en contínua transformació, capaç d'integrar amb el temps les modificacions territorials destacades.

Perquè existeixi paisatge és necessari que hi hagi observador. El paisatge necessita la mirada per existir. La mirada delimita, separa part de la natura i l'enquadra en un horitzó visual durador: «El paisaje existe en tanto en cuanto hay quien lo mira, quien sabe darle un significado, sacarlo del indiferente mundo de

¹ NOGUÉ, J. *El paisaje en la cultura contemporánea*, Madrid: Biblioteca Nueva, 2008, p. 213.

² NOGUÉ, J. *La construcción social del paisaje*, Madrid: Biblioteca Nueva, 2009, p. 329.

« La mirada convergeix en paisatge allò que només és territori ».

la naturaleza y elevarlo al de la cultura»³. La mirada convergeix en paisatge allò que només és territori. Per a Alicia Lindón, l'observador és el subjecte actiu que defineix la seva configuració, el qual esdevé un procés inacabat i en permanent procés d'elaboració⁴.

Joan Nogué, a l'article *Emoción, lugar y paisaje*, diferencia entre el concepte mirar i contemplar. Aquest últim es defineix com a mirar amb atenció, però de manera relaxada, distesa i atenta. A més, inclou elements estètics, intel·lectuals i emocionals. Ens diu que la contemplació es dona per la interacció entre l'observador i l'objecte, acció que el configura com un procés intern, personal i potenciat per les característiques d'allò que s'observa⁵.

El mateix geògraf, en el llibre *La construcción social del paisaje*, exposa les diverses formes de mirar el paisatge, determinades per les relacions de poder, gènere, classes, ètnies, edat o l'estètica dominant. L'autor creu que la humanitat busca en el paisatge els models estètics que tenen lloc en el nostre pensament. A més, la mirada del paisatge està determinada per les herències històriques, les continuïtats, permanències i els estrats superposats de restes antigues. També per l'ús que se'n fa, les necessitats, els hàbits o les característiques del lloc⁶. De manera similar, per a Mireia Folch-Serra, cal tenir en compte que sobre la significació dels llocs intervé el que anomena *objectivitat personificada*, la qual és el resultat de la posició geogràfica, política, existencial o de gènere, elements que influencien sobre els punts de vista i la manera d'entendre el món. Entenem, doncs, que la mirada està determinada per un gran nombre d'identitats socials i connotacions culturals de diferents llocs⁷. Per a Nogué, aquestes poden ser interpretades com un dinàmic codi de símbols, que ens parlen de la cultura, del seu passat, del seu present i del seu futur⁸.

En el procés de contemplació hi té un gran pes l'experiència *polisensorial*, també anomenada *multisensorial*, la qual ens permet apreciar al màxim la riquesa i la complexitat de l'entorn, i ens vincula emocionalment al lloc, amb la possibilitat d'evocar-nos records passats que associem a determinats objectes i espais. Ahora, el conjunt de sentits té una funció molt important en la construcció de la identitat personal sobre el territori⁹.

Josepa Bru afegix la idea que el paisatge és experiència i vivència entre el món i cadascun de nosaltres, que estan determinades per la nostra posició, el nostre

³ NOGUÉ, J. *ibíd.*, p. 218.

⁴ NOGUÉ, J. *ibíd.*, p. 217.

⁵ NOGUÉ, J. *Emoción, lugar y paisaje*. LUNA, T. VALVERDE, I. *Teoría y paisaje II: Paisaje y emoción. El resurgir de las geografías emocionales*, Barcelona: Observatorio del Paisaje de Cataluña, 2015, p. 144.

⁶ NOGUÉ, J. *op. cit.*, 2009, p. 20.

⁷ NOGUÉ, J. *ibíd.*, p. 145.

⁸ NOGUÉ, J. *ibíd.*, p. 21.

⁹ TAFALLA, M. *Paisaje y sensorialidad*. LUNA, T. VALVERDE, I. *Teoría y paisaje II: Paisaje y emoción. El resurgir de las geografías emocionales*, Barcelona: Observatorio del Paisaje de Cataluña, 2015, pp. 113- 117.

context cultural, el nostre sexe i el nostre punt de vista. Les persones interactuem emocionalment i de manera contínua amb les geographies que ens envolten i formen part de la nostra vida quotidiana, fet que modifica el valor que els atorguem¹⁰. En paraules de Nogué: «no hay emoción posible si no existe, previamente, inmersión, seducción, contemplación»¹¹. Atribuïm significats als paisatges a partir d'aquestes emocions que ens provoquen, i també per les experiències de les nostres vivències, que configuren una part essencial de la memòria individual i col·lectiva. A més, tots els espais són potencials de convertir-se en llocs de significat, mitjançant l'experiència vital, les aspiracions de la gent, els records, els pensaments i les emocions.

El paisatge manté amb l'espectador una interacció de caràcter personal. No a tots ens atrauen els mateixos llocs, ni ho fan de la mateixa manera, o amb la mateixa intensitat. Dependrà de l'experiència personal amb el paisatge, el bagatge cultural o la sensibilitat de cadascú, però també de la interacció col·lectiva, ja que tenim uns valors compartits del paisatge, formats a partir de les singularitats de la geografia i la història del territori, i per les percepcions i representacions que es comparteixen¹².

Així doncs, entenem que el paisatge és molt més que l'escenari on es desenvolupa la vida política i social d'una població; és el conjunt de significats que ens permet donar respostes afectives i imaginatives per a identificar-nos en el col·lectiu que ens envolta. Per al teòleg americà del paisatge J.B. Jackson «ningún paisaje puede comprenderse mientras no los percibimos como una organización del espacio, mientras no nos preguntemos a quién pertenecen o quién usa esos espacios, cómo se crearon y cómo cambian»¹³.

Per a Daniel Hiernaux, el paisatge és vist com una composició morfològica estable, que s'aprecia o rebutja a través d'allò que imposa la cultura i l'apreciació sensorial i intel·lectual dels elements que envolten l'individu en la seva quotidianitat. Aquests elements estan lligats als sentits particulars de lloc, al sentiment de permanència i l'afecte dirigit a l'espai que s'habita, associats al sediment cultural i material¹⁴. Joan Nogué afegeix: «Cuando creamos lugares en el espacio geográfico, cuando “vivimos” estos lugares, creamos identidades»¹⁵. En el seu article *El retorno al paisaje*, escriu sobre aquest punt: «La gente se siente parte de un paisaje, con el que establece múltiples y profundas complicidades»¹⁶.

Ens identifiquem amb el lloc i creem un sentit de pertinença social i col·lectiva. Aquest sentiment d'identificació, per part d'un col·lectiu, es pot donar en

¹⁰ NOGUÉ, J. op. cit., 2009, p. 63.

¹¹ NOGUÉ, J. op. cit., 2015, p. 144.

¹² NOGUÉ, J. *El paisatge, entre el subjecte i l'objecte*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2017, p.6.

¹³ NOGUÉ, J. op. cit., 2009, p. 102.

¹⁴ NOGUÉ, J. ibíd., p. 253.

¹⁵ NOGUÉ, J. *Paisaje, identidad y globalización*, núm. 7. Universidad del País Vasco: Fabrikart, 2007, p. 137.

¹⁶ NOGUÉ, J. *El retorno al paisaje, Enrahonar. Quaderns de filosofia*. Núm. 45. 2010, p. 125.

tipus d'espai com el poble, el barri, la ciutat, la comarca o la regió. L'entorn és l'escenari canviant que es manifesta col·lectivament a partir de l'adquisició d'una consciència comuna. Per al professor d'Urbanisme Joaquín Sabaté, al llibre *El paisaje en la cultura contemporánea*, la memòria i el patrimoni reforcen la identitat del territori a partir de donar consciència del valor de l'herència a la societat¹⁷. Sobre aquesta construcció identitària, Mireia Folch-Serra ens parla sobre la importància del paisatge en la creació de la identitat nacional catalana des de mitjans del segle XIX fins al final de la Guerra Civil¹⁸. Així doncs, entenem que el paisatge té efectes a gran escala, però també sobre les identitats locals.

Cal afegir en aquest punt la visió de Vinyet Panyella sobre els efectes que produeixen les accions urbanístiques en els paisatges de referència. Davant d'aquests fets, les persones conserven la imatge i el record ideal, les quals contrasten amb la realitat de partida. Per a l'autora, la diferència entre l'ideal i el record, en contrast amb la realitat, serà major com més gran sigui la transformació. Per aquest motiu, el paisatge és, per a la filòloga, la realitat tangible i l'element de referència de l'imaginari col·lectiu¹⁹.

¹⁷ NOGUÉ, J. op. cit., 2008, p. 249.

¹⁸ NOGUÉ, J. op. cit., 2009, p. 141.

¹⁹ PANYELLA, V. L'Empordà i la plenitud del paisatge líric.
Actes del congrés: el paisatge, element vertebrador de la identitat empordanesa.
 Vol I. Figueres: Institut d'Estudis Empordanesos, 2007, p. 583.

L'Emporda'

- Cap a la part del Pirineu
Vora els terrats, avian del mas
I'otra una plana rïallera

Es l'Emporda'! -

- Diguen, companys, per hont hi anem
Diguen, companys, per hont s'hi va

- Tot es canvi tot es drettera
Si'm dem la mar.

Salut! noble Emporda'!

Salut! palam del vent!

Portem el cor content

I una cançó:

Pels ayes s'alçara,

Pels cors penetrare,

Pargora i 'niva fent

de germano

- ; Una cançó! -

(March)

" A salt de la muntanya hi hi un pastor,
A dintre de la mas hi hi una sirena;
Ell canta al demati que 'l sol hi es bo,
Ella canta a' les nits de lluna plena.

Pastor, me fas veigut -
Ella canta: - ~~Me fas veigut~~ sirena

Canta el pastor: - Me fas veigut sirena -

- Si sabesses el mas com es bonich! -

- Si sabesses la llum de la caverna! -

- Si hi basseres seria mon morit

- Si hi pujeres ma joia fora plena

- Si sabesses el mas com es bonich!

- Si sabesses la llum de la caverna!

La sirena se feu un oïsch ençà

I un oïsch ençà el pastor de la muntanya

fins que s' trobaren al bell mitj del pla

I del amor plantaren la cançona...

Fora l'Emporda'!

^{suprimeix!}

Much Morena: Vegen que os sembla. Se pot veure!

Lo que convinga, allí hem convinga. Vos mateix.

!i or pensia estich content

2 d'Aug 1908

J. Harropall

3 LES SINGULARITATS DEL PAISATGE EMPORDANÈS

*[...] Van segurs per la vida i no temen la mort
perquè saben que tant si hi ha un altre món com si no,
en aquest almenys els ha tocat viure en un dels llocs
més bells i pròspers de la terra.*

ROSA REGÀS

Ens sentim identificats en les històries, els mites, els símbols, la manera de parlar, les cançons, els sabors, les festes, les tradicions, les olors i les persones d'un lloc determinat. Històricament la població de l'Empordà s'ha mostrat orgullosa de la seva comarca, i s'ha identificat com una part essencial d'aquesta. Joan Nogué exposa en diversos articles que en pocs indrets com l'Empordà és tan palpable la interconnexió entre el paisatge, la identitat i el territori²⁰. L'atracció cap aquest indret no és sentida únicament per la gent que l'habita, sinó també per la gent vinguda d'arreu i per aquells que els ha servit com a font d'inspiració per a la creació artística, un fet que ens porta a preguntar-nos què té d'especial l'Empordà que hagi provocat aquest sentiment en bona part d'aquells que l'han trepitjat.

Per començar, el territori presenta unes característiques físiques, climàtiques i geogràfiques particulars que han originat un territori de contrastos. La costa està formada per un gran nombre de petites i rocalloses cales, per àmplies badies obertes, pobles costaners i penya-segats. La seva zona muntanyosa està formada al nord pels Pirineus i al sud per un seguit de serres pirinenques més baixes, de relleus diversos, i on es poden trobar petits nuclis de població. Per acabar, la plana és una depressió que s'obre directament al mar, iniciada a la serralada pirinenca fins al massís del Montgrí²¹.

Pàg. 16. Original del poema *L'Empordà* de Joan Maragall.
Biblioteca de Catalunya. Barcelona

²⁰ SEGURANYES, M. L'Empordà, territori de creació pictòrica. Noves perspectives per a l'estudi de l'art empordanès. AADD, *Actes del Congrés: El paisatge, element vertebrador de la identitat empordanesa*. Vol II. Figueres: Institut d'Estudis Empordanesos, 2007, p. 728.

²¹ MARTÍNEZ, A. Lluís Vayreda i Trullol, l'ànima del paisatge empordanès. *Actes del Congrés: El paisatge, element vertebrador de la identitat empordanesa*. Vol. 2. Figueres: Institut d'Estudis Empordanesos, 2007, p. 623-634.

El llibre *Paisatges vius. Patrimoni natural de les terres gironines* descriu la Costa Brava²², part litoral de l'Empordà, com un territori de geologia molt diversa, «combinació màgica de valls i serrats, de mar i muntanya, de sorra i penya-segats, que continua perdurant»²³. Per a Joan Nogué, el paisatge de l'Empordà es caracteritza per ser variat i per haver mantingut un equilibri entre els seus elements essencials: la muntanya baixa mediterrània, les masses boscoses, els paisatges agrícoles, la línia de la costa i una densa i ben articulada estructura de poblament²⁴.

L'Empordà està dividit en dues comarques per les seves característiques físiques i, a partir de l'any 1936, per la Generalitat de Catalunya, seguint la separació establerta des de la baixa edat mitjana, moment en què les terres de l'Alt Empordà formaven part del domini dels comtes d'Empúries i les del Baix Empordà, del comte de Barcelona i el bisbe de Girona. Malgrat les seves diferències, la població no sol fer distincions entre els territoris, possiblement, per la seva unitat històrica, social i geogràfica.

Per al periodista i escriptor Oriol Pi de Cabanyes, en el seu llibre *L'Empordà, el melic del món*, l'Empordà és un fet eòlic, on la tramuntana es projecta des del Pirineu fins a Tossa de Mar (tot i que aquesta darrera pertany administrativament a la comarca de la Selva), i entén els límits de l'Empordà com a límits mentals o de temperament. A més, el fet eòlic ha sigut essencial en la creació literària i pictòrica. En paraules de Cabanyes, aquest vent «identifica la marca i la personalitat d'aquest territori tan dens de metàfores. A l'Empordà, aquesta terra imantada, electritzada pel fregadís del vent fred del nord, hi conviuen la màxima consciència de la realitat i la màxima vivència de l'instint. L'Empordà és l'espai-temps on es fa evident la simultaneïtat del que és real, el seny i la rauxa sense contradicció»²⁵.

Carles Bastons i Vivanco exposa en el seu article titulat *L'Alt Empordà i el seu paisatge: retrat en paraules* els aspectes concrets que singularitzen l'Empordà. Destaca la tramuntana com a fenomen meteorològic i també com a factor determinant en la configuració del paisatge. En un gran nombre d'ocasions s'identifica l'Empordà amb el qualificatiu de *palau del vent* i sovint es diu que els empordanesos estan «tocats per la tramuntana». És interessant, com cita l'escriptor P. Coromines, que «si no fos per la tramuntana, ni vosaltres els empordanesos sérieu tal com sou, ni aquesta plana fóra l'Empordà»²⁶.

Eduard Carbonell, a l'entrevista *El paisatge cultural de l'Empordà*, exposa que els empordanesos són uns privilegiats pel patrimoni que tenen, i hem d'entendre com a patrimoni, en primer lloc, la natura, de la qual en dependran, posteriorment, els elements antropològics, arquitectònics, musicals, artístics i literaris. La totalitat d'aquests presenten eixos comuns que els han generat i que els fan únics. Això és el que fa de l'Empordà un territori ric²⁷.

²² Anomenada per primera vegada d'aquesta manera el 1908 pel poeta Ferran Agulló, en una publicació del diari La Veu de Catalunya.

²³ RUHÍ, A. *Paisatges vius. Patrimoni natural de les terres gironines*, Girona: Diputació de Girona, 2010, p. 98.

3.1. Elements que configuren el nostre imaginari col·lectiu

L'Empordà ha sigut testimoni de l'arribada dels primers pobladors, dels assentaments ibers, de les gestes de navegants fenicis, de l'establiment de bases comercials gregues, i porta d'entrada de la romanització a la península Ibèrica. Més endavant, l'Empordà continuaria sent un territori disputat per andalusins, carolingis, genovesos, sarraïns, turcs, francesos, anglesos i italians. La gran quantitat de megalitisme, petjada dels primers pobladors, la varietat de cultures i creences religioses, i les formes que el vent i l'aigua han esculpit sobre roques i penya-segats, han contribuït a convertir l'Empordà en escenari de llegendes, batalles i supersticions, que s'han introduït en l'imaginari popular del territori. Moltes d'aquestes històries han estat traduïdes amb motiu de festes i tradicions que encara es practiquen avui en dia.

Per a Vinyet Panyella, l'imaginari està format pel conjunt d'imatges i representacions que articulen la comprensió de la cultura pròpia, de la identitat i de la configuració de la creació artística, literària i musical. El paisatge és protagonista i referent. Per això, la literatura i les llegendes han contribuït a la construcció de l'imaginari col·lectiu de l'Empordà. Per aquesta filòloga, els dos exemples essencials són el mite de l'Empordà, format a partir de la sardana d'Enric Morera, sobre el poema de Joan Maragall; i la teorització del paisatge en les obres de Josep Pla. En el primer cas, l'Empordà respon a la imatge lírica del poema de Maragall: «El mite del pastor i la sirena formen part, des de fa un segle, de l'imaginari del país i no només pel que fa al mite i la llegenda del naixement de l'Empordà, que és una de les faules més reeixides i més perdurables»²⁸ En el segon, Pla utilitza la paraula país per denominar l'Empordà, en *El meu país* de 1958, en el qual entén país com l'espai natural i identificador d'una pàtria comuna. Així doncs, Pla concep el paisatge com un referent d'identitat.

Per la seva banda, Carles Pi i Sunyer, que també és important en la construcció de l'imaginari empordanès, ens diu: «L'Empordà sembla una Catalunya petita, com una bella mostra reduïda i acolorida de tot Catalunya»²⁹. Sobre aquests referents ideològics, crec necessari incloure el poema en prosa, d'influència noucentista, de P. Coromines, *Les Gràcies de l'Empordà*, de 1919, on les Gràcies s'identifiquen amb l'alegria que provoca la contemplació de diversos elements de l'Empordà com la seva gent, les muntanyes, la tradició o l'esperit de llibertat³⁰.

²⁴ SEGURANYES, M. op. cit., 2007, p. 728.

²⁵ CABANYES, O. *Empordà el melic del món*, Barcelona: La esfera de los libros, 2006, p.15.

²⁶ BASTONS, C. *L'Alt Empordà i el seu paisatge: retrat en paraules*, Girona: Annals de l'Institut d'estudis Empordanesos, 2007, p. 671.

²⁷ CARBONELL, E. *El paisatge cultural de l'Empordà*. Empordà Televisió: Diàlegs sobre l'Empordà. 2015

²⁸ PANYELLA, V. op. cit., p. 582.

²⁹ PANYELLA, V. ibíd., p. 586.

³⁰ Els llibres titulats, *L'Empordà dels escriptors* de Jaume Guillaumet i *Josep Pla i els pintors*. *La construcció del paisatge empordanès* d'Anna Aguiló, tracten més a fons aquest darrer tema.

Per a Mariona Seguranyes, l'escriptor Josep Pla i un grup concret de pintors, empordanesos i d'arreu, que han recreat un gran nombre de pobles i viles, són els responsables de la construcció d'un referent cabdal de l'Empordà en l'imaginari col·lectiu de la cultura catalana³¹.

3.2. L'obertura al turisme

Els canvis socials i econòmics, que tenen lloc a l'Empordà a partir de mitjans del segle XIX, són essencials per entendre el motiu pel qual es va convertir en un focus d'atracció per a visitants i artistes d'arreu del món. Durant aquest període, l'Empordà va apostar per les oportunitats que ofería la societat industrial emergent, que exigia abastir mercats més grans i la mecanització de les indústries.

A principis del segle XX, el Baix Empordà, de Begur a Sant Feliu de Guíxols, prioritza el desenvolupament de la indústria surera, aprofitant la proximitat amb els boscos de les Gavarres i de l'Ardenya. Aquest fet comporta la transformació del traçat urbà de viles marineres com Palafrugell, Palamós i Sant Feliu de Guíxols, que passen a convertir-se en petites ciutats industrials. Es construeixen fàbriques i habitatges per als treballadors que venien de diverses comunitats espanyoles.

Aquesta industrialització comporta el desenvolupament d'una classe burgesa benestant, que comença a gaudir del turisme i de la cultura, i l'oci local. Des de finals del segle XIX fins a l'acabament de la Guerra Civil, el turisme se centra en aquests petits grups de famílies que disposen de recursos i temps lliure. Amb l'objectiu de satisfer la demanda d'aquest públic es construeixen petits establiments com els banys de Sant Elm a Sant Feliu de Guíxols, els de s'Agaró, els de la platja de la Catifa de Palamós o els de l'Estartit.

En el següent article es divideix el turisme de la Costa Brava en dues fases, i es descriu detalladament l'evolució d'aquest primer turisme.

Dues fases de la Costa Brava

“A principis de segle, les platges de la Costa Brava eren domini exclusiu de la burgesia local i de les colles que el diumenge anaven a pescar i fer la gran arrossada. A Sant Pol, La Fosca, Calella, Llafranch, Tamariu i Fornells, els industrials surers s'hi havien construït cases on les famílies s'instal·laven per un estiueig que solia limitar-se al mes d'agost. El cap de casa anava a la fàbrica matí i tarda en tartana. Era el precursor d'allò que quaranta anys més tard se'n diria "fer de Rodríguez". Ningú llogava casa "a mar". O es tenia en propietat o no s'estiuejava. Solament hi havia fondes a les poblacions grans vora mar, Sant Feliu i Palamós. Enlloc de

³¹ SEGURANYES, M. op. cit., 2007, p. 610.

la costa hi havia hotels pròpiament d'estiueig. El primer d'aquest caràcter fou segurament el Geroglífic de La Fosca.

Entre l'any vint i l'any trenta tingué lloc la primera expansió extra-local de l'estiueig a la Costa Brava. Girona capital i La Bisbal s'hi varen abocar. Vingueren també famílies barcelonines. S'obriren alguns hotels, pocs. I tres o quatre potentats anglesos construïen les primeres grans residències d'aquesta costa. En el període comprès entre el trenta i el trenta-sis s'inicia el turisme estranger — alemany en gran part — que es concentra principalment a Tossa, amb ramificacions febles a les altres platges.

Poc després d'acabada la guerra d'Espanya comença la primera de dues fases recents que marquen una empremta profunda en el creixement de la Costa Brava corn a centre d'estiueig [...].

(L.Bofill. “Dues fases de la Costa Brava” a Proa, núm. 77 (maig de 1962), p.1)

La normalització del país després de la postguerra i l'aïllament internacional van possibilitar el desenvolupament i l'obertura del turisme. Les particularitats i el patrimoni del territori van generar un gran interès per als visitants internacionals. A partir dels anys cinquanta, el turisme propicia el creixement demogràfic, la immigració de treballadors del sud d'Espanya, el creixement urbanístic dels municipis costaners, i el desenvolupament de comerços i serveis d'hostaleria que sorgeixen per fer front a aquesta nova demanda.

Des dels anys seixanta fins a l'actualitat el turisme pren el relleu del sector industrial i es convertí en l'activitat econòmica capdavantera de l'Empordà. La presència de turistes va tenir efectes positius tant en l'economia com en la rígida moral que predominava en el país.

Al llarg d'aquests anys, diversos indrets de la costa es van convertir en escenaris de pel·lícules americanes: Tossa de Mar i Palamós amb el film *Pandora i l'holandès errant*, Begur i s'Agaró amb *De sobte, l'últim estiu* i Cadaqués amb *El far de la fi del món*, projeccions que van esdevenir un reclam turístic del territori.

Des dels anys trenta l'Empordà esdevé un refugi per a artistes. L'estrella de Hollywood Madeleine Carroll es va fer construir un castell en el turó de Treumal, a Calonge. El coronel i arquitecte rus Nikolai Woevowskyes va construir el castell de cap Roig a principis dels anys trenta, que va ser freqüentat per celebritats com el dissenyador de moda Cristóbal Balenciaga, el president Macià o l'editor Gustavo Gili. El pintor català Josep Maria Sert va comprar el mas Juny a la platja de Castell, l'any 1930. Durant l'època d'entreguerres van freqüentar la finca personatges com la baronessa Thyssen, Marlene Dietrich, Coco Chanel, Salvador Dalí o Josep Pla.

L'any 1940 el mas va ser comprat pel milionari barcelonès Alberto Puig Palau, que va portar artistes del moment com Lola Flores, Ava Gardner, Frank Sinatra o Joan Manuel Serrat³².

A partir dels anys cinquanta, l'Empordà es converteix en focus de la *jet set* internacional del moment, com la famosa ballarina gitana Carmen Amaya, que va adquirir el mas Pinc a Begur, indret on va passar els seus últims dies de vida. L'escriptor nord-americà Truman Capote va refugiar-se amb la seva parella Jack Dunphy en una petita casa davant la platja de la Catifa a Palamós, entre els anys seixanta i seixanta-dos, on escriu la novel·la *A sang freda*³³.

Per acabar, la difusió, per part de personatges com Josep Pla o Salvador Dalí, de les particularitats culturals i paisatgístiques del territori empordanès va fer que tot tipus d'artistes se sentissin atrets per aquest indret i el convertissin en el centre de la seva creació artística o s'hi instal·lessin a viure-hi i en deixessin petjada com Marcel Duchamp o l'escriptora Mercè Rodoreda³⁴.

Ava Gardner i La Chunga en un local de Palamós, possiblement "La Pañoleta", [1955-1965].

Autor Antoni Crosa Mauri. Fons Antoni Crosa Mauri. SAMP

³² MEDIR, R. M., SAPENA, C. *Palamós*, Núm. 15.

Girona: Quaders de la Revista de Girona, 1988, p. 70.

³³ MEDIR, R. M., SAPENA, C. *ibíd.*, p. 70.

³⁴ MARTÍN, G. *1001 curiositats de l'Empordà*, Barcelona: L'Arca, 2017, p. 269.

La següent imatge mostra una de les diverses accions de protesta popular contra la construcció d'un club nàutic a la platja Gran de Palamós, 1985. Autor Toni Mundet. Col·lecció família Moliner Culubret.

4 UN SENTIMENT COMPARTIT

*Què tens petita vila empordanesa
De mar voltada i de penyals cenyida,
Bressol de ma llunyana juvenesa
Que qui t'ha vist un cop mai més t'oblida?*

FREDERIC PUJULÀ I VALLÈS

El conjunt d'elements exposats fins al moment ajuden a crear un sentiment d'apreciació del territori empordanès i una identitat compartida entre la seva població. Els canvis socials i econòmics, que tenen lloc al llarg del segle XX, també implicaran transformacions en la fisonomia de Palamós, fet que provocarà un rebuig generalitzat cap a alguns projectes urbanístics i influirà en les representacions pictòriques dels artistes de la localitat.

4.1. El Palamós heretat

A finals del segle XIX la població de Palamós estava formada per alguns pescadors, fusters i mestres d'aixa, però la major part eren tapers o vivien del sector industrial. Al segle XX hi té lloc la mecanització de la indústria que portà canvis en la situació laboral dels treballadors i en les dimensions de les empreses. A partir d'aquest moment, les fàbriques Montaner o la Berthon i Delibes passen a tenir xifres properes al miler d'obers. L'any 1913, Palamós ja compta amb vint-i-set fàbriques on l'ocupació era d'uns 3.600 operaris, i quatre fàbriques a Sant Joan amb aproximadament cinquanta treballadors ³⁵.

Així doncs, la principal activitat econòmica era la indústria surotapera, la qual determinava l'estructura urbanística, política, associativa i cultural del poble, i que comptava amb el port com a principal zona d'entrada i sortida de material i productes. La mecanització de la indústria va fer possible la proliferació de grans fàbriques que van determinar el paisatge urbà de l'eixample durant més de mig segle. Aquest fet va portar lligada una expansió econòmica, productiva i demogràfica, que alhora exigia la creació d'unes infraestructures adequades per donar resposta a aquestes noves necessitats. A més de la construcció de fàbriques i edificis i l'arribada de l'electricitat i l'aigua corrent a la vila, els canvis més significatius estaven destinats a donar suport al comerç del suro, com la construcció del “trenet”

³⁵ MEDIR, R. M., SAPENA, C. op. cit., p. 43.

Arribada i venda del peix, maig de 1959.

Autor desconegut. Col·lecció Montserrat Vidal Roig. Servei d'Arxiu Municipal de Palamós (SAMP)

(el tram inicial Flaçà-Palamós va ser inaugurat el 23 de març de 1887), o les obres del port nou (iniciades el 24 de juny de 1902), que des de 1882 havia passat a considerar-se de segona categoria ³⁶.

La Primera Guerra Mundial va desembocar en una crisi comercial i, com a conseqüència, en un període de misèria per a moltes famílies. L'any 1914 s'instaurà la Cocina Económica Municipal, per fer front als efectes negatius de la manca de feina. Després de la crisi, l'activitat surera va patir alts i baixos per, finalment, anar minvant progressivament. L'any 1931, Enric Vincke va iniciar a Palamós la fabricació de tubs de goma, producció que va anar omplint el buit que havia deixat la indústria del suro.

L'altre sector econòmic important de la població és la pesca. L'any 1924 comptava amb menys pescadors que els pobles veïns de Calella i Llafranc. A partir dels anys 30 s'hi estableixen pescadors vinguts de l'Ametlla de Mar i, acabada la guerra, durant els anys 40 i 50, arriben grans onades migratòries procedents del Campello, Vinaròs i l'Ametlla de Mar. Varen ser els pescadors provinents de l'Ametlla de Mar els que van modernitzar la pesca i van introduir el ròssec. La pesca i les activitats que se'n deriven segueixen sent un dels principals motors econòmics de la vila.

³⁶ MEDIR, R. M., SAPENA, C. *ibíd.*, p. 44.

Platja de la Fosca, 1969.

Autor Fotografia Serrat. Col·lecció Imatges Ajuntament. SAMP

El primer terç del Palamós noucentista va ser l'època més rica econòmicament i socialment, la qual cosa va propiciar un ampli desenvolupament cultural. Es van crear focus de relació social i dinamització cultural organitzada que es van mantenir fins al 1939, i que tenien com a precedent la Cooperativa La Equitativa, originada l'any 1887. Els treballadors de les fàbriques van fundar cooperatives, corals i societats d'esbarjo, i es van crear cobles, orquestres i teatres. L'any 1914 existien tres cobles i un quartet de piano, violí, viola i violoncel. Les entitats més destacades van ser: el Casino La Unión, la Societat Centre Econòmic, el Centre Republicà Federal, de qui depenia en un principi la Societat Coral El Progrés, i el Casino El Port. A més, alguns empresaris van promoure espais culturals, com el Teatre Carmen, que va ser inaugurat el 1912 per Isaac Matas. També hi va haver un gran nombre de sales de ball com: Can Gardela, Sant Elm, Sala Nova, Teatre Cervantes, Teatre Calderón, els casinos Cal Quel i la Sala de Dalt.

Palamós, com altres pobles costaners, va començar a rebre els primers estiuejants a partir dels anys vint. Aquest turisme primerenc era un element puntual, sense pràcticament cap impacte sobre la vida de la població. Es tractava de poques famílies d'alt nivell econòmic que s'hostatjaven a cases de la Fosca o a hotels com el Trias o el Geroglífic i, a partir de l'any 34, al Rocafosca. A més, freqüentaven el poble intel·lectuals i artistes, locals i estrangers, que visitaven els racons de la vila.

La Guerra Civil va suposar el final de la dinàmica social i cultural comentada anteriorment i d'un seguit de transformacions tecnològiques i socials. Progressivament, es va anar desfent el teixit industrial surotaper; el tren fou rellevat pel trànsit rodat; i edificis emblemàtics, indrets, cales i entitats socials van desaparèixer. Els oficis tradicionals que s'aprenien de generació en generació començaren a deixar-se de banda. I el conreu dels camps va perdre valor davant la construcció i el turisme.

El punt d'inflexió d'aquestes transformacions es dona durant l'anomenada “dècada prodigiosa”, que té lloc durant els anys seixanta a Espanya i té com incen- tiu el Pla d'estabilització (1957- 1959). Durant aquesta dècada es desenvolupa una altra tipologia de turisme, el turisme de masses, que trobaria el seu punt àlgid durant els anys setanta i vuitanta. Palamós va sucumbir a les exigències d'aquesta activitat econòmica, amb un procés d'urbanització i edificació al passeig del Mar, la Fosca i de tot el municipi. Tot aquest procés va comportar alguns efectes nega- tius, com el decreixement de l'activitat industrial i surera, el creixement urbanístic caòtic i una conservació del paisatge gairebé inexistent. També va tenir aspectes positius, ja que el turisme va fomentar la creació de nombrosos llocs de treball, sobretot en la construcció i en els sectors hotel·ler i comercial. Aquest increment de la demanda laboral va promoure l'arribada d'una forta immigració des de dife- rents punts d'Espanya, sobretot d'Andalusia i Extremadura. Tot aquest procés de creixement va comportar un increment general del nivell de vida i indirectament va ser una de les causes que van afavorir la proliferació del mercat de l'art ³⁷.

4.2. La relació de la gent de Palamós amb el paisatge

La gent de Palamós entén el paisatge com una part indispensable del seu patrimoni. És un poble conscient del seu valor, amb uns símbols i uns sentiments ben arrelats.

Aquesta idea de pertinença queda verificada en diversos episodis al llarg de la història de la vila, en què el moviment ciu- tadà s'ha manifestat en diferents ocasions en contra dels pro- jectes d'especulació urbanística, amb l'objectiu de preservar el territori i els seus valors intangibles. Els moviments més destacats en aquest aspecte han sigut Salvem S'Alguer, l'any 1975; el moviment en contra de la construcció del port nou, a la platja Gran de Palamós; la recuperació de l'ermita de Bell-lloc l'any 1992; o el cas Salvem Castell, que finalitza l'any 1994 amb la modificació específica del Pla general d'ordenació urbana i la requalificació del terreny de la plana i el paratge de Castell com a sòl no urbanitzable, després del referèndum de l'any 1993. Aquest darrer episodi queda plasmat en el llibre titulat *Salvem Castell* de Feliu Antúnez i Seguí, on apareix la següent cita del Grup Salvem Castell, que sintetitza els ideals d'aquests moviments: «Ha mostrat que un poble aprèn dels errors del passat, i que no vol continuar regalant o venent —ni a preu d'or— el patrimoni de tots. Simplement, perquè hi ha coses que no es venen» ³⁸.

« És un poble conscient del seu valor, amb uns símbols i uns sentiments ben arrelats ».

³⁷ MEDIR, R. M, SAPENA, C. ibíd.

³⁸ ANTÚNEZ, F. *Salvem Castell. La veu d'un poble contra l'especulació urbanística*, Girona: CCG Edicions, 2010, p.14.

El preu a pagar per fer front als canvis urbanístics que tenen lloc a partir dels anys seixanta és alt, ja que les noves construccions provoquen un impacte visual no desitjable en el territori per a la població que hi habita. Aquests canvis topen de manera abrupta en l'imaginari col·lectiu del lloc i originen moviments de rebuig.

La desaparició dels paisatges provoca nostàlgia a la població. La destrucció del paisatge implica la destrucció de la identitat del lloc. Per a Raffaele Milani, «destruir un paisaje quiere decir destruir todo lo que la narración y el hacer del ser humano han dicho sobre él en la poesía y en el arte»³⁹. Quan observem un paisatge, aquest evoca a cadascú de nosaltres imatges passades que pertanyen a l'imaginari visual individual o col·lectiu, que comporta el desenvolupament d'un sentiment de pertinença lligat al nostre poble. Sentim una apreciació per a allò que ens és proper i quotidià. Exercim inconscientment un paisatge de la memòria, espais on el temps ha deixat petjada, els quals perduren en el nostre record, en fonts documentals o representacions artístiques, i és que el paisatge perviu i es fa etern en aquell que el mira.

A continuació, podem llegir dos articles de la revista *Proa*. El primer, de l'any 1959, es mostra optimista davant d'uns canvis que l'autor considera tardans, i el segon, de l'any 1966, dona una visió nostàlgica del futur pròxim que espera als paisatges apreciats de Palamós.

Por fin...

“Palamós está despertando. Un nuevo hotel y otro, y otro. Muchas casas nuevas. Una barandilla terminada. Y dos más cuya realización no la creemos lejana. Luz, mucha luz, más plantas, un nuevo servicio autoestación. Una calle recién adoquinada a la que van a seguir otras, y tres vías más remozadas. Nuevas aceras, establecimientos que cambian su faz antigua. Y proyectos, muchos proyectos, algunos de los cuales no han entrado en vías de realización por la falta material de obra de mano. Todo esto es cierto. Hemos tardado, sí, pero cuando ciertos organismos velan y el turismo empieza a hacer sentir su peso, los frutos del mismo no pueden tardar en caer. [...]

[...] Hay, de entre ellos, gran número de turistas procedentes de otras localidades que según confesión propia, acuden tanto para gozar del espectáculo de la vía en sí como por la irresistible atracción de tantos comercios agrupados en los que no falta nada de lo que apetece al turista.

Palamós, en el sentido que estamos ocupándonos, es todavía casi virgen. Su paseo del Faro, la Catifa, el Padró, La Fosca, son lugares que el extranjero ve, admira y comenta, pero que no puede catarlos

³⁹ NOGUÉ, J. op. cit., 2008, p. 60.

con la fuerza que el privilegio les ha dado porque los hemos cuidado muy poco. Parece mentira que la iniciativa particular no haya sabido aprovecharlos aún. Hay localidades de la Costa Brava que casi ha dado el sí todo lo que podían. Han sabido estar despiertas. Nosotros, con las mismas o superiores posibilidades—añadan a todo lo apuntado nuestra situación geográfica dentro de la Costa Brava y lo que podrían ser el Paseo Marítimo y ciertas zonas de la población — hemos dormido.

Pero decíamos que esto pasó. El despertar se ha producido y anhelamos sinceramente ocupar lo más pronto posible el sitio que la naturaleza quiso hacernos merecedores.

(Violín. “Por fin...” a *Proa*, núm. 40 (març de 1959), p. 5)

Adéu a la Catifa

[...]Aquest projecte comporta la desaparició d'un paratge que ens és car: la platgeta de la Catifa.

Les postes de sol vistes des de sa Catifa són molt belles, però us faré gràcia de la descripció perquè es tracta d'una matèria molt delicada que jo no sabia com manipular, de por de fer-la malbé i caure en la carrincloneria. Però no puc estar-me de senyalar dos moments en què, segons el meu parer, sa Catifa fa el seu millor paper: a l'estiu, quan està usufructuada per la quitxalla i està plena de sol i de xivarri; a l'hivern, els dies assoleiats de tramuntana amb les ratxes que fugen com esperitades marcant sobre el blau intens de l'aigua llur empremta de blau intensíssim; arran de sorra, l'aigua no es mou, però cap allà a les barques fondejades (de popa al vent), ja es rica i es clapeja de blancalls, com la mar que pintaven en els ex-votos.

El nou vingut que deixa la platja gran i entra a la zona del port no compta ja trobar més platja, i com que la Catifa no es veu de lluny ni es sospita, resulta una plaent sorpresa de trobar-se de sobte, al desembocar d'un carreró, amb aquell racó somrient i d'una inqüestionable autenticitat. És per aquesta condició d'autenticitat que la Catifa atrau tant els pintors i és tan profusament fotografiada.

Tal com ja avançàvem en el número de febrer, el projecte d'ordenació del port—diuen que ja aprovat — comporta la desaparició de la Catifa com a platgeta. Es construirà riba des del moll comercial fins a l'escollera, guanyant a la mar una ampla faixa d'uns trenta metres d'amplada per a formar esplanada.

La platgeta quedarà, doncs, enterrada sota una gruixuda mola de pedra i ciment que assumirà la forma de riba o tal vegada la de rampa per a treure els bóts.

És una pèrdua per a Palamós? Sense necessitat de posar-nos sentimentals ni de desorbitar les coses, jo crec que sí, que hem de mirar-ho com una pèrdua en tant que és un bell paratge i dels que donen caràcter a Palamós, que desapareix irreparablement. És llàstima; és un racó tocat d'una gràcia innegable, que esdevé més acusada, per contrast, com més modernes són les construccions que l'emmarquen. Això des d'un punt de vista diguem-ne de conservació dels valors característics de la vila. Ara, des del punt de vista utilitari: És incompatible la platgeta de la Catifa amb la utilització d'aquell sector com a port pesquer? Jo opino que no. Crec fermament que amb una mica de voluntat seria possible de conservar la Catifa aprofitant-la com un element utilitari del complex del port pesquer sense minvar pràcticament la capacitat d'aquest ni en mar ni en terra. No oblidó pas que les construccions portuàries han d'ésser, abans que tot, funcionals; però no han d'oblidar tampoc que sense detriment de la funcionalitat, les poblacions també es mereixen que els senyors enginyers tinguin en compte el factor de respecte al paisatge, rústec o urbà. Seria certament un gest bonic per part d'Obres Públiques envers Palamós que busquessin la manera de respectar aquest paratge, que és car als palamosins.

Ens sabrà greu — sens dubte — que desapareixi la Catifa, però no posarem pas el crit al cel, per això. Ens ho agafarem com un tribut que hem de pagar per a les millores del port si bé, tot fent-nos a aquesta, idea, no podrem evitar de pensar si aquest tribut era realment inevitable. No sabem quan començarà l'execució. Potser el nostre adéu és prematur tenint en compte el pas a què solen anar aquestes coses, però com que a vegades hi ha sorpreses, val més tenir-ho fet. Que ho anunciïn, si els plau, amb temps, abans de moure res. Voldríem posar un cartell que digués: «Si us abelleix de pintar aquesta platgeta, afanyeu-vos, pintor. És la vostra darrera oportunitat. L'estiu que ve ja no existirà».

(B. “Adéu a la Catifa” a *Proa de Palamós*, núm. 12 (març de 1966), p.2)

5 LA SUBJECTIVITAT DE L'ART

L'art és un incentiu de l'home per durar, per conservar, per recordar, per perviure davant la còsmica massa d'oblit que ho esborra tot.

JOSEP PLA

A partir del Renaixement, una part del pensament occidental del paisatge es concep només en la representació. Per tant, entenem que en el que no pintem, en el que no fotografiem o en el que no descrivim amb paraules, no hi ha paisatge. Per tal que existeixi el concepte de paisatge, segons aquesta concepció, hi ha d'haver representacions literàries o pictòriques que el descriguin. En aquest estudi, però, considerem el paisatge com la construcció mental creada a partir de la mirada sobre el territori. Mirada entesa com tot allò que constitueix a l'individu; la seva cultura, les seves experiències... És cert que, posteriorment, la mirada es pot projectar a través de la representació i que, a partir de la multiplicitat de llenguatges artístics, transfigurem la matèria en art.

El paisatge ha estat present al llarg de tota la història de la pintura, però no esdevé un gènere pictòric fins al segle XV. Per al filòsof Jörg Zimmer, el descobriment de la bellesa paisatgística se situa a la Itàlia del segle XIV, mentre que altres estudiosos l'ubiquen als Països Baixos, en concret a la pintura flamenca ⁴⁰. Per a la teòrica de l'art Marta Tafalla, els artistes que pinten el paisatge a partir del segle XV «extraían un fragmento de la continuidad del mundo, lo enmarcaban, lo aislaban como una unidad diferenciada, lo estudiaban y finalmente lo recreaban en una pintura. El paisaje no era algo que los pintores se encontraban, sino el resultado de un proceso de percepción, selección, reflexión, ordenación de los elementos, composición, imaginación, etc., que transfiguraba el territorio contemplado en una creación artística» ⁴¹.

La reflexió estètica sobre el paisatge a través de la poesia i la pintura no comença fins a l'època moderna. El segle XVIII representa la primera promoció del paisatge com a ideal d'art i d'estètica. Aquesta és una relació totalment nova

⁴⁰ NOGUÉ, J. op. cit., 2008, p. 27.

⁴¹ TAFALLA, M. op. cit., p. 125.

entre l'ésser humà i la natura. L'obra d'art passa a ser el resultat de la contemplació estètica i el concepte de bellesa en la natura s'entén com la manera de percebre-la. Per a Massimo Venturi Ferriolo, l'artista modern no representa la natura que veu, sinó el seu ideal creat a partir del mite i la moral: «El ambiente natural de un lugar inspira la creatividad de los habitantes que lo pueblan y se dejan transportar emotivamente[...] Todo arte, como toda arquitectura, nace de este estado emocional. [...] El arte fija su efímera figura de mortal más allá de transcurso del tiempo»⁴².

Per a Claudio Minca, el paisatge és l'únic concepte modern que pot referir-se a si mateix i alhora a la seva representació: «El termino remite tanto a una porción de territorio como a su imagen, a su representación artística y, también, científica»⁴³. Minca concep el paisatge com la manera de percebre la nostra relació amb la terra, i tant la seva construcció com la seva representació estan determinades per l'espai i el temps, així com per la política, la moral i l'ètica.

Per a W. J. Thomas Mitchell a *Landscape and Power*, el lloc és la localització específica, un espai activat pels moviments, les accions, les narratives i els signes, i el paisatge és el lloc caracteritzat per l'experiència estètica associada a la imatge i a la vista⁴⁴.

Els artistes resultants d'aquesta concepció moderna de la idea de paisatge seleccionen un fragment de la realitat natural per donar-li un tractament artístic, sigui amb imatges o paraules. Aquesta selecció, així com el tractament, no serà neutre. En primer lloc, la valoració estètica dels llocs reflecteix els ideals culturals i socials, la història intel·lectual i les circumstàncies sociopolítiques de l'època i, també, l'expressió de sensibilitat i l'experiència personal de cada individu. En segon lloc, les textures, els materials, l'estil i les formes estan lligades a la sensibilitat del moment i el gust de l'artista, que les modifica i completa subtilment. El resultat és la transformació de l'art dels escenaris territorials, a partir d'una intenció estètica, en llocs mitificats o desmitificats sobre la base de la realitat, i mitjançant el que s'ha viscut o recordat⁴⁵.

La transfiguració del paisatge en art és un reflex de la visió del pintor, el fotògraf o el poeta, entre d'altres, que el percep i construeix. L'artista projecta sobre el territori un nombre infinit de valors intangibles (sensacions, ideals, vivències, inquietuds, records, estats d'ànim...) que donen com a resultat material l'obra d'art, constituïda per un conjunt de significats. Així doncs, l'obra resultant ens informa de l'íntima realitat del subjecte i ens permet veure el món des dels seus ulls i des de les seves emocions, i la seva apreciació del lloc.

L'artista se situa fora del paisatge a l'hora de configurar la seva pròpia idea de paisatge, tenint en compte el seu llenguatge particular. A partir de la distància el delimita, el converteix en obra, i crea una unitat de caràcter propi, diferent de

⁴² NOGUÉ, J. op. cit., 2008, p. 127.

⁴³ NOGUÉ, J. ibíd., p. 209.

⁴⁴ MITCHELL, T. *Landscape and power*, Chicago: The University of Chicago Press. 2002

⁴⁵ NOGUÉ, J. op. cit., 2008, p. 138.

la realitat: «El proceso de recrear un paisaje no es el fruto de entregarse a la vida de un territorio, sino de salir fuera de él para concebirlo como una unidad de sentido, para contemplarlo y componerlo, para interpretarlo»⁴⁶. La pintura representa el paisatge a partir d'imatges que poden ser identificables per aquell que observa l'obra: «A pesar de que cada sujeto puede interpretar a su gusto el sentido de cada imagen, todos perciben y ven la misma»⁴⁷. Aquestes ens remetent a vivències, records i sensacions pròpies que alhora són molt similars a les de la resta de població que habita un mateix territori.

Tot i que els artistes romàntics elaboraven representacions del paisatge, seran els pintors realistes els que donaran importància a l'observació directa de la natura. Aquesta pràctica serà coneguda amb el nom de *au plain air*, pintura a l'aire lliure, que té el seu origen l'any 1861 a Barbizon. Es comencen a pintar llocs vulgars i quotidians, on la llum no vibra, predominen les ombres, el temps no passa i l'obra es regeix per les convencions del treball a l'interior de l'estudi. D'aquesta actitud en deriven els impressionistes, els quals transformen la manera de representar el paisatge, fomentant la llei del canvi, del moviment i de la llum. Més tard, els postimpressionistes conceben la pintura de paisatge com el vehicle per expressar emocions.

Els diferents llenguatges artístics que representen un territori modelen la visió, la percepció i el gust de la mirada de la gent, i configuren un imaginari col·lectiu. La interpretació de textos, fotografies i pintures ens revela l'aprehensió del lloc per part del subjecte, i alhora ens permet comprendre el caràcter del lloc. Quan veiem un territori a través d'una representació artística veiem el reflex d'una identitat socioterritorial i els valors socials, culturals, històrics, espirituals i estètics de la seva població. Aquestes obres passen a formar part de l'imaginari paisatgístic del lloc, sentit i interioritzat per la població local, i passen a formar una part del patrimoni col·lectiu. L'art es pot considerar com la memòria de l'experiència de l'artista, i el paisatge com el mirall de l'ànima del territori.

« Quan veiem un territori a través d'una representació artística veiem el reflex d'una identitat socioterritorial i els valors socials, culturals, històrics, espirituals i estètics de la seva població ».

⁴⁶ NOGUÉ, J. op. cit., 2015, p. 126.

⁴⁷ NOGUÉ, J. op. cit., 2008, p. 141.

TRAMONTAN

MUEBLES

OBJETOS DE ARTE

DECORACION

SALA DE EXPOSICIONES

GALERIAS TRAMONTAN organiza una **EXPOSICION DE PINTURA**

para cooperar a la suscripción PRO-AMBULANCIA. Los cuadros son cedidos generosamente por sus autores y el producto de su venta se destinará íntegro al fondo de la suscripción.

Han llegado ya las adhesiones de Francisco Ribera, Beulas, Torroella, Datsira, Sarquella; y a estos nombres — que son ya garantía del nivel de la Exposición — se irán sumando los de otros artistas que desean también contribuir de esta manera a la Operación Ambulancia.

OPORTUNAMENTE SE ANUNCIARÁ LA FECHA DE INAUGURACIÓN

6 ELS ORÍGENS DE LA REPRESENTACIÓ PICTÒRICA DE LA MIRADA A PALAMÓS

L'Empordà ha sigut el bressol creatiu de molts artistes, i comarca de trobada entre ells. Per aquest motiu, s'ha considerat el territori empordanès com una zona excepcional per a la contemplació i la creativitat. Possiblement, l'explicació d'aquest fet sigui que es tracti d'un territori amb una gran varietat d'indrets que posseeixen una bellesa especial i una forta personalitat que han estat plasmats per un gran nombre de pintors i escriptors, a partir dels seus sentiments, idees, intimitats i mons particulars.

Segons Josep Maria Balcells, en l'article *Geografia lírica de l'Empordà*, l'Empordà ha esdevingut un centre d'interès artístic a causa de la seva singularitat, la varietat de paisatges que el componen i les característiques pròpies de la seva natura: «L'Empordà és terra de pintors perquè els seus paisatges són pintables per antonomàsia, i pintables per pintors de llenç i pintors de vers»⁴⁸. A més, l'Empordà ha estat un punt de trobada de pintors paisatgistes catalans i europeus, que troben el seu origen en els pintors que viatjaven per Europa com Jean-Charles Langlois, en el context de la Guerra del Francès, i en el pas del seu exèrcit per Catalunya⁴⁹.

Mariona Seguranyes, en les *Actes del Congrés de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, analitza les característiques de la pintura de l'Alt i el Baix Empordà, des de finals del segle XIX fins a principis del segle XX. Segons la historiadora, l'art que es practica en aquest territori desenvolupa una personalitat pròpia de gran rellevància dins la història de l'art català. Aquesta pràctica es configura de manera independent a les manifestacions avantguardistes que començaven a emergir de manera primitiva a finals del segle XIX i que trobarien el seu moment àlgid en els anys posteriors a la Primera Guerra Mundial. Per entendre les formes que pren l'art empordanès, cal tenir en compte els precedents pictòrics del noucentisme gironí, el concepte d'arrels mediterrànies de l'art i la pràctica dominant del *plein air*, pràctica implantada per l'impressionisme parisenc i originària de l'Escola de Barbizon. Entre els pintors empordanesos que porten a terme aquesta disciplina sorgeix una estètica comuna, que es caracteritza per la utilització de colors clars i vius, una llum intensa i contundent, i paisatges ordenats⁵⁰.

⁴⁸ BALCELLS, J. M. *Geografia lírica de l'Empordà*, Vol. 25.

Girona: Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, 1981, p. 452.

⁴⁹ SEGURANYES, M. *Atles paisatgístic de les terres de Girona*, Vol II.

Girona: Diputació de Girona, 2010, p. 875.

⁵⁰ SEGURANYES, M. op. cit., 2007, p. 601.

Segons Seguranyes, es pot diferenciar entre les representacions del paisatge del Baix i de l'Alt Empordà, ja que les primeres són més dolces que les del seu veí septentrional. En aquell moment, l'escola més influent de la zona era l'Escola d'Olot, la qual incloïa tots aquells artistes, independentment de la seva procedència, tendència, estil i tècnica, que concebien el paisatge d'Olot com a font d'inspiració per les seves representacions⁵¹.

Per a Josep Pla, artistes com Marià Llavanera i Francesc Gimeno trenquen amb el concepte pictòric de l'Escola d'Olot. L'any 1943, considera el primer com a pare de l'anomenada "Escola Empordanesa" i el segon com el seu precursor. Aquesta denominació apareix per primer cop l'any 1943, per part de Manel Brunet. Les característiques principals d'aquesta escola són el realisme viu, la pulcritud en els acabats i els colors pujats. Josep Pla l'anomenarà "Escola de Figueres", en què les característiques més destacades eren: «el domini extraordinari del dibuix aportat per l'ensenyament de Juan Núñez i la transparència del paisatge gràcies a l'afecte de la tramuntana, que ve donada pel treball de la llum, que ofereix uns colors forts»⁵². Per a Seguranyes, tot i aquests punts en comú, que s'havien manifestat tant en les obres de l'Alt com del Baix Empordà, aquestes característiques s'aniran diluint lentament, a mesura que cada zona creï els seus trets particulars al voltant dels seus propis universos⁵³.

Al Baix Empordà veiem com les formes artístiques són el resultat dels ensenyaments que transmetien els professors de les escoles menors de Belles Arts, coneixedors del territori, als joves alumnes, a partir de portar-los a pintar a la natura i posar-los en contacte amb altres pintors. Les característiques més destacades d'aquestes obres són la captació de la llum, la soledat, l'home en diàleg amb la natura i la representació de l'activitat pesquera. A més, el pintor reflecteix paisatges fora de la ciutat, molts dels quals són tan sols un record en l'actualitat. També racons verges, paisatges suaus, sense estridències ni elements que el maltractin, «paisatges humanitzats», representacions d'uns paisatges «que sempre tindran la fidelitat d'un públic acostumat a veure el pintor desplegant la tela»⁵⁴.

A Palamós, abans de la guerra, la premsa ens dona constància d'homes de negocis que realitzen algunes estades i excursions per plasmar paisatges de la vila. Segons la revista *L'Autonomista. Suplement Literari* de 1908, l'empresari industrial surer Remigi Tauler i Mauri, fundador de l'Hotel Geroglífic, dedicava el seu temps lliure a la pintura. La revista *Marinada* parla sobre pintors i dibuixants com Josep Xaradó, Joan Ferrer o Manel Grau, de pas per la vila, o Josep Figa. També tenim constància d'alguns personatges forans (Ivo Pasqual i Rodes, i Rafael Benet) que s'acosten per pintar el mar⁵⁵.

Aquestes mostres de pintura conviuen amb les primeres fotografies de la vila, recollides per palamosins i forans, alguns d'ells relacionats amb el món de la indústria, com Hug Sanner, Hug Boada i Hermenter Serra; alguns d'ells tapers,

⁵¹ SEGURANYES, M. *ibid.*, p. 603.

⁵² SEGURANYES, M. *ibid.*, p. 606.

⁵³ SEGURANYES, M. *ibid.*, p. 609.

com Joan B. Camós, Jaume Ferrer Massanet (també retratista i pintor) i Juli Pallí Cama; i alguns fotògrafs professionals com Lluís Casanovas Marquès, el seu fill Ling Casanovas, Amadeu Mauri, Ricard Mur, Màrius Serradell, Narcís Tauler, Llorenç Martínez, Joan Llinàs Badosa o Juli Nyssen. Entre aquests cal destacar Casi Boada Matas, procedent d'una família benestant de Palamós, que va pintar un gran nombre de racons de la vila a l'aire lliure, tot i que també va utilitzar la fotografia com a referent per a la seva obra.

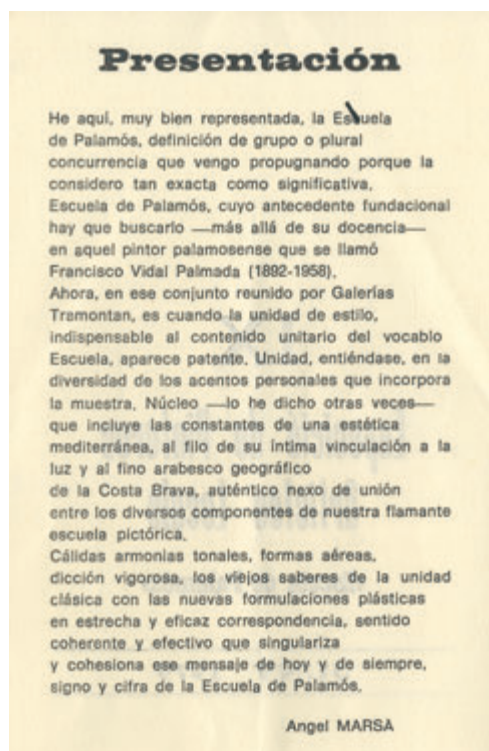
En aquest context emergeix la figura del pintor Francesc Vidal Palmada, precursor de la que, posteriorment, es considera una nova escola pictòrica d'àmbit palamosí. A la revista *Marinada* hi ha constància dels primers treballs realitzats per Vidal Palmada, que, juntament amb Hug Sanner, Josep Triadó, Lluís Barceló, Joan Baptista Camós, Josep Ayesta, Francesc Marull, Antoni Plaja, Ramon Vidal i Artur Maria Montaner van crear el Museu Cau de la Costa Brava l'any 1920, una societat que tenia com a interès promoure l'art i la cultura a la resta de ciutadans, preservant elements del passat, promovent la creació artística, i fent exposicions i un concurs de pintura, el qual va comptar amb el suport inicial dels pintors Rus-siñol, Meifrèn, Galwey i Triadó, que actuaren com a jurat.

A partir d'aquest moment, Vidal Palmada va prendre nomenada com a pintor i mestre. Palmada combinava la seva professió de pintor de parets amb les sortides a *plein air* els caps de setmana, acompanyat dels joves Josep Orihuela, Ezequiel Torroella i Josep Sarquella, que van treballar per a ell en l'ofici de pintura industrial. Altres persones de la vila com Matias Morata, Vicenç Burgell, Amadeu Cuadrado, Roger Deulofeu, Baldomero Petit o Pere Coll acompanyarien el mestre a pintar a l'aire lliure i aquest els donaria consells pictòrics. Tots aquells que van fer de Palamós el centre de la seva obra pictòrica, i que van seguir Vidal Palmada, aprenent dels seus consells, se'ls va anomenar l'Escola de Vidal Palmada. Anys més tard, el crític i professor Àngel Marsà Beca acull sota la denominació d'Escola de Palamós (denominació que ell mateix crea amb motiu de l'homenatge al mestre Francesc Vidal Palmada, l'any 1979) a tots aquells que presenten una estètica mediterrània i el tema del paisatge, principalment marí, amb centre a Palamós. Dins d'aquest grup s'ha inclòs pintors i pintores, tant professionals com aficionats, com Josep Sarquella, Joaquim Comes, Ezequiel Torroella, Josep Orihuela, Pere Coll, Martí Colls, Ricard Grassot, Carmen Maristany, Enric Núñez, Carme Payet, Albert Roca, Montserrat Saguer o Montserrat Roura.

A diferència d'altres poblacions del territori empordanès, com Cadaqués o Tossa de Mar, Palamós no ha sigut mai un nucli de pintors, i la majoria no s'hi van dedicar a temps complet, sinó que van combinar la creació pictòrica amb altres professions. Les obres resultants s'inclouen en la pintura figurativa d'arrel impressionista i realista a la qual es van dedicar molts pintors de Catalunya i Espanya, on es desenvolupa una xarxa de galeries que els donen suport.

⁵⁴ SEGURANYES, M. ibíd., p. 864.

⁵⁵ SEGURANYES, M. op. cit., 2010, p. 790.

Fragment del catàleg d'obres de la novena exposició d'artistes locals, del juny de 1979 a les galeries Tramontan.
Col·lecció Montserrat Vidal Roig

Llibreria Cervantes, 1960.

Autor Fotografia Serrat.
Fons Fotografia Serrat. SAMP

A partir de la segona meitat del segle XX, les millores econòmiques produïdes pel turisme van possibilitar la proliferació del mercat de l'art. Comprar pintures era vist com una novetat. Aquestes obres eren destinades a la decoració d'habitatges, sovint segones residències, o com a record de l'estada a la vila. El gust del públic i les exigències del mercat determinaven, en major o menor grau, les formes i els temes de les pintures. Hi va haver, en aquell moment, una exaltació per la pintura de paisatge, sobretot per les representacions de racons no urbanitzats. També predominaven les imatges de dies tranquils i clars, per sobre d'imatges de tempestes. Així doncs, el públic preferia obres on el paisatge aparegués idealitzat⁵⁶.

Les exposicions eren el mitjà que tenien els pintors per donar-se a conèixer i per establir un sistema regular per guanyar-se la vida. Durant els anys 50 i durant la primera meitat dels 60, els primers deixebles de Palmada van participar en poques exposicions i salons, on venien les seves obres. Vidal Palmada exposava les seves obres a l'Hotel Trias i Ezequiel Torroella venia algunes làmines a la llibreria Cervantes. També venien les obres a coneguts o a gent que els veia pintar pel carrer.

La popularitat dels pintors de l'Escola de Palamós va anar creixent de manera gradual a partir de l'any 65.

Aquest fet va ser propiciat, en primer lloc, per l'obertura de les Galeries Tramontan el 1961 i, posteriorment, per l'inici dels premis Vila de Palamós el 1966, organitzats per aquestes galeries i encapçalats per Luciano Vergara i l'Ajuntament de Palamós⁵⁷. Els principals deixebles de Palmada hi van participar de forma anual⁵⁸.

⁵⁶ Entrevista realitzada a Martí Colls el 6 de juny de 2018.

⁵⁷ Vegeu a la pàgina següent el text d'homentatge que elabora Ll. Bofill a Luciano Vergara amb motiu de la seva labor a la sala d'exposicions i en els premis d'art Vila de Palamós, publicat a *Proa de Palamós* l'any 1970.

⁵⁸ En el llibre *Els Premis d'Art Vila de Palamós* hi podem trobar un recull d'informació sobre els participants, el jurat i els premiats al llarg de la seva història.

«La transcendència dels premis va ser tant gran que va moure cap a la vila marinera el centre de gravetat artístic del litoral gironí, el qual, tradicionalment, havien posseït de forma merescuda en el seu dia, Cadaqués, amb el surrealisme dalinià; Tossa de Mar, amb la presència de Marc Chagall i Rafael Benet; i Sant Feliu de Guíxols, amb Josep Amat i Raoul Duffy. Los Sitios (Girona, 27 d'agost de 1967) ja qualificava Palamós de "capital artística de la Costa Brava».

(Els Premis d'Art Vila de Palamós, Badalona: Rubes, 1994, p. 15).

Francesc Vidal Palmada i els seus aprenents van portar una vida senzilla i propera als palamosins. Tenien alguns seguidors locals i forans però «no serà fins a la consolidació d'en Sarquella com a pintor reconegut i de prestigi en tot el país que Palamós no es veurà plenament representada en aquest camp»⁵⁹.

El següent article de Lluís Bofill posa de manifest la importància de les Galeries Tramontán i dels premis Vila de Palamós per a la promoció artística dels pintors palamosins.

L'any 1982 el pintor Pere Coll, alumne de Vidal Palmada, Josep Sarquella, Leandro Ribera i el pintor Joan Prats van fundar el Cercle Artístic de Palamós, amb la voluntat de crear un seguiment i un punt d'unió amb els pintors i mestres de la zona, impartir classes de pintura i intentar transmetre els valors de l'art. Al llarg dels anys, diferents pintors de paisatge hi han impartit classes de pintura, com: Isidre Vilaseca, Montserrat Maristany, Carme Payet, Joan Prats, Joan Raset o Martí Colls.

Bofill, Ll. (setembre de 1970).
Homenaje a Luciano Vergara, *Proa*,
Palamós, núm. 59, p. 4.

⁵⁹ FERRER, M.A. *Josép Sarquella*, Vic: El Carme, 1989, p. 19.

Homenaje a Luciano Vergara

Quince años atrás, no existía en Palamós ni la más modesta manifestación organizada en el campo de las Bellas Artes. Hoy Palamós cuenta con una sala de exposiciones, centro visible de una sorprendente actividad de promoción artística. Por ella ha desfilado en exposiciones individuales un crecido número de artistas de todas las tendencias, entre los cuales abundan las firmas de primera categoría; ha albergado varias exposiciones colectivas, dos de ellas de pintores de Palamós; ha celebrado un concurso de carteles de propaganda turística de Palamós y es la sede del Premio de Pintura «Villa de Palamós» que este año ha conocido su quinta edición, cuyo eco se hace oír en los medios artísticos de todo el país. Con motivo de este certamen, Palamós se asoma a los periódicos e incluso a la TV. En la misma villa se ha despertado un interés creciente por los cuadros, a juzgar por el número de visitantes indígenas que frecuenta la galería, al que se suma una cantidad cada año mayor de forasteros que se llevarán luego a sus países la estampa de un Palamós que, junto con el sol, la playa y los night clubs, tiene también algo que ofrecer en los estratos de la delectación espiritual.

Gracias al Premio de Pintura de Palamós y a otras exposiciones-homenaje realizadas, el Municipio va reuniendo cuadros de buenas firmas, que forman la base de la colección que un día valorará nuestro Museo cuando éste pueda instalarse en un nuevo local y en las debidas condiciones. Posee en estos momentos el Municipio cuadros de Francisco Ribera, José Antonio Morales, Beulas, Grau Santos, Sala Herrero, Mingorance Acién, Sarquella y seguramente algún otro.

De propósito he dejado para el final mencionar los Concursos de Christmas organizados por Galerías Tramontán, que ya deben andar por la séptima u octava edición y en los que compiten autores desde los 6 a los 17 años, agrupados por edades. Pese a la aparente trivialidad de estos concursos, es bien evidente que contribuyen a estimular el trabajo de creación y a encauzar la afición al dibujo entre la gente menuda y adolescentes y, tal vez, a despertar alguna vocación artística.

Todo esto que he intentado resumir, lo debe Palamós a Luciano Vergara. Es verdad que su esfuerzo y entusiasmo encontraron el decidido apoyo del Ayuntamiento, del Gobierno Civil, la Diputación y mecenas particulares, pero no es menos cierto que sin Vergara lo más probable es que Palamós permaneciera marginado de todo quehacer organizado en el campo de la pintura y escultura.

Esta labor esforzada de promoción artística en favor de Palamós a lo largo de doce años, es lo que hace a Luciano Vergara acreedor al agradecimiento de la Villa. Para decirselo, hemos tenido que recurrir al tradicional medio de la cena-homenaje. La idea partió de don Francisco Ribera a quien secundaron otros miembros del Jurado. El Alcalde señor María acogió la iniciativa con manifiesto agrado asegurando la activa adhesión del Ayuntamiento. Se sumaron al homenaje muchos amigos de Vergara, de aquí y forasteros, y numerosos artistas pintores y escultores. El acto tuvo lugar el 19 de septiembre. Hicieron uso de la palabra don Francisco Ribera, Presidente del Jurado, el Alcalde don Arturo María Castillo y el Delegado de Información y Turismo don Félix Ayala. El Ayuntamiento y el Jurado del Premio ofrecieron una placa de placa con expresiva dedicatoria al señor Vergara, quien con emotivas palabras manifestó su agradecimiento a todos, destacando la valiosa participación que en su tarea han tenido su colaboradores de Tramontán.

LL. BOFILL

7 MIRAR A TRAVÉS DELS ULLS DELS PINTORS

Reflectir un ambient, un cel, una mar, en un moment determinat, no convencional, amb honradeses i enfront de la natura, és motiu de màxima satisfacció íntima del pintor si aconsegueix captar el que ell desitja. Sense això no són res els premis i medalles.

EZEQUIEL TORROELLA

Les obres resultants d'aquests pintors tenen un contingut que va més enllà de l'obra en si, són un referent de com contemplar el territori i un exemple d'identitat lligada al lloc. En veiem la voluntat de plasmar el paisatge palamosí no només com el veien, sinó com el sentien. Aquestes obres estan elaborades a partir d'un vincle de proximitat i afecte. Els artistes doten de vida, de sinceritat i de sentiment les seves pintures, i també d'una gran estima a la terra que els ha vist néixer.

Si ens introduïm en la vida dels diferents artistes, veurem que el paisatge en va rebre una rellevància indubtable. Les seves pintures representen diferents visions singulars dels paisatges urbans i naturals del municipi, alhora que materialitzen la forma de sentir i de viure el territori (de mirar) d'aquests artistes, així com la de la resta de la població palamosina.

7.1. El mestre

7.1.1. FRANCESC VIDAL PALMADA

Francesc Vidal Palmada (Banyoles, 1892 - Palamós, 1958) va començar a dibuixar als pocs anys, i va destacar per una gran facilitat d'aprenentatge. Als deu anys va començar a llegir, a la biblioteca de la Casa de Cultura, a La Gorga, lectures i estudis biogràfics sobre els grans mestres de la pintura i el dibuix, fet que el portà a interessar-se pel món de l'art.

De manera autodidacta, va formar-se en dibuix i pintura i va il·lustrar els paisatges del llac de Banyoles, Olot, Santa Pau, Sant Joan de les Abadesses, i les platges i els pobles marins de la Costa Brava.

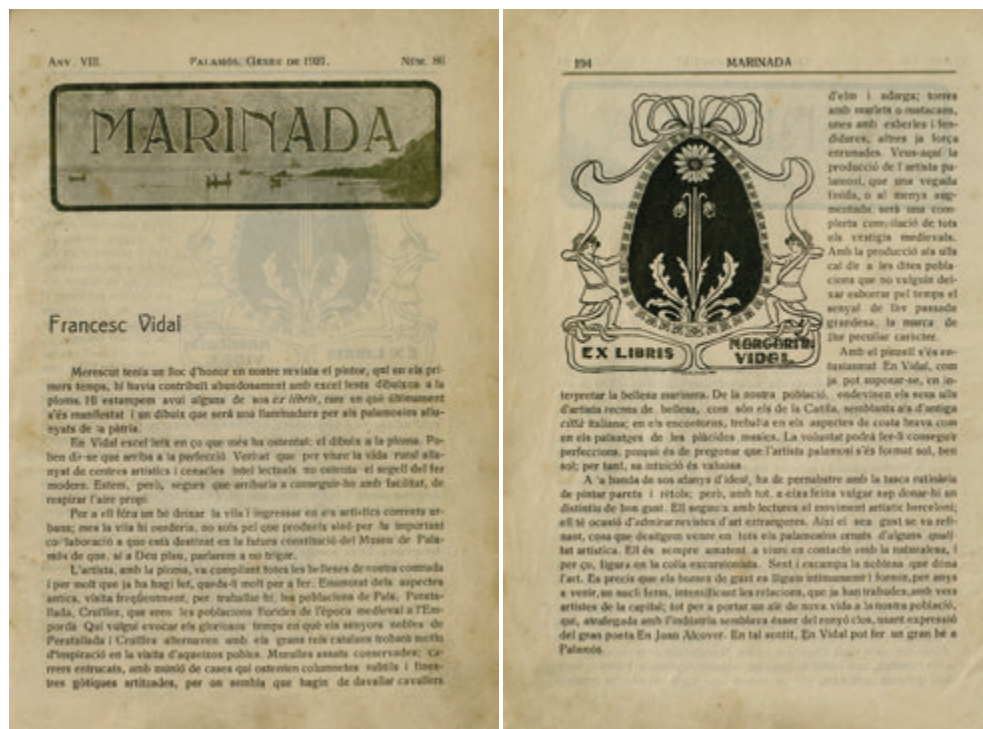
Portada del llibre *Masies del Baix- Empordà* de Francesc Vidal Palmada.
Procedència col·lecció Monserrat Vidal Roig

Vidal Palmada va anar desenvolupant una tècnica i un estil personal. L'any 1927 va començar a impartir classes de dibuix i pintura al Museu Cau de la Costa Brava, fundat per ell i altres personalitats l'any 1920. Anys més tard, imparteix cursos de pintura a les escoles nacionals, especialment a La Vila, juntament amb el fotògraf Reinaldo Serrat, que ensenyava dibuix.

Francesc Vidal Palmada, admirador dels paisatges dels pintors Joaquim Mir i Francisco Gimeno, s'acosta a les masies de l'Empordà, que il·lustra amb ploma. Els seus dibuixos el porten a rebre l'encàrrec de recollir i estudiar la masia catalana en el llibre *Masies del Baix Empordà*, publicat l'any 1923. En el text inicial del llibre, escrit per Lluís Barceló i Bou, parla sobre el seu amic Vidal Palmada de la següent manera: «En Francesc Vidal, que porta recorregudes gran part de la Selva i l'Empordà, i sap tots els camins que menen a les masies solitàries, i coneix l'arquitectura de tots els campanars i les torres de la costa, escorcollant les notes de sa cartera, n'ha volgut fer un aplec modest que té l'honor d'oferir avui al públic»⁶⁰.

L'any 1930 va guanyar la medalla de plata en obtenir el segon premi de dibuix de ploma en el concurs Masia Catalana a Barcelona. Dos anys més tard, va obtenir

⁶⁰ VIDAL, F. *Masies del Baix – Empordà i Costa Brava*.
Palamós: Octavi Viader Impressor, Col·lecció Montserrat Vidal. 1923.

Revista *Marinada*, gener de 1921.

SAMP

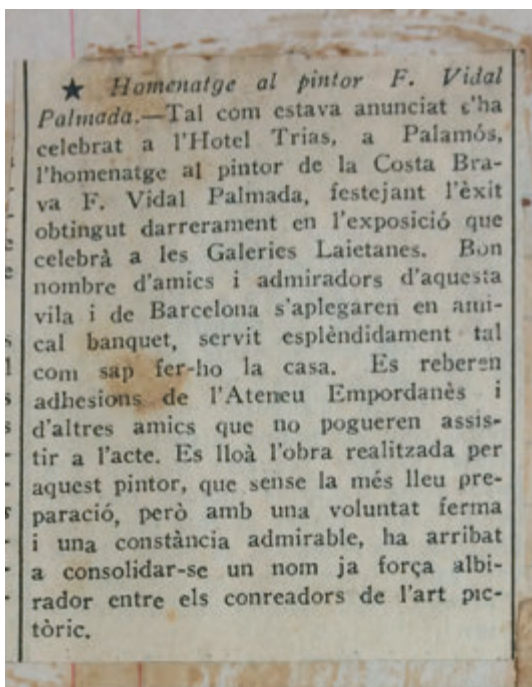
el primer premi i la medalla d'or pels seus dibuixos de masies catalanes, medalla que és un dels records del pintor més apreciats. Anteriorment, la revista *Marinada* va definir aquests dibuixos com una «completa compilació de tots els vestigis medievals»⁶¹.

A Barcelona participa en moltes exposicions, de les quals destaca la de 1927 a les Galeries Laietanes, amb unes trenta obres, i la de la Sala Parés l'any 1933, en la qual les seves aquarel·les reben una atenció especial per part de la crítica. També exposa a la Sala Bigas de Vic, a l'Acadèmia de Belles Arts de Barcelona, a la sala de l'Ateneu de Girona, al Casino El Port de Palamós i al Museu Cau de la Costa Brava. A Palamós li fan un homenatge a l'Hotel Trias amb motiu de l'èxit obtingut a la ciutat comtal.

Montserrat Vidal (filla de l'artista) recorda⁶² sentir la seva mare dir que Vidal Palmada havia treballat en alguna fàbrica de dies, i que durant els vespres treballava en projectes de dibuix i entrenava la seva tècnica, fins que un problema ocular el va fer deixar la feina i va dedicar-se a la pintura de parets, mentre va seguir amb el dibuix artístic a la natura.

⁶¹ "Francesc Vidal", *Marinada*, núm. 86 (gener de 1921), núm. 86, p.193-194.

⁶² Tota la informació d'aquest apartat, en referència a Montserrat Vidal, s'ha obtingut de l'entrevista mantinguda el 13/08/2018.

Nota de premsa sobre Francesc Vidal Palmada, s.d.
Col·lecció Montserrat Vidal Roig.

Durant el transcurs de la Guerra Civil, Vidal Palmada i la seva família van marxar a Banyoles, on es van refugiar a casa d'uns familiars. Allà Vidal va conèixer el pintor Pigem, amb qui va fer una gran amistat i va pintar diversos quadres, sobretot del llac, que venia per poder comprar menjar.

La circulació d'avions de batalla per sobre de la població va fer que la família es traslladés a Santa Pau, a casa d'uns parents. Allà va pintar cases de pagès i va canviar pintures per menjar. Montserrat Vidal afirma que d'aquesta manera no van passar gana durant la guerra.

Un cop finalitzat el conflicte, la família va tornar a Palamós i es va instal·lar a la finca on hi ha l'actual restaurant La Galera, lloc on el pintor va establir el seu taller. En aquell moment, Vidal Palmada no podia viure de la pintura de quadres i per guanyar-se la vida va seguir amb l'ofici de pintor de parets. Els caps de setmana, i sobretot els diumenges d'estiu, s'aixecava a les sis o a les set del matí i anava caminant a pintar a la Fosca. S'emportava el dinar i es passava tot el dia pintant. Durant aquest temps venia quadres a la gent que arribava a la Fosca.

Els joves Josep Orihuela, Ezequiel Torroella i Josep Sarquella van treballar per a ell com a aprenents de l'ofici de pintor de parets i el van acompanyar els caps de setmana a les seves sortides a *plein air*.

Ezequiel Torroella, Francesc Vidal Palmada i Roger Deulofeu
pintant a la zona de la Catifa, 1956.

Col·lecció família Torroella Forné. SAMP

Sobre Sarquella, Montserrat Vidal ens explica: «Al matí, venia a pintar parets, anava a casa seva a dinar, i a la una, dues del migdia ja el tenia a l'entrada de casa. Tant ell com el meu pare anaven mirant quadre per quadre, observant cada detall... després el seguia tots els diumenges». Els tres pintors consideraven que van iniciar el seu aprenentatge en pintura artística amb Vidal Palmada i el descriuen com el primer mestre que van tenir.

Altres joves van acompanyar Vidal Palmada a pintar a l'aire lliure o van aprendre a pintar a través de les seves classes, com Matias Morata, Vicenç Burgell, Baldomero Petit, Roger Deulofeu o Pere Coll. Podem veure en tots aquests artistes els enquadraments que veiem en les obres del seu mestre.

A Vidal Palmada li agradava pintar la natura durant les primeres hores del matí o amb la llum del capvespre. Amb una paleta molt àmplia de colors, plasmava els seus racons més preuats de la vila, com la badia de Palamós, el rec de Fenals, les Cuetes (lloc on portava a contemplar i a pintar als alumnes), la punta d'en Perris, la Foradada de Castell, la Fosca, la Catifa, la cala del Pi o els turons de Sant Joan.

També s'acosta a s'Agaró, Begur, Pals, Tossa, Banyoles i Santa Pau, on plasma paisatges tranquils, lluminosos i solitaris com veiem en l'oli que apareix a la pàgina 49 pintat a Torre Valentina, lloc on anava amb la família a passar el dia, segons ens explica Montserrat Vidal.

Conjunt d'obres de Francesc Vidal Palmada a la casa familiar situada a l'edifici de l'actual restaurant La Galera de Palamós, s.d.

Autor desconegut. Col·lecció Montserrat Vidal Roig

A través de la memòria de la seva filla, podem imaginar-nos les excursions que feien el pintor i la seva família els diumenges en trenet fins a Palafrugell i, des d'allà, a peu fins a Calella, on a vegades venia *in situ* les seves pintures.

En les seves pintures hi predominen barques solitàries amarrades en una cala també deserta, un pescador fent feina o assegut al costat dels seus estris. Les figures humanes li servien per acompanyar el paisatge i donar força al conjunt, segons ens explica la seva filla. N'és també un exemple la pintura del Museu Cau de la Costa Brava, on apareix la figura de Montserrat asseguda en un banc⁶³.

Vidal Palmada no es limita a pintar paisatges litorals, sinó que també es mostra còmode pintant vistes de diferents carrers. A la revista *Marinada* es recullen moltes il·lustracions de Vidal, des de ben jove, on apareixen racons de Palamós, com la imatge original del carrer de l'Hospital, de la col·lecció de Montserrat Vidal.

També fa paisatges de pobles de l'interior, especialment de Santa Pau i de Banyoles. Segons Montserrat Vidal circulava un escrit on s'exposava que hi havia gent que coneixia la Costa Brava per les pintures de Vidal Palmada. A més, segons

⁶³ Pintura que apareix en l'apartat de l'antic Museu Cau de la Costa Brava del capítol 8 d'aquest estudi.

Francesc Vidal Palmada. *Torre Valentina*, s.d. Oli sobre tela.
Col·lecció particular

la crítica del moment, referint-se a l'obra del pintor, «la Costa Brava i l'Empordà són fonts inesgotables d'inspiració, interpretacions de la natura que van més enllà que la simple reproducció plàstica sobre un llenç o un paper»⁶⁴.

En la seva obra hi predomina la tècnica de l'oli sobre tela, tot i que també podem trobar algunes aquarel·les i dibuixos en ploma. Segons Montserrat Vidal, quan el seu pare pintava un quadre, no feia prèviament un croquis amb el llapis, sinó que agafava el pinzell i amb un blau feia tot el dibuix. Llavors, amb una gran facilitat, l'anava emplenant, sempre de dalt a baix, per preservar la netedat. Segons diferents escrits crítics podríem considerar el seu estil com un impressionisme colorista, que no perd de vista el dibuix, el qual li serveix com a esquelet per a l'obra pictòrica, i que és una mostra fidel i precisa d'allò que veu.

Les seves pintures van ser elogiades per la crítica pel seu realisme i van tenir una bona rebuda pel públic del moment. Moltes de les seves obres, que es troben encara avui repartides per un gran nombre de països d'Europa, van ser adquirides per turistes estrangers que visitaven la Costa Brava. En contraposició a aquest èxit, Montserrat Vidal el descriu com una persona molt amable i reservada, «tot i ser

⁶⁴ Aquest escrit forma part del recull de crítiques sobre Francesc Vidal que guarda la seva filla.

Francesc Vidal Palmada a la platja de la Catifa, 1958.
Autor Fotografia Serrat. Col·lecció Montserrat Vidal Roig. SAMP

tan callat, no havia après massa a escriure, però jo li preguntava on era un país o un lloc i sempre ho sabia. A ell li agradava fer-ho bé. Sempre em preguntava “Com ho veus? No creus que li falta aquí una mica?” I jo li deia que ja em semblava bé». Per a Montserrat Vidal, era una persona exigent en les seves pintures i potser aquest fet va ser la clau del seu èxit, com també ho va ser la constància. Cada any feia exposicions a Barcelona, ciutat on tenia amistats entusiastes de la seva obra. Segons Montserrat: «un d'ells li buscava sales i si n'hi havia una, li deia: “De tal dia a tal altre, a la sala tal hi ha lloc, t'interessa?”», i li encarregava la sala per anar a exposar».

Vidal Palmada no va estar mai condicionat pel gust del públic. Pintava el que veia dels indrets pels quals sentia més atracció i exposava a galeries o a l'Hotel Trias, lloc on, a més, es trobava, i prenia cafè, amb gent ben posicionada de la vila, que s'interessava pel món de l'art, la cultura i les seves pintures. El següent escrit de la filla de Maria Trias, propietària de l'Hotel Trias, ens dona constància d'aquest fet:

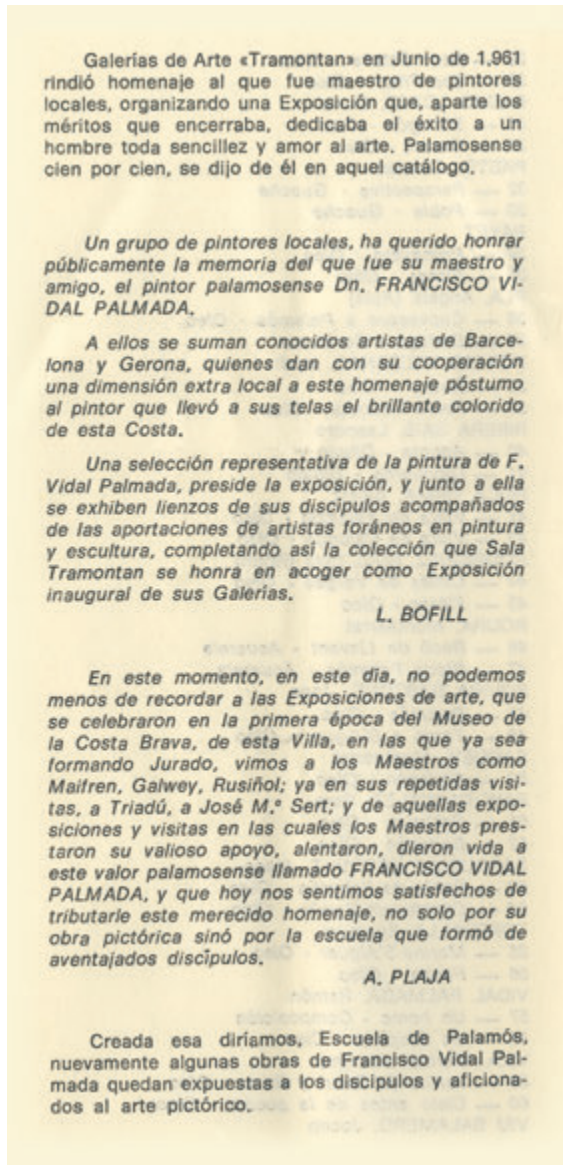
D'esquerra a dreta. Ll. Barceló i Bou, R. Vidal, Sr. Zamburini, F. Vidal Palmada [1940-1950].
Autor desconegut. Col·lecció Montserrat Vidal Roig. SAMP

Vam anar a l'Hotel Trias, per fer les presentacions i la seva propietària ens va rebre amb una gran cordialitat, en una saleta on hi havia un piano mural lacat negre i les parets totalment recobertes de quadres. Totes les pintures principalment a l'oli eren del pintor F. Vidal Palmada a qui ella hi tenia especial interès i amistat, a qui promociionava a través dels seus clients i influències. Em va parlar àmpliament de la labor que portava a terme Vidal Palmada, en la formació d'un grup jove de pintors locals, que al pas del temps han estat la base del que la crítica ha denominat com "Escola de Palamós".

(Colomer, L. *La meua mare, Maria Trías Joan*, Barcelona: La Plana, 2013, p. 100).

Segons Pere Coll, durant els anys cinquanta Vidal Palmada era un referent cultural a la vila. La gent li demanava consell i presidia associacions. Tot allò artístic passava per les mans de Vidal⁶⁵.

⁶⁵ Entrevista mantinguda amb Pere Coll el dia 13 d'agost de 2018

Fragment del catàleg
d'obres de la novena
exposició d'artistes locals,
del juny de 1979 a
les galeries Tramontan.
Col·lecció Montserrat Vidal Roig

La Fosca és un dels últims indrets que Vidal Palmada va representar abans de morir. Actualment, el seu llegat forma part de les seves dues filles. La seva memòria es preserva en un gran nombre de persones de la vila i s'ha volgut fer visible en nombrosos actes, com l'homenatge al mestre Francesc Vidal Palmada en la novena exposició d'artistes locals del juny de 1979 a les Galeries Tramontan.

En paraules de Vidal Palmada

[...]Francesc Vidal, es mereix tots els elogis i homenatges que sincerament se li tributen, tant per les seves obres, com per l'especial empeny que posa, junt amb el nostre distingit amic en Reïnald Serrat, per desenvolupar l'afició al dibuix i a la pintura a Palamós, labor que realitzen donant classes nocturnes a l'Escola Nacional, amb un zel desinterès notables.

Nosaltres, creient que bé ho val, fer-li arribar aquestes paraules personalment, li hem parlat, sol·licitant-li, a l'ensem, algunes impressions, i heus aquí el que en Francesc Vidal, corresponent al nostre interès i al de tots el seus admiradors, responent a les nostres preguntes amablement ens diu:

- He celebrat varies exposicions a la Sala Parés, i Galeries Laïetanes de Barcelona, a Vic, Sabadell i Terrassa...

— ...I, esteu satisfet del resultat d'aquestes exposicions?

- Sí, a Vic he obtingut un gran premi en dibuixos a ploma, i un premi extraordinari, consistent en una medalla d'or, de la "Masia Catalana", però del que estic més content és d'haver encarrilat a la pintura a varis amics de Barcelona i de França, que avui traspunten bastant.

— I del resultat econòmic amb els vostres treballs, que ens dieu?

- He venut, d'entre molts d'altres, varis quadres a l'estranger, quatre dels quals va comprar-los un Sr. De Panamà, i després alguns dibuixos a un anglès; també ha donat molt de resultats l'àlbum de "Masies", que va editar la casa Viader, l'edició de la qual és completament esgotada.

— Penseu celebrar aquest any alguna exposició?

- Cada any celebren una exposició. Ara aniré a la Sala Parés de Barcelona.

— I no penseu celebrar cap més exposició?

- Per ara cap més. Més endavant ja veurem. Si aquí, a Palamós tinguéssim un local apropiat, en fariem alguna.

— Ara que parlem d'aquí.

Voldríeu dir-nos que hi ha a l'entrada de la Casa Consistorial?

- Allò és per fer propaganda turística, a fi que els forasters que visiten el nostre Ajuntament, es fixin amb les bel·leses dels nostres recons, i els inviti a visitar-les, i no passin de llarg com fins ara.

- Esteu content del resultat de les classes que heu donat a les escoles?
 - Per mi ha resultat un èxit, malgrat el poc temps de que varem disposar durant el curs, però estic satisfet, doncs l'Ajuntament, que des del primer moment ens va donar tota classe de facilitats per desenvolupar la nostra tasca, va repartir, a fi de curs, 6 premis: 3 per els meus deixebles i 3 per els de la secció de l'amic Reinald Serrat, i perquè segons l'opinió del públic que va visitar l'exposició, va sortir força content.
- No podríeu dir-nos, ara, alguna cosa referent a pintura?
 - Jo sols us diré, baix el meu gust o punt de vista. A mi d'entre tots els bons pintors que hi ha, m'agraden moltíssim les obres dels catalans Mir i Colom, com a pintura moderna, i com a estilistes, els quadros dels madrilenys Benedito i Chicharro [...].
 (Reportatge número 6 d'*Albada* a Francesc Vidal Palmada, posterior a l'any 1932, on es llegeix la visió de l'artista sobre tot allò que s'ha analitzat prèviament a l'estudi).

7.2. Els principals deixebles

7.2.1. JOSEP SARQUELLA ESCOBET

Un any després del seu naixement, Josep Sarquella Escobet (Llagostera 1928 - Palamós 2000) es va traslladar amb la seva família a Palamós, on va residir fins al moment de fer el servei militar.

L'any 1934 va iniciar la seva educació al Col·legi La Salle de Palamós, on va demostrar les seves inclinacions pel dibuix. Els primers anys va viure a prop del far i més tard al carrer del Pedró. «Aquest indret és important per comprendre la seva pintura. Les barques, els tons daurats cadmis, ocres i lleonats del rocam, les corbes de les platges, l'escuma i l'espetec de la mar en els esculls que observem als seus quadres neixen en part d'aquest lloc, abans més verge i net que en l'actualitat⁶⁶. Amb deu anys va realitzar els primers dibuixos des d'aquest racó de la vila. Més tard, es va traslladar a una casa al barri de Roquetes, on va fer els seus primers retrats.

Als dotze anys va tenir contacte amb dos pintors destacats de la vila, Cusi Boada i Francesc Vidal Palmada, als que seguia quan els veia sortir amb una tela enrotllada i un cavallet per anar a pintar a la natura. Va fer amistat amb Vidal Palmada i, a l'edat de 14 anys, va deixar l'escola i va entrar a treballar per a ell en l'ofici de pintor de parets fins als 20 anys. Vidal el va guiar en els seus primers passos en el dibuix i la pintura: «Mi maestro y orientador fue Vidal Palmada. Él me enseñó algunas cosas y el resto lo he aprendido yo»⁶⁷.

⁶⁶ FERRER, M.A. op. cit., p. 11.

⁶⁷ GALÍ, F. *Sarquella, maestros actuales de la pintura y escultura catalana*, núm. 78. Bilbao: La gran enciclopedia vasca, 1984, p. 13.

Francesc Vidal Palmada i Josep Sarquella, 1942-1948.

Autor desconegut. Col·lecció Montserrat Vidal Roig

Junts emprenien llargues caminades per tal de pintar a l'aire lliure. D'aquestes excursions en predominaven les de Calella de Palafrugell i les cales pròximes a Palamós, llocs que anys més tard va freqüentar amb cotxe.

L'any 42 va participar per primera vegada en una exposició col·lectiva a Palamós, on va acabar exposant anualment. Durant aquest temps alterna la formació autodidacta amb l'ofici de pintor.

Sarquella va descobrir que volia ser pintor arran d'una visita a l'Exposició Nacional de Barcelona de 1945, amb Vidal Palmada.

Als 21 anys va iniciar el servei militar a Ceuta, on va mantenir el seu interès per l'art. Allà, li van encarregar un mural de grans proporcions, una al·legoria de l'Arma d'Artilleria, per a la Maestranza de Artillería. Acabat el servei, va tornar a Palamós i, poc després, va marxar a viure a Barcelona, per tal de trobar millors possibilitats professionals com a pintor, ja que va considerar que allà seria més fàcil aconseguir contactes, donar-se a conèixer i, a més, se li acabava la feina com a pintor de parets. Tot i això, va seguir passant els estius a Palamós.

Els primers anys a Barcelona va continuar pintant parets en una empresa

Josep Sarquella pintant a Calella, 1957.
Autor desconegut. Col·lecció família
Sarquella Oliveras. SAMP

Exposició de Josep Sarquella
al Saló Nàutic de Barcelona.
Col·lecció local. SAMP

de pintura industrial. També va realitzar decoracions, retolacions o taules publicitàries de fusta. En aquest moment, va freqüentar el Cercle Artístic de Sant Lluç i el Reial Cercle Artístic, on dibuixava models al natural i es relacionava amb artistes de totes les tendències.

L'any 1955 va aconseguir dedicar-se plenament a la pintura de quadres. Aquell mateix any es va casar amb Núria Oliveras, amb qui més tard va tenir dos fills, Joan i Josep. A partir d'aquest moment, la seva vida va girar entorn de la família i la pintura.

Les exposicions eren el mitjà de sortida per donar-se a conèixer i poder guanyar-se la vida. L'any 1958 va presentar la seva primera exposició individual a Vilafranca del Penedès. A partir d'aquest moment, exposarà a diferents galeries de Barcelona (la primera el 1960), Vic, Castelló de la Plana, Reus, Palamós, Palma de Mallorca o Madrid. L'any 1975 va ser el pintor de l'exposició al Palau de les Nacions organitzada pel Saló Nàutic Internacional de Barcelona, en el qual cada any la Federació d'Esports organitzava una exposició de pintures marítimes d'un artista reconegut. També presenta col·lectivament a Girona, Barcelona, Bilbao, Granollers, i a Holanda, França i Santo Domingo. Al llarg de les exposicions va obtenir un gran nombre de mencions honorífiques i premis de caràcter internacional.

Durant aquests anys es va presentar a molts concursos i va guanyar bastants premis, com el Vila de Palamós (el 1966), el premi especial Internacional de Tossa de Mar, el premi Estrada Saladich (el 1970), la medalla d'or Salon d'Issoudun, el gran premi de pintura Bourgogne-Franche-Comte (el 1979), la Medalla de Plata al Saló Internacional de Béziers

i la Medalla de Plata al Mèrit Artístic Europeu (el 1980). També rep una menció honorífica al concurs Mercat del Ram de Vic (el 1968) i una altra al *Grand Prix du Val d'Or* (el 1973)⁶⁸.

Entre els encàrrecs més destacats que va rebre destaquen les pintures dels principals col·legis majors dels Maristes per commemorar el seu centenari; una sèrie de pintures de mercats per reproduir en calendaris per a la Caixa de Pensions el 1973; i, l'any 1977, una sèrie de marines, amb la mateixa finalitat que l'anterior. L'any 1976 *El Correo Catalán* li encarrega una col·lecció de 34 quadres sobre el tema "Castells de Catalunya destinats a il·lustrar el diari del diumenge amb castells i ruïnes". Aquest encàrrec li va aportar molt reconeixement.

En l'actualitat, els quadres de Sarquella encara es troben en cercles de subhastes i en galeries del país. L'artista procurava evitar els encàrrecs individuals, ja que el seu mètode de treball era pintar a l'aire lliure, davant dels llocs pels quals se sentia atret, indrets prop del mar o de l'interior que no haguessin estat maltractats per l'home. La destrucció dels diferents punts de la costa a causa de les necessitats urbanístiques del turisme va fer que el pintor busqués altres espais que conservessin la seva disposició natural.

Sarquella creia que cada dia s'aprenia a pintar, i entenia l'art com una necessitat vital, com a plaer i com a patiment. El treball l'absorbia molt: «Materialmente podría vivir sin pintar. Otra ocupación hallaría. Espiritualmente no. Estaría incapacitado para sufrir el trauma que representaría no poder exteriorizar mis sentimientos»⁶⁹.

Vidal Palmada va ser el primer pintor en qui es va fixar. Més tard, va rebre influència en l'àmbit temàtic i tècnic de Joan Serra, el paisatgista més representatiu del grup dels evolucionistes, a qui va conèixer a Calella de Palafrugell, i amb qui va pintar. Sarquella observava els dos pintors mentre pintaven i d'ells en va extreure la manera d'interpretar i disposar la pinzellada. El pintor era fidel a allò que pintava, volia que l'espectador reconegués el lloc, oferint-li punts de vista nous, justos i equilibrats a partir dels seus trets personals, la seva espontaneïtat i expressivitat. També van influir en ell pintors catalans com Mir, Sorolla i Gimeno, de qui Vidal Palmada li parlava. Així doncs, Sarquella va ser un autodidacta que es va beneficiar de l'observació i els consells d'altres pintors, a partir dels quals va configurar el seu estil personal⁷⁰.

Se'l defineix com una persona humil, prudent i tímida, fet que contrasta amb la seguretat de les pinzellades de les seves obres. Se'l va descriure de la següent manera: «Se'l pot localitzar pintant un home senzill per naturalesa. És un pintor que és apreciat per tothom, fins i tot pels altres pintors companys o coetanis seus. Sarquella és la bondat personificada. És un home incapaç de ferir, de fer mal a ningú. Al contrari, procura plaure tothom. Li agrada més escoltar que ser escoltat. Un deix de malenconia sempre l'acompanya, forma part de la seva persona, del seu tracte.

⁶⁸ FERRER, M.A. op. cit., p. 39.

⁶⁹ GALÍ, F. op. cit., p. 13.

⁷⁰ FERRER, M.A. op. cit., p. 59.

No obstant això, encara que sembli paradoxal, la seva pintura comunica molt i és bàsicament optimista, pel fet que pintar és el que més li agrada i no creu que li pogués sorgir una pintura trista. Sarquella, les mans tacades de pintura, la seva dolça mirada blava com la mar que l'espera dia a dia per ser de bell nou distribuïda dins una tela»⁷¹.

Josep Sarquella mor l'any 2000. Va confiar el seu llegat a la seva dona i els seus fills. Luciano Vergara s'acomiada de l'artista a les pàgines de *La Proa. Diari del Baix Empordà* de la següent manera: «Josep, te n'has anat, ens has deixat, però no has desaparegut: la teva obra t'ha fet immortal»⁷².

Josep Sarquella al port de Palamós, anys 90 segle XX.

Autor desconegut. Fons Núria Oliveras. Museu de la Pesca

L'estil únic d'una pinzellada dinàmica i colorista

Sarquella s'ha inclòs, per la crítica i per ell mateix, dins del grup dels postimpressionistes. La seva pintura plasma la realitat, en especial del paisatge mariner, des del seu punt de vista, on l'emoció n'és una part fonamental: «Intento transmitir aquella emoción que me ha sugerido un efecto, digamos de luz, de forma, de color, de movimiento, de reposo, también descubrir interpretaciones que reflejen dichas sensaciones»⁷³. No obstant això, Sarquella no deixa de banda l'objectivitat, ja que observa l'entorn i reproduïx les lleis naturals juntament amb les transformacions humanes tal com estan disposades.

La part inicial de la seva tècnica consisteix a representar, amb l'oli sobre tela, les primeres i fugisseres impressions d'allò que observa. A partir d'aquest primer esbós construeix la resta de la composició: «conservar la primera impressió és molt important i captar la frescor que aquesta desprèn, el més difícil per a Sarquella i el que més el preocupa. Li agrada captar l'immediat. Rarament pren apunts, els apunts són la pintura mateixa»⁷⁴.

« Josep, te n'has anat,
ens has deixat, però
no has desaparegut:
la teva obra t'ha
fet immortal ».

El pintor caminava pel lloc, buscant diferents punts de vista del mateix indret, fins que trobava el punt encertat per pintar i capturar el moment. Sarquella creia que la primera impressió és aquella que té força, i que l'artista pateix perquè creu que no serà a temps de plasmar el lloc amb les característiques que l'han portat a

⁷¹ FERRER, M. A. *ibíd.*, p. 76.

⁷² VERGARA, L. «Ens ha deixat en Josep Sarquella, el pintor de Palamós», *La Proa. Diari del Baix Empordà*, núm. 338, (4-10 agost de 2000), p. 13.

⁷³ GALÍ, F. *op. cit.*, p. 13.

⁷⁴ FERRER, M.A. *op. cit.*, p. 67.

Josep Sarquella pintant a la platja de la Catifa, s.d.
Autor desconegut. Fons Núria Oliveras. Museu de la Pesca

pintar-lo: «Quisiera decir mucho con pocas pinceladas. Cuando contemplo algo me complace dejarme llevar por la imaginación; no pinto sin estar convencido de lo que voy hacer»⁷⁵.

Els temes principals de les seves obres són les marines de Palamós, Calella, Cadaqués i l'illa de Mallorca, on destaquen les barques de vela. També es va interessar per localitzacions de l'interior, com Santa Pau, Vic, les Rambles de Barcelona, Sant Sebastià o Santander. Sovint pintava els dies de mercat al carrer Major de Palamós, o altres carrers i places, per ser escenes en moviment i amb un gran ventall cromàtic.

La seva pintura va evolucionar cap a una major estructuració i equilibri en la composició. La composició era molt important per a Sarquella, a partir de la qual buscava l'equilibri mitjançant pinzellades dinàmiques, la disposició de la matèria pictòrica, el color i el tractament marcat dels contorns. Elaborava les composicions amb una pinzellada solta, rica, decidida i colorista: «No podemos olvidar que el artista conoce y vive la marcha del arte de su tiempo- la libertad de incorporar a su decir pictórico la mancha, la gestualidad, la abundancia matérica, una cloración atrevida y vivaz,—que tiene a veces resonancias “fauves”—; que inventa o ajusta a la verdad»⁷⁶.

⁷⁵ GALÍ, F. op. cit., p. 13.

⁷⁶ SANTOS, R. *Enciclopèdia vivent de la pintura i l'escultura catalanes*, Barcelona: Àmbit, 2004, p. 6.

Josep Sarquella pintant a Calella de Palafrugell, s.d.

Autor desconegut. Fons Núria Oliveras.
Museu de la Pesca

Tot i això, les llums i les ombres que empra són pròpies de l'impressionisme. La generositat en la pinzellada no li impedia una bona precisió dels elements i de l'espai. Feia servir l'espàtula per a preparar les barreges i així aconseguia que no es veiessin les línies de color. També utilitzava els dits en els traços.

El color i la llum són fonamentals en la seva obra. Amb els anys, Sarquella va evolucionar cap a una major harmonia cromàtica. En els seus quadres hi predominen una gamma d'ocres, caobes, sienes, arams, blaus i cadmis, tots ells matisats, i també una gran varietat de tons blancs i grisos, mentre que el negre és inexistent

en la seva obra. En resum, es tracta d'una paleta càlida que no utilitza verds purs, i amb mescles a partir de colors afins i complementaris.

Amb el pas del temps va anar utilitzant pinzells amb l'extrem més ample, i matisava més en el color, rebaixant la saturació dels colors a partir de grisos, blancs i ocres, i augmentant la gamma de colors. També va anar abandonant l'ús de la línia que defineix, en un primer moment, els elements, per un major domini de la forma.

La llum és un element essencial en les escenes marineres. Segons el seu fill, Joan Sarquella, li agradava pintar vora les deu del matí, quan el sol ja era alt, i també durant els capvespres⁷⁷.

Sarquella va tenir una gran acceptació del públic, tant local com forà. És considerat per la crítica i els col·leccionistes en un lloc d'honor entre els paisatgistes catalans dels últims anys. Va ser elogiat per elements com la simplificació, els mitjans i les formes d'expressió, la intensitat de la llum i el color, l'espontaneïtat, el dinamisme, la poetització, l'agilitat en el dibuix, l'harmonia plàstica i la naturalitat dels seus enquadraments a l'hora de captar complexes realitats. L'any 1974, Luciano Vergara defineix d'aquesta manera la seva obra: «En sus cuadros vemos que va quedando lejos del impresionismo de caballete, en el que el pintor acepta la naturaleza doblegándose ante la emoción que el tema imprime en su retina. Sarquella a medida que ha ido dominando estos temas ha logrado interpretaciones expresionistas cuya maestría ha llegado a límites inconcebibles; el artista los ha ido desdoblado, consiguiendo que la armonía no se base en el efecto primario, sino que esta sea producto del conjunto de valores cromáticos que yuxtapone y ordena a completo capricho, haciendo una pintura propia y creada, huyendo de la simple interpretación»⁷⁸.

⁷⁷ Entrevista mantinguda amb Joan Sarquella el dia 14 d'agost de 2018.

⁷⁸ GALÍ, F. op. cit., p. 16.

En paraules de Sarquella

Un dels màxims exponents pictòrics que a la Costa Brava treballen és en Josep Sarquella, impressionista destacat i de fort estil, palamosí de cor i ànima, i ens va parlar de la seva pintura a Calella, sota una refrescant ombrera que ens protegia del coratjós sol regnant.

— Què intentes reflectir en la teva obra?

- No recordo exactament qui va dir “jo pinto i res més”; és suficient, el sol fet de voler pintar, i dic pintar com puc dir escriure, fer música, poesia, etc., és un sentiment que quan és veritable es converteix en vocació, en una necessitat de fer quelcom que pugui transmetre's als altres, al mateix temps que dona una pròpia satisfacció. El mateix gaudi que un experimenta en una contemplació, agrada fer-ne participar als altres; llavors existeix l'artista, persona tal vegada dotada d'una sensibilitat i que desitja comunicar-la. En el meu cas és la pintura i amb ella vull reflectir el meu sentiment. No soc avantguardista ni faig pintura de missatge, “pinto i res més”. És el que estic fent, és la meva vocació i el resultat el dirà tal vegada el temps, mentrestant sàpigues que la il·lusió i fer les coses a gust són per mi el més important. Per tant, intento transmetre aquella emoció que m'ha suggestionat un efecte, diguem-ne de llum, de forma, de calor, de moviment, de repòs, àdhuc descobrir interpretacions que reflecteixen dites sensacions.

— Per què fas impressionisme?

- Hi ha moltes maneres d'expressar-se i amb elles es defineix la personalitat, o sigui que es poden dir coses amb molt poques paraules, el que importa és el resultat. Jo voldria dir molt amb poques pinzellades. Quan esguardo quelcom em plau deixar-me portar per la imaginació, no pinto sense estar convençut del que vaig a fer, frueixo de captar allò que és immediat, car tinc per molt important la realització de primer cop d'ull; el que segueix després és qüestió d'intel·ligència... És la meva manera de fer, l'impressionisme em suggestiona. Traslladar a una tela un determinat moment, un efecte de llum, no s'assoleix si no t'enfrontes valentment a allò que és accidental.

- Amb quina faceta t'identifiques i per què?
 - Són molts anys que porto pintant i no vull concretar facetes ni pretenc assenyalar-ne cap. Tal vegada puc dir que una o altra temporada hagi estat més emprenedor, si bé això no vol dir res. A la vida, sigui quina sigui l'activitat que hom desplega, el ritme difícilment es conserva a un mateix nivell. Va haver-hi una època que prenia part en tots els concursos que m'era possible, d'aquesta faïçó vaig aconseguir que em comencessin a conèixer. Ja més tard i una mica més reposada la meua manera de fer, he anat indentificant-me no solament com a pintor de marines. Bé, una cosa sí que em permeto dir-te, i és que tinc un molt estimable grup d'amics que em coneixen pel pintor de l'esport de vela.
 - Colors predilectes?
 - Tots els colors són interessants, i a qui no li crida l'atenció el color! I quina influència té! No sé perquè se m'ocorre ara, però si em demanessis un número et diria el set, un color, el vermell, una nota del pentagrama, el si. I no és que m'estimi més el set, ni el vermell, ni el si, però sonen fort, i un vermell just on ha d'estar, pot salvar un quadre. Precisant més, tinc predilecció pels vermells, verds, grocs i blaus.
- (AMIR, X. *Vint-i-cinc artistes empordanesos*, Girona: Gràfiques Palamós. 1978)

7.2.2. Ezequiel Torroella i Mató

Ezequiel Torroella i Mató (Palamós 1921-1998) va néixer en el si d'una família modesta. De molt jove assisteix a unes classes de dibuix nocturnes a l'escola La Vila a càrrec de l'artista Francesc Vidal Palmada: «Jo vaig néixer per pintar, ja que quan tenia 14 anys, i esperonat pels èxits d'aquest gran pintor palamosí que és Vidal Palmada, ja vaig fer les primeres proves»⁷⁹. Al llarg de dos anys, aprèn sobre tècniques de dibuix, aquarel·la i oli sobre tela a l'aire lliure. En aquest moment, possiblement, també aprèn l'ofici de pintor de parets amb Vidal Palmada.

Les classes es van suspendre com a conseqüència de l'esclat de la Guerra Civil, però Torroella segueix dibuixant de forma esporàdica. L'any 1942 inicia el servei militar al Marroc. Allà es va relacionar amb un grup reduït d'amants de l'art i va elaborar dibuix de figura.

Retorna d'Àfrica l'any 1945 i s'instal·la a Barcelona, on treballa de pintor i decorador. Dins el difícil context dels anys 40, assisteix a classes de dibuix al Reial Cercle Artístic, on es dedica a treballar l'aquarel·la. El 29 de desembre del 1945 és admès com a "Socio de Número" al Círculo Artístico del Instituto Barcelonés de Arte, presidit pel vescomte de Güell. El 1950 ingressa com a soci a l'Agrupació d'Aquarel·listes de Catalunya, entitat que li concedirà la medalla d'or per les seves aquarel·les.

⁷⁹ MARTÍ, M. TENO, N. *E. Torroella. Imatges d'un paradís possible*, Olot: Ajuntament de Palamós. Museu de la Pesca, 2003, p. 22.

Ezequiel Torroella pintant en el seu taller, s.d.
 Autor desconegut. Fons Maria Forné. Museu de la Pesca

L'any 1947 munta la seva primera exposició al Museu Municipal de Vilafranca del Penedès. A partir de l'any 52 comença a exposar de forma regular en diverses sales de Barcelona, especialment a la Sala Velasco, a la Sala Argos i a la Sala Andreu, i participa amb aquesta tècnica a moltes exposicions col·lectives de diferents ciutats espanyoles.

Utilitza la tècnica de l'aquarel·la fins al 1961, quan exposa a la sala Busquets, des d'aquest moment alterna oli i aquarel·la. A partir del 1963, només utilitzarà l'oli. El motiu d'aquest canvi, segons explica Jaume Fàbrega, seria la possibilitat que ofereix aquesta tècnica per a realitzar retocs, mentre que, per a Pere Coll⁸⁰, aquest fet s'explica perquè els olis estaven molt més ben valorats econòmicament.

L'elaboració de bona part de la seva obra va ser fidel a la pràctica del *plein air*,

⁸⁰ La informació d'aquest apartat sobre el que ha exposat Pere Coll fa referència a l'entrevista mantinguda el 28 de maig del 2016.

Ezequiel Torroella pintant a la Catifa, s.d.
 Autor desconegut. Fons Maria Forné. Museu de la Pesca

és a dir, a l'execució de l'obra al carrer: «Cofat amb el seu barret de palla, fou durant temps una imatge popular de Palamós i altres indrets»⁸¹.

Va seguir exposant a Barcelona i posteriorment a Palamós, a partir del 1966, a la Sala Augusta, i després a les Galeries Tramontan. També a Sitges, Vic i Palafrugell. De forma col·lectiva va exposar a ciutats com Barcelona, València, Madrid, Bilbao, París, Oakland i Nova York. A partir de 1982 va ser soci col·laboratiu del Cercle Artístic de Palamós, on va impartir classes i on va transmetre la tècnica de l'aquarel·la i l'oli a les generacions més joves, de forma desinteressada⁸².

El seu prestigi va anar creixent i va aconseguir poder dedicar-se plenament a la seva professió artística. La seva obra va rebre una gran demanda, tant per part de particulars com de galeristes. A més, va rebre un gran nombre de premis al llarg de la seva vida, com la Medalla Roig Ensenyat, l'any 1951; el Premi de Pintura Vila de Palamós, l'any 1967; el setè Concurs de Sant Pol de Mar, l'any 1967, i el tercer Concurs de Pintura Vila de Palamós, l'any 1968.

A Ezequiel Torroella no li agradava magnificar les seves exposicions. A més, tota la seva carrera artística va estar marcada per la posició en contra del mercantilisme. Torroella ho expressa d'aquesta manera l'any 1988: «No m'agrada l'actual mercantilisme de la pintura, tot és propaganda, buscar la notorietat, i per això exposar ja no em fa il·lusió. Prescindint de tot això, el que m'agrada és dibuixar o pintar, quan en tinc ganes»⁸³.

⁸¹ MARTÍ, M. TENO, N. op. cit., p. 21.

⁸² El llibre *E. Torroella, Imatges d'un paradís possible*, és un recull de les exposicions en què va participar, el nombre d'obres que va exposar en cadascuna i els paisatges que hi apareixen (MARTÍ, M. TENO, N. 2003, p. 29-34).

⁸³ MARTÍ, M. TENO, N. op. cit., p. 23.

Ezequiel Torroella pintant a la Catifa, 1956.

Autor desconegut. Fons Maria Forné. Museu de la Pesca

Per tal de conèixer la forma de ser i de pintar d'Ezequiel Torroella, he realitzat dues entrevistes a dos pintors que el van tractar de manera directa. En una breu entrevista el pintor palamosí Òscar Oliu Ragel el definia com «un gran pintor, un home amb molta imaginació, que veia molt bé els colors, donava molta llum als quadres. Per a mi era un gran pintor, un gran pintor de Palamós. Sobretot de paisatges marins». A més, sobre el que suposava l'acte de pintar per a Torroella respon: «Una vegada em va dir a mi que va començar a pintar perquè es relaxava, però llavors va anar a estudiar, perquè li agradava. Estudia pintura i llavors ja era un medi de vida, era el seu medi de vida». Per a Òscar Oliu, el que el lligava a l'Empordà era el paisatge, la llum, els dies clars de tramuntana⁸⁴.

A l'entrevista realitzada al director del Cercle Artístic de Palamós, Pere Coll, que va pintar amb Torroella, el defineix com una persona seriosa i metòdica. Tenia un horari establert, pintava d'una hora concreta a una altra, llavors canviava i feia una altra cosa, per a l'endemà seguir la pintura allà on l'havia deixada, amb la mateixa llum natural. Aquest pintor palamosí defineix l'acte de pintar per a Torroella d'aquesta manera: «L'acte de pintar era la seva vida. Era el tot. Ell feia el que estimava. Per dins el pintor pinta perquè ho necessita».

⁸⁴ La informació del pintor palamosí Òscar Oliu fa referència a l'entrevista mantinguda el 5 de maig de 2016.

Ezequiel Torroella pintant, s.d.

Autor desconegut. Fons Maria Forné. Museu de la Pesca

Per a Coll el que lliga el pintor a l'Empordà és que «l'Empordà és una meravella de país». Per a l'artista, l'empordanès és una persona inquieta que vol sobresortir de la resta. «Encara que visquéssim 200 anys sempre trobaríem motius per pintar. El tema l'hem fet moltes vegades, però la llum és diferent, i les quatre estacions. Un pinta gràcies a l'Empordà. Per a mi, el millor regal que m'ha fet la naturalesa és el de néixer aquí».

Ezequiel Torroella va morir a Palamós el maig del 1998, uns anys després de la mort del seu fill. Aquest període és definit per Pere Coll d'aquesta manera: «quan es va morir el fill, es va morir el Torroella. Va morir la inquietud que tenia per pintar, per sobreposar-se, per fer coses noves... va morir la inquietud que té tot artista de millorar». El pintor va cedir la totalitat del seu llegat a la seva esposa Maria Forné.

« ... com a pintor
tenia uns dots
innats, a l'abast
de ben pocs
artistes ».

El 29 de maig d'aquest any, Pere Coll i Pujol escriu una carta, en nom del Cercle Artístic de Palamós, on descriu Torroella d'aquesta manera: «Des del Cercle Artístic volem recordar-lo tal com era: una persona senzilla, natural, poc ambiciosa, i que passava sempre amb una modèstia poc usual. Com a pintor tenia uns dots innats, a l'abast de ben pocs artistes»⁸⁵.

⁸⁵ MARTÍ, M. TENO, N. op. cit., p. 21.

Estil postimpressionista i idea de les imatges que ja no podran ser

Pel que fa al seu estil pictòric, el crític d'art Jaume Fàbrega l'ha situat dins el corrent artístic del postimpressionisme. La seva pintura adopta alguns dels estilemes de l'impressionisme, en la recerca constant d'un cert purisme de l'expressió, de la perfecció i de l'equilibri tonal, cromàtic i formal. Cal tenir en compte la seva predilecció pels fenòmens atmosfèrics, lumínics i els contrallums⁸⁶. Contràriament, per a Eva Vázquez, l'obra de Torroella encaixa millor en l'estètica de l'impressionisme, que es basava en la celebració entusiasta de la natura, a partir de l'espontaneïtat de l'aquí i de l'ara⁸⁷. Per al palamosí Òscar Oliu, el seu estil era el realisme: «Pintava el que veia, quan miraves el quadre sabies identificar allà on era, el que era i gairebé l'hora que era». Per a Pere Coll, la seva obra era pulcra i d'una netedat fantàstica, la qual també defineix com a realista. Per la seva banda, Núria Teno⁸⁸ assegura que les obres de Torroella serveixen com a únics testimonis gràfics i documentals d'uns paisatges desapareguts pels canvis urbanístics. Aquest fet ens dona una idea de la veracitat de la seva obra, de la qual també destaca el tractament cromàtic en el pas del dia i del temps.

La seva producció alterna dibuix, aquarel·les i olis sobre teles. Aquests darrers són els més abundants. Pel que fa al motiu de les seves representacions, tot i tractar diversos temes, com natures mortes, nus femenins, autoretrats, retrats de familiars o representacions de pobles, predominen en la seva obra els temes complementaris de la vida marinera, com són les barques, nanses, escenes de *remendadores*, la major part de vegades sense presència humana.

Els pobles protagonistes de les seves pintures són els que donaran el títol de les obres. Els més freqüents són: Palamós, Pals, Peratallada, Calonge, Monells, Calella de Palafrugell, Mont-ras, Madremanya, Cadaqués, Santa Pau, el Port de la Selva, Torrent, Fornells, Vulpellac, Begur, Llançà. També algun poble del Ripollès com Setcases, Queralbs i la Roca.

Torroella rebutjava els canvis urbanístics, que tingueren lloc en l'època del *boom* turístic de la Costa Brava. Creia que aquests canvis degradaven el paisatge idíl·lic i verge del territori que habita. De forma explícita, transmet a l'observador de la seva obra la imatge del paisatge anterior als canvis: «Ell fa com si l'especulació turística, la destrucció *immisericorde* perpetrades tant per la gent del país com de fora, no existís»⁸⁹. Per aquesta raó, les seves pintures ens evoquen els paisatges desapareguts. Per aquest motiu comença a freqüentar llocs menys afectats com Cadaqués, Pals, Begur, el Port de la Selva i pobles d'interior com Setcases, Queralbs, Monells i Madremanya.

Segons Núria Teno, ell pintava *in situ*, però també feia fotografies del lloc. Possiblement preparava l'esbós i les mides al seu taller, ja que tenia coneixements de dibuix tècnic, i després tornava als llocs per reproduir els colors tal com eren.

⁸⁶ MARTÍ, M. TENO, N. *ibíd.*, p. 17.

⁸⁷ MARTÍ, M. TENO, N. *ibíd.*, p. 42.

⁸⁸ Les cites i la informació obtinguda de Núria Teno, encarregada de l'àrea patrimoni de Palamós, són el resultat de l'entrevista mantinguda el 4 d'abril de 2016.

⁸⁹ MARTÍ, M. TENO, N. *op. cit.*, p. 18.

Ezequiel Torroella pintant a la platja Gran de Palamós, s.d.

Autor desconegut. Fons Maria Forné. Museu de la Pesca

També feia diversos dibuixos i pintures per experimentar amb els colors. Torroella era una persona molt exigent que no es conformava fàcilment, així que era un fet habitual trobar-lo pintant durant diversos dies en un mateix punt de la localitat. La major part de les seves obres reproduïen dies calcats, però en alguns casos també veïem llevatades. Això es deu al fet que al públic li agradava més la imatge idíl·lica i calmada de les costes empordaneses.

Les seves pintures es configuren a partir d'un estil equilibrat, una pinzellada solta i una gamma cromàtica on predominen els grisos, blaus, verds, ocres, blancs i notes de vermell i bordeus. Els elements que hi apareixen creen una escenografia equilibrada, en què tots els elements tenen la mateixa importància. En totes les seves obres l'autor hi té present la incidència de la llum en diferents superfícies: els reflexos, els contrallums i els efectes atmosfèrics⁹⁰.

Cal destacar que en el llibre *E. Torroella. Imatges d'un paradís possible*, Eva Vázquez analitza la crítica que va rebre l'obra de l'artista des de la seva primera exposició, el 1947. Aquestes primeres crítiques veuen les escenes marítimes de Torroella com escenaris d'evocació sentimental i emotivitat. A partir de la segona meitat dels anys seixanta la crítica es divideix en dos: una part que continua defensant l'obra i la temàtica de l'artista, i l'altre que l'acusa de maquillar els paisatges. En el llibre es fa un recull de diverses cites de la crítica contemporània, que ens donen una idea

⁹⁰ MARTÍ, M. TENO, N. *ibíd.*, p. 45.

de la recepció que va tenir l'obra en el seu moment. Per a Òscar Oliu, la recepció de l'obra a Palamós «era molt bona, era apreciada a Palamós i a la gent que ens agradava la pintura ens agradava veure els quadres de Torroella».

L'any 1973 Luciano Vergara descriu la tasca de Torroella, amb motiu de les obres exposades a les Galeries Agusta, d'aquesta manera:

[...] Torroella es indiscutiblemente un pintor de luz, de formas y técnica más que depurada y un honesto trabajador que ha logrado colocarse entre los mejores paisajistas, sabiendo que cada pincelada le hace subir un peldaño más en esta tan larga escalera del éxito, como es, la de “llegar” a la fama haciendo pintura; máxime si esta pintura está desprovista de “ismos” y espectacularismos, en fin, si se ciñe al hacer concienzudo de la expresión usando como únicos vehículos el dibujo y la plástica. Torroella nos alecciona de que retratar la luz es algo difícil pero no imposible. Su visión sobre los mares tranquilos, luminosos de luz y de color de los atardeceres de Palamós, “hora dorada” que él tanto gusta tratar en “contraluz”, despierta en los que no conocen la Costa Brava, un especial interés, no exento de escepticismo, pero a los que conocemos el litoral y hemos contemplado tantas veces estos matices, nos hace sentir la confortabilidad y el deseo, al mismo tiempo, de volver a este paradisíaco rincón de incomparable belleza, que es nuestro Palamós y todos los rincones de costa que, en sus cuadros, ha retenido la magia de su pincel [...].

(Vergara, L. “Ezequiel Torroella”, *Proa de Palamós*, Palamós, núm. 82, (gener de 1973) p. 2-3).

Un espai per a l'artista

Amb l'objectiu de preservar la memòria d'Ezequiel Torroella i de lligar les seves pintures al lloc que va néixer, viure i estimar, Maria Forné Carreras, com a propietària del conjunt de l'obra artística i dels drets d'explotació, va donar, l'any 2008, la totalitat de l'obra a l'Ajuntament de Palamós. Aquest llegat està format per 780 quadres, entre els quals hi ha olis, dibuixos i aquarel·les.

L'Ajuntament de Palamós va rebre la producció de Torroella amb la finalitat de conservar l'obra de l'artista i donar-ne difusió, raó per la qual s'ha portat a terme la creació de l'Espai Ezequiel Torroella, ubicat a la capella del Carme, restaurada per a aquesta finalitat i per donar-li un valor de patrimoni artístic municipal. L'espai té com a objectius l'exposició, la difusió del patrimoni artístic municipal, la reflexió i la creació artística i la participació en l'àmbit de les arts plàstiques. Així doncs, l'espai es comprèn com un recurs pedagògic per a la promoció i la comprensió de l'art entre els diferents nivells educatius.

Cal tenir en compte que, prèviament, l'any 2002, Maria Forné va fer una primera donació a l'Ajuntament de Palamós de 55 obres, entre aquarel·les, olis i dibuixos, catorze de les quals van estar exposades a la sala d'actes de la Casa de la Vila.

Anteriorment, i com a mostra de l'estimació que el poble tenia pel pintor, el dia 11 d'octubre del 2001 se li lliurà el títol pòstum de l'Escut d'Or de la Vila de Palamós, i es va designar amb el seu nom una plaça de la vila. A més, es va disposar una estàtua de bronze a la plaça Murada, que reproduïx la imatge d'Ezequiel Torroella assegut amb un pinzell i dirigint la seva mirada al mar, de la mateixa manera que els palamosins estaven acostumats a trobar-se'l⁹¹.

En paraules de Torroella

- Ara et toca a tu dir-ho. Què és per tu pintar?
 - Una necessitat, un plaer, un sofrir i el meu refugi. Ho és quasi i tot. Li dedico la major part de les hores del dia, directament o indirectament i fins avui mai m'he cansat. Pots passar una època o uns dies en què no et plagui pintar, però sense donar-te compte estàs de nou amb els pinzells als dits i amb més braó que mai. El verí està a dintre i ja fa anys queestic a l'ofici. Trenta d'ençà de la meva primera exposició. Quanta tramuntana ha bufat en aquest temps! Hem passat el pitjor i el millor i tot i així seguim igual, sempre amb il·lusió davant del blanc paper o d'una tela.
- Quines preponderàncies li dones tu al dibuix i al color?
 - Em preguntaven l'altre dia que si el dibuix a la pintura és important. Ara ho fas tu. Et contestaré el mateix. Ho és i en grau superlatiu. El dibuix és l'espina del peix, la columna vertebral del quadre, li dona solidesa. És a dir, sense el dibuix no hi ha manera de resoldre-ho. No ho és menys el color; però ja és més personal, no hi ha un parell d'ulls iguals per veure les coses. Amb tot això hi ha quelcom més, més subtil, la gràcia "aquella cosa", indispensable per l'obra ben acabada. Que difícil és! No sempre s'assoleix i amb els anys més et costa acabar el que fas, a gust d'un, és clar: Ben treballat sense perdre llum ni frescor.
- Podem dir que ets un home satisfet del que fas?
 - La complaença amb que la gent pot veure els teus treballs et té content i et dona una certa confiança, i si vens, millor.

⁹¹ "Palamós rep la donació del llegat del pintor Ezequiel Torroella", *Revista Baix Empordà*, núm. 22, (2008), p. 121-123.

De totes formes mai estàs satisfet, la qual cosa és esperó per a no quedar-te en el “truquet”, que deia Joan Serra.

— I què és el que més t’omple?

- Reflectir un ambient, un cel, una mar, en un moment determinat, no convencional, amb honradesa i enfront de la natura, és motiu màxim de satisfacció íntima del pintor si aconsegueix captar el que ell desitja. Sense això no són res el premis i medalles.

— Com t’ha sorgit aquesta fal·lera que tens per les marines?

- He nascut en un poble vora el mar i naturalment m’han atret els temes marins, que són alhora els que he intentat observar més. Que canviant és la mar a les diferents hores del dia! Mirall de cels, profunditats i ventijols. En el nostre Empordà hi veiem el gris blau, a voltes morat, de la tramuntana, el verd blavós del gregal, el suau groc, gris o rosat d’un capvespre a la badia... Llàstima que siguem espectadors de la ràpida destrucció de la boniquesa de la seva costa. I així com enguany es respiren pudors de clavegueres. Sabem que el que és pintoresc no sol anar lligat a la comoditat, que és el que actualment tots cerquem, si bé hauria d’haver-hi un mínim de bon gust i trobar la manera d’evitar tals desmesures. I al fer aquest elogi del mar no per això menyspreem altres temes, tot és pintable si et suggereix quelcom.

— Amic Torroella, acceptes les distintes tendències pictòriques?

- Em mereixen tots els respectes totes les tendències en pintura si són executades honradament. Sempre hi ha quelcom per veure en un quadre si hi ha sinceritat, i si hi ha ofici millor. El que no m’agrada tant, és veure escudar-se el mal fer en “genialitats” (tan pròdigs estan els genis d’aquests últims anys) fustigant al mateix temps a qui no és del seu parer i no vol combregar amb rodes de molí. El primer és una presa de pèl i el segon, poc correcte. El pintor pot ésser un home bastant lliure, àdhuc en determinades circumstàncies, i crec que cadascú ha de fer el que li plagui, i no subjectar-se a unes tendències més o menys preestablertes que bufen una vegada d’un costat i altres a l’inrevés, acabant en un total confusionisme.

(Amir, X. op. cit.).

Josep Orihuela, el primer de la dreta, amb J. Brugat, J. Adroher i R. Brugat i Caulas, 1960.

Autor desconegut. Col·lecció família Adroher Faixó. SAMP

7.2.3. Josep Orihuela Reig

Josep Orihuela Reig (Sant Joan de Palamós 1916 - 2005) va preferir les arts manuals per sobre dels estudis i, ja a l'escola, destacava en el dibuix, així que es va decantar cap aquest vessant artístic: «Per bé que em vull permetre de dir que quan anava a l'escola ja tenia bona mà pel dibuix. Fins i tot, els dibuixos que fèiem a classe me'ls enduia a casa per tal de perfeccionar-los, cosa que feia que els mestres em renyessin»⁹².

Als tretze anys, Orihuela treballava com a barber en el negoci del seu pare, situat a Palamós, fins que un dia Francesc Vidal Palmada va anar a pintar la barberia. El pare d'Orihuela li va mostrar els dibuixos del seu fill. Interessat per aquests, el pintor va proposar a Josep Orihuela fer classes al Museu Cau de la Costa Brava. Un any més tard, Vidal Palmada li va oferir treballar com a pintor de parets a la seva empresa. Orihuela no estava interessat en l'ofici de barber ni amb els estudis i va acceptar iniciar-se en el món de la pintura industrial: «Vidal Palmada, a més de pintar parets, també em va donar les primeres classes de pintura artística, i allò va ser el meu primer aprenentatge»⁹³. Tot i que la seva professió va ser la de pintor industrial, mai va deixar la pintura artística, que va aprendre de manera autodidacta: «En pintura artística, Orihuela es va quedar a casa seva a prop de l'actual Radio Pepe, on tenia el taller i casa seva»⁹⁴.

⁹² PUIG, I. "El pintor palamosí Orihuela exposa a la sala d'art Edelmira", *Pintura*, 1998

⁹³ PUIG, I. *ibíd.*

⁹⁴ Aquesta informació ha estat aportada per Martí Colls en l'entrevista mantinguda el dia 9 d'agost de 2018.

Anunci publicitari
del pintor Josep Orihuela
a la revista *Proa* l'abril de 1956.
SAMP

A causa de la poca demanda de feina a l'hivern, Orihuela acompanyava Vidal Palmada a pintar els contorns de la Costa Brava: Begur, s'Alguer, Fornells, la Bisbal, Calella o Palamós.

Va treballar per a Vidal Palmada fins a l'esclat de la Guerra Civil, en la qual va participar i, posteriorment, va ser militaritzat, primer al Marroc, on feia dibuixos per al diari mural, i després a Madrid. Al llarg d'aquest temps va seguir dibuixant de manera esporàdica. En acabar el conflicte, va establir-se com a pintor industrial pel seu compte, tasca que va portar a terme fins a la seva jubilació.

Segons explica la seva filla, Orihuela era el pintor industrial més valorat de la vila. Va ser el pintor oficial de la casa Vincke i de Bell-lloc, entre d'altres: «La gent que el coneixia sabia que pintava quadres i li deien “Pito, tens algun quadre?” i li compraven»⁹⁵. Per a ell la pintura artística era una activitat que executava per plaer, no pretenia lucrar-se. Per aquest motiu, es limitava a vendre els seus quadres a amics o a gent interessada en la seva obra.

Al llarg d'aquests anys, va combinar la tasca professional amb la pintura artística. En aquest segon vessant es reunia amb altres pintors palamosins, amb els quals feia sortides per anar a pintar a l'aire lliure: «Fèiem moltes sortides i ens acompanyava l'Oliva, que mentre ell buscava pedres –arqueòleg– nosaltres pintàvem»⁹⁶.

⁹⁵ Tota la informació de la filla i la neta de Josep Orihuela, que configura aquest apartat, s'ha extret de l'entrevista mantinguda el dia 3 de setembre de 2018.

⁹⁶ PUIG, I. "El pintor palamosí Orihuela exposa a la sala d'art Edelmira". *Pintura*, 1998. Entrevista trobada en el recull d'articles que guarda la filla del pintor.

D'esquerra a dreta Joaquim Comes, Josep Orihuela, Josep Sarquella i Pere Coll.
Exposició de Pere Coll a la sala d'art Edelmira.
Autor desconegut. Col·lecció Edelmira

Els més afins a Orihuela van ser Josep Sarquella, Joaquim Comes i Pere Coll: «A Calella hi anàvem a peu. La cala de la Catifa és on vaig aprendre, com en Sarquella i d'altres, era el nostre estudi, indret que ja han destruït i ens han tret els millors temes per pintar»⁹⁷.

Va exposar individualment a diversos indrets com Palamós, Girona i Terrassa, i va participar en un gran nombre d'exposicions col·lectives. En una exposició li van comprar dues obres que actualment estan exposades al Museu de Cinema i Art Modern d'Austràlia.

Va ser el responsable de la restauració pictòrica de la capella de Bell-lloc, de la reconstitució dels "llunetos" i del pergamí gros.

Cal destacar la tasca d'Orihuela com a mestre, que va ensenyar pintura a l'Escola Vedruna, al Casal Palamosí i a la rectoria de Sant Joan de Palamós. Va ser l'únic pintor de l'Escola de Vidal Palmada que es va dedicar a ensenyar aquest art. Segons Martí Colls, «ensenyava la base pura de la pintura, els colors».

Un testimoni d'aquestes classes és Ilverto Adanes Artiaga, que va venir a Palamós per treballar a la fàbrica Vincke i, durant aquells anys, es va apuntar a les classes de

⁹⁷ PUIG, I. *ibíd.*

D'esquerra a dreta Francesc Vidal Palmada, senyor Bastida i Josep Orihuela al cap Gros, 1956.
Autor desconegut. Col·lecció Montserrat Vidal Roig. SAMP

pintura d'Orihuela. Anys més tard, Ilverto escriu al nebot d'Orihuela, que ens llegeix, durant l'entrevista a Edelmira, aquestes paraules: «Siempre tendré en la memoria a tu tío, que fue quien me inició en la pintura, era muy buena persona y le tenía mucho afecto. Él me enseñó con cariño a amar la pintura».

Orihuela va tenir aprenents d'ofici a la seva empresa com Martí Colls, Josep Adroher i Lluís Rodríguez, que també van aprendre a pintar quadres a l'aire lliure els caps de setmana. Segons Martí Colls, «la teòrica la vam aprendre d'ell, però llavors realitzàrem un impressionisme contemporani, cadascú de manera diferent. La seva manera d'ensenyar pintura, ho degué aprendre de Vidal Palmada. Era el dibuix, et feia dibuixar bé. Començàvem pintant bodegons, fins que el dibuix i les ombres estaven ben situats. Donava importància sobretot als colors. T'ensenyava la base a partir dels tres colors principals».

Els familiars i coneguts de Josep Orihuela el defineixen com una persona senzilla i honrada. Al dedicar-se a la seva empresa no va tenir gaire producció. Per aquest motiu, pintava el que li agradava, no s'adaptava al públic. Segons la seva filla, «era apte per pintar el que volgués. Ell anava pel seu instint artístic, m'agrada aquest paisatge, doncs el pinto. O faig un muntatge amb un bodegó, unes flors, un jardí... i ho pinto».

Per a ell l'acte de pintar era una part essencial de la seva vida. Segons la seva neta, mentre pintava, «era absent total, no hi era, desapareixia». Per al seu deixeble Martí Colls, «per a un pintor, és una necessitat. Sobretot si assoleixes els objectius que tu vols. Aquest és l'impàs. Com també en l'esport, si veus que se't dona bé seguiràs; si no, plegues i fas una altra cosa. O tocar la guitarra. És una cosa que quan ho assoleixes, segueixes, i t'agrada».

Segons la seva filla, Orihuela pensava que vivia en un lloc privilegiat: «Si volies mar, tenies mar; si volies muntanya, caminant hi arribaves. El paisatge era pictòric de tots costats». A més, defineix la seva mirada com la més fidel possible, «ell pintava el que veia», reflectint l'estima cap al seu poble, cap al lloc d'on era.

L'any 1981 es va jubilar i es va dedicar de ple a la pintura de quadres. Als 17 anys d'haver-se retirat va exposar a la sala d'art Edelmira alguns dels quadres pintats al llarg de la seva carrera artística, recopilats per la seva filla Edelmira i netes: «Em vaig emocionar molt podent recuperar part de les meves obres que ignorava ja, en aquesta antològica i poder-ho veure i disfrutar en vida»⁹⁸.

« ... Orihuela reflexa,
pinzellada a pinzellada,
el bategar del seu temps ».

Uns dels seus últims treballs va ser una natura morta de grans dimensions i la reproducció d'unes postals del Marroc amb paisatges d'alcassabes i mercats típics de Marràqueix.

Orihuela era un aficionat a la pintura, però no va tenir gaire producció. La fama dels pintors de l'Escola de Vidal Palmada se la van emportar principalment Torroella i Sarquella, però cal destacar Orihuela com un dels tres deixebles principals de Vidal Palmada. Martí Colls va destacar que «Orihuela no s'hi va dedicar professionalment perquè regentava una empresa, però s'hi va dedicar com els altres i tenia la mateixa qualitat que els altres».

Estil impressionista amb inquietuds surrealistes

La tècnica que va utilitzar Orihuela al llarg de la seva vida pictòrica va ser l'oli sobre tela. Per a la crítica i per a ell mateix, la seva obra figurativa calia emmarcar-la dins l'impressionisme: «Atès que el que he pintat més són "marines", l'estil típic de casa nostra i més concretament de Palamós»⁹⁹. Orihuela pintava directament amb pintura més clara, que aconseguia gràcies a diluir la pintura amb essència de tremen-tina, a manera d'esbós i, posteriorment, elaborava les diferents capes de pintura.

Els principals temes d'Orihuela eren les marines i el prelitoral. Els escenaris més reproduïts van ser la Catifa, el Molinet, les Cuetes, la Fosca, s'Alguer, Begur, Fornells, la Bisbal, Calella, cap Roig, cala Estreta, cap Gros, el far i la platja de Palamós. També les vinyes i pobles com Palau-sator i Vall-llobrega.

⁹⁸ PUIG, I. *ibíd.*

⁹⁹ PUIG, I. *ibíd.*

Per a Orihuela era important plasmar en les seves obres les diferents hores del dia i els reflexos de l'aigua. Solia pintar a l'aire lliure, però a mesura que es va anar fent gran va pintar més al seu estudi. Segons la seva filla, les hores que més l'atreïen per pintar eren les del migdia o les tardes, quan plegava de treballar. En canvi, segons Martí Colls eren les primeres del matí i les primeres del vespre, per la forma de les ombres. Pintava amb pinzell i espàtula. La pinzellada solia ser ampla i generosa amb la quantitat de matèria, i el traç segur i valent. Els colors que més utilitzava eren els bàsics. Segons Martí Colls, no era una persona perfeccionista ni meticulosa: «li agradava la taca i el gruix».

Al llarg de la seva carrera també va fer alguna temptativa d'art surrealista: «Podria explicar un munt d'anècdotes, però n'hi ha dues de divertides respecte a l'art surrealista. En una exposició a Palamós, ja fa un temps, jo vaig pintar un sant Jordi amb una tècnica surrealista. L'exposició va ser visitada pel senyor García Ramal, aleshores ministre de Franco, i en demanar-me pel títol de l'obra li vaig dir: "Sant Jordi". Aleshores ell em va respondre: "Que bé, però vostè no volia pas fer un sant Jordi". El vaig mirar i vaig dir: "Té raó". Una altra anècdota és que en una exposició d'obres surrealistes, vaig fer un quadre que era tot a base de taques de pinzells, netejant-los a la mateixa tela. Tot seguit, hi vaig afegir les empremtes del gat trepitjant la tela. Aquesta obra va ser acceptada per a l'exposició, mentre que d'altres molt més elaborades, com un quadre d'en Sarquella, no ho van ser»¹⁰⁰. Segons Martí Colls, Orihuela se sentia atret per l'art abstracte i feia proves amb els materials i els colors.

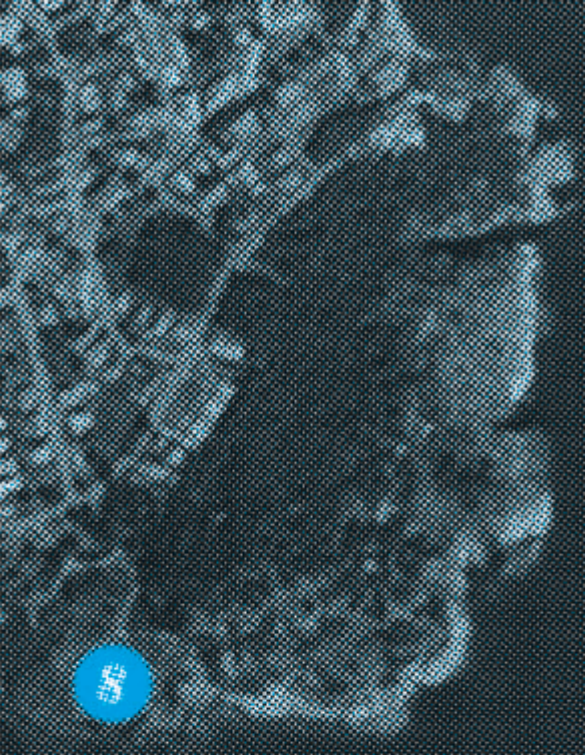
Orihuela va ser un personatge apreciat a la vila, com a persona i com a pintor. La crítica ha destacat la seva obra per la coherència i qualitat: «En un grado de mejora muy apreciable, Orihuela, uno de nuestros noveles que posee excelentes cualidades comunes a nuestros pintores, muy oportuna y acertadamente ha salido a mostrar sus obras en límites que ya no son los familiares. Éstas reúnen ya condiciones para exhibirlas no sólo en exposiciones locales. Muestras son de su arte, que puede sea más apreciado aún, más valorado de lo que aquí familiarmente se le concede. Está fuera de duda que tiene más calidad y quedará con ventaja, ante otras y variadas muestras de pintura, de interpretación y gusto dudoso, tales como las que se exponen en salas de Exposición Municipales o privadas de nuestras provincias»¹⁰¹.

Anys més tard, Ignasi Puig el defineix, amb motiu de l'exposició a la sala Edelmira (1998), com un «pintor de barquers a l'estil "Escola de Palamós", arbredes, poesia, existencialisme, cromatisme vivificador, obra notarial d'una estètica que tenim arreu nostre de fa molt temps. Mariners, pescadors, el port de Palamós; Orihuela reflexa, pinzellada a pinzellada, el bategar del seu temps»¹⁰².

¹⁰⁰ PUIG, I. ibíd.

¹⁰¹ ENSESA, L. "Pintura: Apuntes del natural", *Proa*, Palamós, núm. 2, (gener 1956), p.10.

¹⁰² PUIG, I. op. cit.

Punt d'inici
de l'itinerari i parades

- 1 Plaça Murada
- 2 Antic Museu de la Costa Brava
- 3 Port
- 4 La Catifa
- 5 Capella del Carme
- 6 es de l'església de Santa Maria i el carrer Major
- 7 Cala de Sota Pedró
- 8 Cap Gros
- 9 La Fosca
- 10 Castell de Sant Esteve
- Cala s'Alguer

8 UNA PROPOSTA D'ITINERARI: PINTORS D'UNA MATEIXA ESCOLA

A través del següent itinerari es pretén acostar el lector a les sensacions i als elements que han fet de l'Empordà i, en especial de Palamós, un paisatge amb cultura pròpia, on els seus habitants se senten orgullosos de formar part d'aquest territori. També es persegueix que les pintures de Vidal Palmada i dels seus deixebles siguin enteses com la materialització d'una mirada comuna cap a la localitat.

L'itinerari es configura a partir d'alguns dels paisatges, tant d'interior com costaners, que Vidal Palmada i els seus principals aprenents van plasmar a les seves teles. La ruta es desenvolupa utilitzant els textos elaborats en els capítols anteriors, que s'ordenen en un itinerari format per dotze punts de la geografia local, on els diferents artistes van coincidir a l'hora de disposar el seu cavallet per elaborar les pintures.

Així doncs, a cada localització s'explica una part del discurs treballat en els capítols precedents i s'hi mostren les pintures escollides dels diferents pintors que fan referència a aquell punt de la localitat. Els punts de parada es configuren a partir de la imatge física i actual que estarà veient l'espectador, que en aquesta publicació compta amb una fotografia recent del lloc. El recorregut s'acompanya amb les imatges de les obres i les fotografies de l'època, realitzades per Ezequiel Torroella o extretes dels fons fotogràfics municipals, les quals ajuden a fer més gràfic i intel·ligible el text.

Aquest mecanisme ens permet observar les diferents maneres de representar la mirada dels pintors treballats sobre el territori de Palamós, ens ajuda a imaginar com era el municipi en el qual van viure aquests artistes, i verificar els canvis urbanístics que han tingut lloc en els últims anys.

El recorregut que planteja l'itinerari està pensat per fer-se a peu, per tal que el visitant passegi per les cales i els carrers de Palamós. La totalitat d'aquest (anada i tornada, i comptant cinc minuts per parada), consta d'unes quatre hores, és a dir, de tot un matí. En el cas que es volgués escurçar, es pot arribar fins al mirador de cap Gros, on es poden tractar els punts de la Fosca, el castell de Sant Esteve, la cala de s'Alguer i la platja de Castell, aprofitant que s'hi visualitzen tots aquests indrets. Aquesta opció duraria unes dues hores i mitja. També hi ha la possibilitat de recórrer l'itinerari només pel nucli antic, fins al punt del Pedró, el qual duraria aproximadament una hora i mitja. Aquesta alternativa permet dedicar uns minuts més a cada parada.

Al llarg de la ruta, l'espectador experimentarà de primera mà la *multisensorialitat* dels elements que configuren el paisatge empordanès: les olors de mar, del port o dels pins, els sons de les gavines, del trencament de les onades contra els cascs d'embarcacions o del murmur del carrer Major, el fregament de la tramuntana en el rostre o la textura de la sorra, i indiscutiblement la visió dels diferents paratges, amb els reflexos de l'aigua, el seu particular ventall cromàtic i les diferents formes que pren la llum. Per això, pot ser interessant acabar l'itinerari tastant un plat o una beguda típica del territori, per tal de completar la ruta amb l'experiència de tots els sentits, els quals són indispensables per entendre el sentiment d'aquesta petita població cap al seu estimat territori. En paraules de la doctora en filosofia Marta Tafalla: «un paisaje es más profundo cuando lo disfrutamos con todos nuestros sentidos»¹⁰³.

¹⁰³ TAFALLA, M. op. cit., p. 133.

8.1. L'itinerari situat a la geografia local

L'itinerari, *Els pintors d'una mateixa escola*, a la geografia local.

8.2. Itinerari

8.2.1.

Plaça Murada

El paisatge i l'Empordà

— *Us convidem a passejar per diversos indrets de Palamós que van ser representats a través de les diferents mirades, tècniques i estils pels pintors de l'Escola de Vidal Palmada. Una proposta per gaudir de l'art i del paisatge a partir de la mirada i dels sentits* ¹⁰⁴.

Introduïm alguns conceptes sobre el paisatge, que serviran, posteriorment, per entendre les obres dels pintors. Ens situem davant de la barana de les escales del Casino mirant cap a la badia.

— *El concepte de paisatge ens remet a diferents significats, un d'ells és el conjunt de característiques físiques, biogeogràfiques o antropològiques particulars d'una regió determinada. En aquest recorregut, però, considerem el paisatge com la vista i l'apreciació d'un paratge. Així doncs, entenem que el paisatge és la manera com és percebuda, apreciada, entesa i valorada una part del territori pels individus que hi habiten. Les persones construïm els paisatges en els espais que vivim i a partir de la contemplació de l'individu, la percepció multisensorial, l'experiència*

vital de cadascú, els valors, els símbols, les relacions socials, l'herència, l'emotivitat o la cultura. A partir d'aquest conjunt, omplim els espais de significació, ens arrelem, ens identifiquem i ens sentim una part integrant del lloc.

L'Empordà ha estat considerat com un dels indrets on és més palpable aquesta interconnexió entre territori, paisatge i identitat. La forta identitat de la població que habita aquest territori s'ha construït al voltant d'una geografia i una vegetació variada resultant d'una peculiar meteorologia, la qual també influeix sobre el temperament de la població, o no heu sentit mai l'expressió d'estar tocat per la tramuntana?, i al voltant d'un patrimoni ric d'elements antropològics, arquitectònics, musicals, artístics i literaris. També arran d'un imaginari col·lectiu format a partir de les denominacions del territori, per exemple l'Empordanet de Josep Pla, i els referents literaris, mites i llegendes, com ara el mite del pastor i la sirena de Joan Maragall. I arran de les formes singulars dels rius i dels pobles, la parla o la gastronomia pròpia.

¹⁰⁴ Per aconseguir acostar aquesta guia simulada a un itinerari real i dotar-lo de versemblança es combinen dos tipus de veus. La lletra cursiva indica el contingut que llegeix o escolta el visitant, mentre que la lletra rodona ens serveix per donar indicacions sobre l'execució de l'itinerari.

Plaça Murada, 2019. Autora Maria Limeres

Aquests elements han fet que la seva població sigui conscient del territori, se'n senti part i el concebi com un element definitori de la seva forma de ser i de viure. Possiblement, aquests elements ens ajudin a explicar el perquè l'Empordà ha esdevingut font d'inspiració per a un gran nombre d'artistes i escriptors en el darrer segle.

Dit això, l'objectiu d'aquest itinerari és entendre la interconnexió entre el territori palamosí i la seva població, a partir de les pintures de Vidal Palmada i els seus aprenents principals: Josep Sarquella,

Ezequiel Torroella i Josep Orihuela, les quals van més enllà de l'obra en si, ja que veiem la voluntat dels artistes en mostrar el paisatge, més que com el veien, com el sentien, amb un profund amor a la terra que els ha vist créixer com a artistes.

Ens girem 180° i centrem la nostra atenció en l'estàtua d'Ezequiel Torroella assegut en el banc.

— *La posició de l'escultura d'Ezequiel Torroella, mirant al mar amb un pinzell a la mà, la podem entendre com l'acció de representar la seva mirada particular cap al territori, com tot seguit veurem.*

8.2.2.

Antic Museu Cau de la Costa Brava

El subjectivisme
de l'art i l'origen
de la mirada a Palamós

En aquesta parada ens asseiem al mur mirant cap a l'edifici de l'antic museu.

— *A partir del Renaixement, una part de la concepció occidental del paisatge es concep només en la representació: en el que no pintem, en el que no fotografíem o en el que no descrivim amb paraules, no hi ha paisatge. Per tal que existeixi el concepte de paisatge, segons aquesta creença, hi ha d'haver representacions literàries o pictòriques que el descriguin. En aquesta ruta, però, considerem el paisatge com la construcció mental creada a partir de la mirada sobre el territori. Mirada entesa com tot allò que constitueix l'individu, la seva cultura, les seves experiències o els seus valors. És cert que, posteriorment, la mirada es pot projectar a través de la representació, i que, a partir de la multiplicitat de llenguatges artístics, transfigurem la matèria en art.*

Els artistes seleccionen un fragment de la realitat natural per donar-li un tractament artístic, sigui amb imatges o paraules. Aquesta selecció, així com el tractament, no serà neutre. En primer lloc, la valoració estètica dels llocs reflecteix els ideals culturals i socials, la història intel·lectual i les circumstàncies sociopolítiques de l'època i, també, l'expressió de sensibilitat i l'experiència personal de cada individu. En segon lloc, les textures, els materials, l'estil i les

formes estan lligades a la sensibilitat del moment i al gust de l'artista, que les modifica i completa subtilment. El resultat és la transformació de l'art dels escenaris territorials, a partir d'una intenció estètica, en llocs mitificats o desmitificats sobre la base de la realitat, i mitjançant el que s'ha viscut o recordat.

La transfiguració del paisatge en art és un reflex de la visió del pintor, el fotògraf o el poeta, que el percep i construeix. L'artista projecta sobre el territori un nombre infinit de valors intangibles (sensacions, ideals, vivències, inquietuds, records, estats d'ànim...) que donen com a resultat material l'obra d'art, constituïda per un conjunt de significats. Així doncs, l'obra resultant ens informa de l'íntima realitat del subjecte i ens permet veure el món des dels seus ulls i des de les seves emocions, i la seva apreciació del lloc.

Per la seva banda, els diferents llenguatges artístics que representen un territori modelen la visió, la percepció i el gust de la mirada de la gent, i configuren un imaginari col·lectiu. La interpretació de textos, fotografies i pintures ens revela l'aprehensió del lloc per part del subjecte, i alhora ens permet comprendre el caràcter del lloc. Quan veiem un territori a través d'una representació artística veiem el reflex d'una identitat socioterritorial i els valors socials, culturals, històrics, espirituals i estètics de la seva població. Aquestes obres passen a formar part de l'imaginari paisatgístic del lloc, sentit i interioritzat per la població local, i passen a formar una part del patrimoni col·lectiu. L'art es pot considerar com la memòria de l'experiència de l'artista, i el paisatge com el mirall de l'ànima del territori.

En el cas de la pintura, tot i que els artistes romàntics elaboraven representacions del paisatge, seran els pintors realistes els

que donaran importància a l'observació directa de la natura. Aquesta pràctica serà coneguda amb el nom d'au plein air, pintura a l'aire lliure, que té el seu origen l'any 1861 a Barbizon. Es comencen a pintar llocs vulgars i quotidians, on la llum no vibra, predominen les ombres, el temps no passa i l'obra es regeix per les convencions del treball a l'interior de l'estudi. D'aquesta actitud en deriven els impressionistes que transformen la manera de representar el paisatge, fomentant la llei del canvi, del moviment i de la llum. Més tard, els postimpressionistes conceben la pintura de paisatge com el vehicle per expressar emocions.

L'Empordà ha sigut el bressol creatiu de molts artistes, i comarca de trobada entre ells. Per aquest motiu, s'ha considerat el territori empordanès com una zona excepcional per a la contemplació i la creativitat.

L'art que es practica en aquest territori, des de finals del segle XIX i al segle XX, desenvolupa una personalitat pròpia de gran rellevància dins la història de l'art català. Aquesta pràctica es configura de manera independent a les manifestacions avantguardistes que començaven a emergir de manera primitiva a finals del segle XIX i que trobarien el seu moment àlgid en els anys posteriors a la Primera Guerra Mundial. Per entendre les formes que pren l'art empordanès, cal tenir en compte els precedents pictòrics del noucentisme gironí, el concepte d'arrels mediterrànies de l'art i la pràctica denominada au plein air. Entre els pintors empordanesos que porten a terme aquesta disciplina sorgeix una estètica comuna.

Segons Seguranyes, es pot diferenciar entre les representacions del paisatge del Baix i de l'Alt Empordà, ja que les primeres són més dolces que les del seu veí

Autor desconegut. Fons Museu de la Pesca. Palamós

Antic Museu, 2018. Autora Maria Limeres

septentrional. En aquell moment, l'escola més influent de la zona era l'Escola d'Olot, la qual incloïa tots aquells artistes, independentment de la seva procedència, tendència, estil i tècnica, que concebien el paisatge d'Olot com a font d'inspiració per a les seves representacions.

Al Baix Empordà veiem com les formes artístiques són el resultat dels ensenyaments que transmetien els professors de les escoles menors de Belles Arts, coneixedors del territori, als joves alumnes, a partir de portar-los a pintar a la natura i posar-los en contacte amb altres pintors. Les característiques més destacades d'aquestes obres són la captació de la llum, la soledat, l'home en diàleg amb la natura i la representació de l'activitat pesquera. A més, el pintor

reflecteix paisatges fora de la ciutat, molts dels quals són tan sols un record en l'actualitat. També racons verges, paisatges suaus, sense estridències ni elements que el maltractin, «paisatges humanitzats», representacions d'uns paisatges «que sempre tindran la fidelitat d'un públic acostumat a veure el pintor desplegant la tela».

A Palamós, abans de la guerra, la premsa dona constància d'homages de negocis que programen algunes estades i excursions per plasmar paisatges de la vila, com l'industrial surer Remigi Tauler i Mauri, fundador de l'Hotel Geroglífic. També hi ha un gran nombre de fotògrafs que immortalitzen punts de la localitat. En aquest context emergeix la figura del pintor Francesc Vidal Palmada, precursor de la que, posteriorment, es considera una nova escola pictòrica d'àmbit palamosí. A la revista Marina-da hi ha constància dels primers treballs de Vidal Palmada, que, juntament amb Hug Sanner, Josep Triadó, Lluís Barceló, Joan Baptista Camós, Josep Ayesta, Francesc Marull, Antoni Plaja, Ramon Vidal i Artur Maria Montaner, van crear el Museu Cau de la Costa Brava (el qual se situava a l'edifici que tenim davant), una societat que tenia com a interès promoure l'art i la cultura a la resta de ciutadans, preservant elements del passat, promovent la creació artística, i fent exposicions i un concurs de pintura, que va comptar amb el suport inicial dels pintors Russiñol, Meifrèn, Galwey i Triadó, que actuaren com a jurat.

A partir d'aquest moment, Vidal Palmada va prendre nomenada com a pintor i mestre. Palmada combinava la

seua professió de pintor de parets amb les sortides au plein air els caps de setmana, acompanyat dels joves Josep Orihuela, Ezequiel Torroella i Josep Sarquella, que van treballar per a ell en l'ofici de pintura industrial. Altres persones de la vila com Matias Morata, Vicenç Burgell, Roger Deulofeu, Baldomero Petit o Pere Coll, acompanyarien el mestre a pintar a l'aire lliure i aquest els donaria consells pictòrics. Tots aquells que van fer de Palamós el centre de la seva obra pictòrica, i que van seguir Vidal Palmada, aprenent dels seus consells, se'ls va anomenar l'Escola de Vidal Palmada. Anys més tard, el crític i professor Àngel Marsà Beca acull sota la denominació d'Escola de Palamós (denominació que ell mateix crea) a tots aquells que presenten una estètica mediterrània i el tema del paisatge, principalment marí, amb centre a Palamós. Dins d'aquest grup s'han inclòs pintors i pintores, tant aficionats com professionals, com Ezequiel Torroella, Josep Sarquella, Josep Orihuela, Pere Coll, Joaquim Comes, Martí Colls, Ricard Grassot, Carmen Maristany, Enric Núñez, Carme Payet, Albert Roca, Montserrat Saguer o Montserrat Roura.

Ezequiel Torroella Mató.
Museu de Palamós, 1953.
Aquarel·la sobre paper.
Col·lecció Museu de la Pesca. Palamós

Francesc Vidal Palmada.
[Cau de la Costa Brava].
Palamós, s.d.
Oli sobre tela.
Col·lecció particular

Josep Sarquella Escobet.
Palamós, 1989.
Oli sobre tela.
FERRER, M. A.
Josep Sarquella,
Vic: El Carme, 1989, p. 89.

8.2.3.

Port

El Palamós heretat

En aquest punt ens situem davant la barana del moll on s'expliquen els canvis socials i econòmics que portaran a transformacions en la fisonomia urbanística de la vila i a unes condicions favorables pel desenvolupament del mercat de l'art.

— *A finals del s. XIX, la població de Palamós estava formada per alguns pescadors, fusters i mestres d'aixa, però la major part eren tapers o vivien del sector industrial. Al segle XX hi té lloc la mecanització de la indústria, la qual comportà canvis en la situació laboral dels treballadors i en les dimensions de les empreses. A partir d'aquest moment, les fàbriques Montaner o la Berthon i Delibes passen a tenir xifres properes al miler d'obers. L'any 1913, Palamós ja compta amb vint-i-set fàbriques on l'ocupació era d'uns 3.600 operaris, i quatre fàbriques a Sant Joan amb aproximadament cinquanta treballadors.*

Així doncs, la principal activitat econòmica era la indústria surotàpera, la qual determinava l'estructura urbanística, política, associativa i cultural del poble, i que comptava amb el port com a principal zona d'entrada i sortida de material i productes. La mecanització de la indústria va fer possible la proliferació de grans fàbriques que van configurar el paisatge urbà de l'eixample durant més de mig segle. Aquest fet va portar lligada una expansió econòmica, productiva i demogràfica, que alhora exigia la creació d'unes infraestructures adequades per donar resposta a aquestes noves necessitats. A més de la construcció de fàbriques i edificis i l'arribada de

Autor Ezequiel Torroella.

Fons Museu de la Pesca. Palamos

Port, 2018. Autora Maria Limeres

l'electricitat i l'aigua corrent a la vila, els canvis més significatius estaven destinats a donar suport al comerç del suro, com la construcció del "trenet" (el tram inicial Flaça-Palamós va ser inaugurat el 23 de març de 1887), o les obres del port nou (iniciades el 24 de juny de 1902), que des de 1882 havia passat a considerar-se de segona categoria.

La Primera Guerra Mundial va desembarcar en una crisi comercial i, com a conseqüència, en un període de misèria per a moltes famílies. L'any 1914 s'instaurà la Cocina Económica Municipal, per fer front als efectes negatius de la manca de feina.

Després de la crisi, l'activitat surera va patir alts i baixos per, finalment, anar minvant progressivament. L'any 1931, Enric Vincke va iniciar a Palamós la fabricació de tubs de goma, producció que va anar omplint el buit que havia deixat la indústria del suro.

L'altre sector econòmic important de la població és la pesca. L'any 1924 comptava amb menys pescadors que els pobles veïns de Calella i Llafranc. A partir dels anys 30 s'estableixen pescadors vinguts de l'Ametlla de Mar i, acabada la guerra, durant els anys 40 i 50, arriben grans onades migratòries procedents del Campello, Vinaròs i l'Ametlla de Mar. Varen ser els pescadors provinents de l'Ametlla de Mar els que van modernitzar la pesca i van introduir el ròssec. La pesca i les activitats que se'n deriven segueixen sent un dels principals motors econòmics de la vila.

El primer terç del Palamós noucentista va ser l'època més rica econòmica i socialment, la qual va propiciar un ampli desenvolupament cultural. Es van crear focus de relació social i dinamització cultural organitzada que es van mantenir fins al 1939, i que tenien com a precedent la Cooperativa Equitativa, originada l'any 1887. Els treballadors

de les fàbriques van fundar cooperatives, corals i societats d'esbarjo, i es van crear cobles, orquestres i teatres. L'any 1914 existien tres cobles i un quartet de piano, violí, viola i violoncel. Les entitats més destacades van ser: el Casino La Unión, la Societat Centre Econòmic, El Centre Republicà Federal, de qui depenia en un principi la Societat Coral El Progrés, i el Casino El Port. A més, alguns empresaris van promoure espais culturals, com el Teatre Carmen, que va ser inaugurat el 1912 per Isaac Matas. També hi va haver un gran nombre de sales de ball com: Can Gardela, Sant Elm, Sala Nova, Teatre Cervantes, Teatre Calderón, els casinos Cal Quel i la Sala de Dalt.

Palamós, com altres pobles costaners, va començar a rebre els primers estiuajants a partir dels anys vint. Aquest turisme primerenc era un element puntual, sense pràcticament cap impacte sobre la vida de la població. Es tractava de poques famílies d'alt nivell econòmic que s'hostatjaven a cases de la Fosca o a hotels com el Trias o el Geroglífic i, a partir de l'any 34, al Rocafosca. A més, freqüentaven el poble intel·lectuals i artistes, locals i estrangers, que visitaven els racons de la vila.

La Guerra Civil va suposar el final de la dinàmica social i cultural comentada anteriorment i un seguit de transformacions tecnològiques i socials. Progressivament, es va anar desfent el teixit industrial surotaper; el tren fou rellevat pel trànsit

Francesc Vidal Palmada.
[Port de Palamós], s.d. Oli sobre tela.
Col·lecció particular

Josep Sarquella Escobet.
[Barques de pesca a Palamós], (1928-2000). Oli sobre tela.
Col·lecció particular

Ezequiel Torroella Mató.
Palamós, 1960. Aquarel·la i paper.
Col·lecció Museu de la Pesca. Palamós

Josep Orihuela Reig.
[Palamós des del port], 2003. Oli sobre tela.
Col·lecció particular

rodat; i edificis emblemàtics, indrets, cales i entitats socials van desaparèixer. Els oficis tradicionals que s'aprenien de generació en generació començaren a deixar-se de banda. El conreu dels camps va perdre valor davant la construcció i el turisme.

El punt d'inflexió d'aquestes transformacions es dona durant l'anomenada "dècada prodigiosa", que té lloc durant els anys seixanta a Espanya i té com incentiu el Pla d'estabilització (1957-1959). Durant aquesta dècada es desenvolupa una altra tipologia de turisme, el turisme de masses, que trobaria el seu punt àlgid durant els anys setanta i vuitanta. Palamós va sucumbir a les exigències d'aquesta activitat econòmica, amb un procés d'urbanització i edificació al passeig del Mar, la Fosca i de tot el municipi.

Tot aquest procés va comportar alguns efectes negatius, com el decreixement de l'activitat industrial i surera, el creixement urbanístic caòtic i una conservació del paisatge gairebé inexistent. També va tenir aspectes positius, ja que el turisme va fomentar la creació de nombrosos llocs de treball, sobretot en la construcció i en els sectors hotel·ler i comercial. Aquest increment de la demanda laboral va promoure l'arribada d'una forta immigració des de diferents punts d'Espanya, sobretot d'Andalusia i Extremadura. Tot aquest procés de creixement va comportar un increment general del nivell de vida i indirectament va ser una de les causes que van afavorir la proliferació del mercat de l'art.

8.2.4.

La Catifa

Un poble
conscient
del valor del seu territori

En aquesta parada ens situem a la plaça de la Catifa. El següent contingut ens servirà més endavant per entendre, en una parada posterior de l'itinerari, com es tradueix aquest mateix sentiment en les obres dels artistes tractats.

— *La gent de Palamós entén el paisatge com una part indispensable del seu patrimoni. És un poble conscient del seu valor, amb uns símbols i uns sentiments ben arrelats.*

Aquesta idea de pertinença queda verificada en diversos episodis al llarg de la història de la vila, en què el moviment ciutadà s'ha manifestat en diferents ocasions en contra dels projectes d'especulació urbanística, amb l'objectiu de preservar el territori i els seus valors intangibles. Els moviments més destacats en aquest aspecte han sigut Salvem S'Alguer, l'any 1975; el moviment en contra de la construcció del port nou, a la platja Gran de Palamós; la recuperació de l'ermita de Bell-lloc l'any 1992; o el cas Salvem Castell, que finalitza l'any 1994 amb la modificació específica del Pla general d'ordenació urbana i la requalificació del terreny de la plana i el paratge de Castell com a sòl no urbanitzable, després del referèndum de l'any 1993. Aquest darrer episodi queda plasmat en el llibre titulat Salvem Castell de Feliu Antúñez i Seguí, on apareix la següent cita del Grup Salvem Castell, que sintetitza els ideals d'aquests moviments: «Ha mostrat que un poble aprèn dels errors del passat, i que no vol continuar regalant o venent —ni a preu d'or— el patrimoni de tots. Simplement, perquè hi ha coses que no es venen».

Autor desconegut. Fons Museu de la Pesca. Palamós

La Catifa, 2018. Autora Maria Limeres

El preu a pagar per fer front als canvis urbanístics que tenen lloc a partir dels anys seixanta és alt, ja que les noves construccions provoquen un impacte visual no desitjable en el territori per a la població que hi habita. Aquests canvis topen de manera abrupta en l'imaginari col·lectiu del lloc i originen moviments de rebuig.

La desaparició dels paisatges provoca nostàlgia a la població. La destrucció del paisatge implica la destrucció de la identitat del lloc. Per a Raffaele Milani, «destruir un paisatge quiere decir destruir todo lo que la narración y el hacer del ser humano han dicho sobre él en la poesía y en el arte». Quan observem un paisatge, aquest evoca a cadascú de nosaltres imatges passades que pertanyen a l'imaginari visual individual o col·lectiu, que comporta el desenvolupament d'un sentiment de pertinença lligat al nostre poble. Sentim una apreciació per a allò que ens és proper i quotidià. Exercim inconscientment un paisatge de la memòria, espais on el temps ha deixat petjada, els quals perduren en el nostre record, en fonts documentals o representacions artístiques, i és que el paisatge perviu i es fa etern en aquell que el mira.

8. UNA PROPOSTA D'ITINERARI: PINTORS D'UNA MATEIXA ESCOLA

Ezequiel Torroella Mató.
La Catifa, 1951. Aquarel·la sobre paper.
Col·lecció Museu de la Pesca. Palamós

Josep Sarquella Escobet.
La Catifa, s.d. Oli sobre tela.
Col·lecció particular

Francesc Vidal Palmada.
[La Catifa], s.d. Oli sobre tela.
Col·lecció particular

8.2.5.

Capella del Carme

Mirar a través dels ulls dels pintors

En aquest punt aprofitem l'espai que ofereix la capella del Carme per assegurar-nos, llegir els continguts d'aquest apartat i gaudir de l'obra pictòrica que s'exposa en aquest equipament.

— *Les obres resultants dels pintors palamosins tenen un contingut que va més enllà de l'obra en si, són un referent de com contemplar el territori i un exemple d'identitat lligada al lloc. En veiem la voluntat de plasmar el paisatge palamosí no només com el veien, sinó com el sentien. Aquestes obres estan elaborades a partir d'un vincle de proximitat i afecte. Els artistes doten de vida, de sinceritat i de sentiment les seves pintures, i també d'una gran estima a la terra que els ha vist néixer.*

Si ens introduïm en la vida dels diferents artistes, veurem que el paisatge en va rebre una rellevància indubtable. Les seves pintures representen diferents visions singulars dels paisatges urbans i naturals del municipi, alhora que materialitzen la forma de sentir i de viure el territori (de mirar) d'aquests artistes, així com la de la resta de la població palamosina.

EL MESTRE

Francesc Vidal Palmada

Francesc Vidal Palmada (Banyoles, 1892–Palamós, 1958) va començar a dibuixar als pocs anys, i va destacar per una gran facilitat d'aprenentatge. Als deu anys va començar a llegir, a la biblioteca de La Gorga, lectures i estudis biogràfics sobre els grans mestres de la

Entrada de la capella del Carme, 2018.
Autora Maria Limeres

pintura i el dibuix, fet que el portà a interessar-se pel món de l'art.

De manera autodidacta va formar-se en dibuix i pintura il·lustrant els paisatges del llac de Banyoles, Olot, Santa Pau, Sant Joan de les Abadesses, i les platges i els pobles marins de la Costa Brava.

Vidal Palmada va anar desenvolupant una tècnica i un estil personal. L'any 1927 va començar a fer classes de dibuix i pintura al Museu Cau de la Costa Brava, fundat per ell i altres personalitats l'any 1920. Anys més tard, imparteix cursos de pintura a les escoles nacionals, especialment a La Vila, juntament amb el fotògraf Reinald Serrat, que ensenyava dibuix.

A Barcelona participa en moltes exposicions, de les quals destaca la de 1927

a les Galeries Laietanes, amb unes trenta obres, i la de la Sala Parés l'any 1933, en la qual les seves aquarel·les reben una atenció especial per part de la crítica. També exposa a la Sala Bigas de Vic, a l'Acadèmia de Belles Arts de Barcelona, a la sala de l'Ateneu de Girona, al Casino El Port de Palamós i al Museu Cau de la Costa Brava. A Palamós li fan un homenatge a l'Hotel Trias amb motiu de l'èxit obtingut a la ciutat comtal.

Montserrat Vidal (filla de l'artista) recorda sentir la seva mare dir que Vidal Palmada havia treballat en alguna fàbrica de dies, i que durant els vespres treballava en projectes de dibuix i entrenava la seva tècnica, fins que un problema ocular el va fer deixar la feina i va dedicar-se a la pintura de parets, mentre va seguir fent dibuix artístic a la natura.

Durant el transcurs de la Guerra Civil, Vidal Palmada i la seva família van marxar a Banyoles, on es van refugiar a casa d'uns familiars. Allà Vidal va conèixer el pintor Pigem, amb qui va fer una gran amistat i va pintar diversos quadres, sobretot del llac, que venia per poder comprar menjar.

La circulació d'avions de batalla per sobre de la població va fer que la família es traslladés a Santa Pau, a casa d'uns parents. Allà va pintar cases de pagès i va canviar pintures per menjar. Montserrat Vidal afirma que d'aquesta manera no van passar gana durant la guerra.

Un cop finalitzat el conflicte, la família va tornar a Palamós i es va instal·lar a la finca on hi ha l'actual restaurant La Galera, lloc on el pintor va establir el seu taller. En aquell moment, Vidal Palmada no podia viure de la pintura de quadres i per guanyar-se la vida va seguir amb l'ofici de pintor de parets. Els

caps de setmana, i sobretot els diumenges d'estiu, s'aixecava a les sis o a les set del matí i anava caminant a pintar a la Fosca. S'emportava el dinar i es passava tot el dia pintant. Durant aquest temps venia quadres a la gent que arribava a la Fosca.

Els joves Josep Orihuela, Ezequiel Torroella i Josep Sarquella van treballar per a ell com a aprenents de l'ofici de pintor de parets i el van acompanyar els caps de setmana a les seves sortides d'au plein air.

Segons Pere Coll, durant els anys cinquanta Vidal Palmada era un referent cultural a la vila. La gent li demanava consell i presidia associacions. Tot allò artístic passava per les mans de Vidal.

La Fosca és un dels últims indrets que Vidal Palmada va representar abans de morir. Actualment, el seu llegat forma part de les seves dues filles. La seva memòria es preserva en un gran nombre de persones de la vila i s'ha volgut fer visible en nombrosos actes, com l'exposició que va organitzar Galeries Tramontan el juny de 1961, com a homenatge al mestre, o la novena exposició d'artistes locals del juny de 1979 a les mateixes galeries.

ELS PRINCIPALS DEIXEBLES

Josep Sarquella Escobet

Un any després del seu naixement, Josep Sarquella (Llagostera 1928 - Palamós 2000) es va traslladar amb la seva família a Palamós, on va residir fins al moment de fer el servei militar.

L'any 1934 va iniciar la seva educació al Col·legi La Salle Palamós, on va demostrar les seves inclinacions pel dibuix. Els primers anys va viure a prop del far i més tard al carrer del Pedró. Amb deu anys va realitzar els primers dibuixos des d'aquest racó de la vila. Més tard,

es va traslladar a una casa al barri de Roquetes, on va fer els seus primers retrats.

Als dotze anys va tenir contacte amb dos pintors destacats de la vila, Casi Boada i Francesc Vidal Palmada, als que seguia quan els veia sortir amb una tela enrotllada i un cavallet per anar a pintar a la natura. Va fer amistat amb Vidal Palmada i, a l'edat de 14 anys, va deixar l'escola i va entrar a treballar per a ell en l'ofici de pintor de parets fins als 20 anys. Vidal el va guiar en els seus primers passos en el dibuix i la pintura: «Mi maestro y orientador fue Vidal Palmada. Él me enseñó algunas cosas y el resto lo he aprendido yo».

Junts realitzaven llargues caminades per tal de pintar a l'aire lliure. D'aquestes excursions en predominaven les de Calella de Palafrugell i les cales pròximes a Palamós, llocs que anys més tard va freqüentar amb cotxe.

L'any 42 va participar per primera vegada en una exposició col·lectiva a Palamós, on va acabar exposant anualment. Durant aquest temps alterna la formació autodidacta amb l'ofici de pintor.

Sarquella va descobrir que volia ser pintor arran d'una visita amb Vidal Palmada a l'Exposició Nacional de Barcelona de 1945.

Als 21 anys va iniciar el servei militar a Ceuta, on va mantenir el seu interès per l'art. Allà, li van encarregar un mural de grans proporcions, una al·legoria de l'Arma d'Artilleria, per a la Maestranza de Artillería. Acabat el servei, va tornar a Palamós i, poc després, va marxar a viure a Barcelona, per tal de trobar millors possibilitats professionals com a pintor, ja que va considerar que allà seria

més fàcil aconseguir contactes, donar-se a conèixer i, a més, se li acabava la feina com a pintor de parets. Tot i això, va seguir passant els estius a Palamós.

Els primers anys a Barcelona va continuar pintant parets en una empresa de pintura industrial. També va realitzar decoracions, retolacions o taules publicitàries de fusta. En aquest moment, va freqüentar el Cercle Artístic de Sant Lluç i el Reial Cercle Artístic, on dibuixava models al natural i es relacionava amb artistes de totes les tendències.

L'any 1955 va aconseguir dedicar-se plenament a la pintura de quadres. Aquell mateix any es va casar amb Núria Oliveras, amb qui més tard va tenir dos fills, Joan i Josep. A partir d'aquest moment, la seva vida va girar entorn de la família i la pintura.

Les exposicions eren el mitjà de sortida per donar-se a conèixer i poder guanyar-se la vida. L'any 1958 va presentar la seva primera exposició individual a Vilafranca del Penedès. A partir d'aquest moment, exposarà a diferents galeries de Barcelona (la primera el 1960), Vic, Castelló de la Plana, Reus, Palamós, Palma de Mallorca o Madrid. L'any 1975 va ser el pintor de l'exposició al Palau de les Nacions organitzada pel Saló Nàutic Internacional de Barcelona, en el qual cada any la Federació d'Esports organitzava una exposició de pintures marítimes d'un artista reconegut. També presenta col·lectivament a Girona, Barcelona, Bilbao, Granollers, i a Holanda, França i Santo Domingo. Al llarg de les exposicions va obtenir un gran nombre de mencions honorífiques i premis de caràcter internacional.

Al llarg d'aquests anys es va presentar a molts concursos i va guanyar bastants premis. Entre els encàrrecs més destacats

que va rebre destaquen les pintures dels principals col·legis majors dels Maristes per commemorar el seu centenari; una sèrie de pintures de mercats per reproduir en calendaris per a la Caixa de Pensions el 1973; i, l'any 1977, una sèrie de marines, amb la mateixa finalitat que l'anterior. L'any 1976 El Correo Catalán li encarrega una col·lecció de 34 quadres sobre el tema "Castells de Catalunya", destinats a il·lustrar amb castells i ruïnes el diari del diumenge. Aquest encàrrec li va aportar molt reconeixement.

Josep Sarquella mor l'any 2000. Va confiar el seu llegat a la seva dona i als seus fills. Luciano Vergara s'acomiada de l'artista a les pàgines de La Proa. Diari del Baix Empordà de la següent manera: «Josep, te n'has anat, ens has deixat, però no has desaparegut: la teva obra t'ha fet immortal».

Ezequiel Torroella i Mató

Ezequiel Torroella i Mató (Palamós 1921-1998) va néixer en el si d'una família modesta. De molt jove assisteix a unes classes de dibuix nocturnes a l'escola La Vila a càrrec de l'artista Francesc Vidal Palmada: «Jo vaig néixer per pintar, ja que quan tenia 14 anys, i esperonat pels èxits d'aquest gran pintor palamosí que és Vidal Palmada, ja vaig fer les primeres proves». Al llarg de dos anys, aprèn sobre tècniques de dibuix, aquarel·la i oli sobre tela a l'aire lliure. En aquest moment, possiblement, també aprèn l'ofici de pintor de parets de Vidal Palmada.

Les classes es van suspendre com a conseqüència de l'esclat de la Guerra Civil, però Torroella segueix dibuixant de forma esporàdica. L'any 1942 inicia el servei militar al Marroc. Allà es va relacionar amb un grup reduït d'amants de l'art i va elaborar dibuix de figura.

Retorna d'Àfrica l'any 1945 i s'instal·la a Barcelona, on treballa de pintor i decorador. Dins el difícil context dels anys 40, assisteix a classes de dibuix en el Reial Cercle Artístic, on es dedica a treballar l'aquarel·la. El 29 de desembre del 1945 és admès com a "Socio de Número" al Círculo Artístico del Instituto Barcelonès de Arte, presidit pel vescomte de Güell. El 1950 ingressa com a soci a l'Agrupació d'Aquarel·listes de Catalunya, entitat que li concedirà la medalla d'or per les seves aquarel·les.

L'any 1947 munta la seva primera exposició al Museu Municipal de Vilafranca del Penedès. A partir de l'any 52 comença a exposar de forma regular en diverses sales de Barcelona, especialment a la Sala Velasco, a la Sala Argos i a la Sala Andreu, i participa amb aquesta tècnica a moltes exposicions col·lectives de diferents ciutats espanyoles.

L'elaboració de bona part de la seva obra va ser fidel a la pràctica de l'au plein air, és a dir, a l'execució de l'obra al carrer: «Cofat amb el seu barret de palla, fou durant temps una imatge popular de Palamós i altres indrets».

Va seguir exposant a Barcelona i posteriorment a Palamós, a partir del 1966, a la Sala Augusta, i després a les Galeries Tramontan. També a Sitges, Vic i Palafrugell. De forma col·lectiva va exposar a ciutats com Barcelona, València, Madrid, Bilbao, París, Oakland i Nova York. A partir de 1982 va ser soci col·laboratiu del Cercle Artístic de Palamós, on va fer classes i on va transmetre la tècnica de l'aquarel·la i l'oli a les generacions més joves, de forma desinteressada.

El seu prestigi va anar creixent i va aconseguir poder dedicar-se plenament a la seva professió artística. La seva obra va rebre una gran demanda, tant per

part de particulars com de galeristes. A més, va rebre un gran nombre de premis al llarg de la seva vida, com la Medalla Roig Ensenyat, l'any 1951; el premi de pintura Vila de Palamós, l'any 1967; el setè Concurs de Sant Pol de Mar, l'any 1967, i el tercer concurs de pintura Vila de Palamós, l'any 1968.

Ezequiel Torroella va morir a Palamós el maig del 1998, anys després de la mort del seu fill. Aquest període és definit per Pere Coll d'aquesta manera: «quan es va morir el fill, es va morir el Torroella. Va morir la inquietud que tenia per pintar, per sobreposar-se, per fer coses noves... va morir la inquietud que té tot artista de millorar». El pintor va cedir la totalitat del seu llegat a la seva esposa Maria Forné.

Josep Orihuela Reig

Josep Orihuela (Sant Joan de Palamós 1916-2005) va preferir les arts manuals per sobre dels estudis i, ja a l'escola, destacava en el dibuix, així que es va decantar cap aquest vessant artístic: «Per bé que em vull permetre de dir que quan anava a l'escola ja tenia bona mà pel dibuix. Fins i tot, els dibuixos que feiem a classe me'ls enduia a casa per tal de perfeccionar-los, cosa que feia que els mestres em renyessin».

Als tretze anys, Orihuela treballava com a barber en el negoci del seu pare, situat a Palamós, fins que un dia Francesc Vidal Palmada va anar a pintar la barberia. El pare d'Orihuela li va mostrar els dibuixos del seu fill. Interessat per aquests, el pintor va proposar a Josep Orihuela fer classes al Museu Cau de la Costa Brava. Un any més tard, Vidal Palmada li va oferir treballar com a pintor de parets a la seva empresa. Orihuela no estava interessat en l'ofici de barber ni amb els estudis i va acceptar iniciar-se

en el món de la pintura industrial: «Vidal Palmada, a més de pintar parets, també em va donar les primeres classes de pintura artística, i allò va ser el meu primer aprenentatge». Tot i que la seva professió va ser la de pintor industrial, mai va deixar la pintura artística, que va aprendre de manera autodidacta.

A causa de la poca demanda de feina a l'hivern, Orihuela acompanyava Vidal Palmada a pintar els contorns de la Costa Brava: Begur, s'Alguer, Fornells, la Bisbal, Calella o Palamós.

Va treballar per a Vidal Palmada fins a l'esclat de la Guerra Civil, en la qual va participar i, posteriorment, va ser militaritzat, primer al Marroc, on feia dibuixos per al diari mural, i després a Madrid. Al llarg d'aquest temps va seguir dibuixant de manera esporàdica. En acabar el conflicte, va establir-se com a pintor industrial pel seu compte, tasca que va portar a terme fins a la seva jubilació.

Segons explica la seva filla, Orihuela era el pintor industrial més valorat de la vila. Var ser el pintor oficial de la casa Vincke i de Bell-lloc.

Al llarg d'aquests anys, va combinar la tasca professional amb la pintura artística. En aquest segon vessant es reunia amb altres pintors palamosins, amb els quals feia sortides per anar a pintar a l'aire lliure. Els més afins a Orihuela van ser Josep Sarquella, Joaquim Comes i Pere Coll: «A Calella hi anàvem a peu. La cala de la Catifa és on vaig aprendre, com en Sarquella i d'altres, era el nostre estudi, indret que ja han destruït i ens han tret els millors temes per pintar».

Va exposar individualment a diversos indrets com Palamós, Girona i Terrassa, i va participar en un gran nombre

d'exposicions col·lectives. En una exposició li van comprar dues obres que actualment estan exposades al Museu de Cinema i Art Modern d'Austràlia.

Va ser el responsable de la restauració pictòrica de la capella de Bell-lloc, de la reconstitució dels "llunetos" i del pergami gros.

Cal destacar la tasca d'Oribuela com a mestre, que va ensenyar pintura a l'Escola Vedruna, al Casal Palamosí i a la rectoria de Sant Joan de Palamós. Va ser l'únic pintor de l'escola de Vidal Palmada que es va dedicar a ensenyar aquest art.

Oribuela va tenir aprenents d'ofici a la seva empresa com Martí Colls, Josep Adroher i Lluís Rodríguez, els quals també van aprendre a pintar quadres a l'aire lliure els caps de setmana.

L'any 1981 es va jubilar i es va dedicar de ple a la pintura de quadres. Als 17 anys d'haver-se retirat va exposar a la sala d'art Edelmira alguns dels quadres pintats al llarg de la seva carrera artística, i recopilats per la seva filla Edelmira i netes.

Uns dels seus últims treballs va ser una natura morta de grans dimensions i la reproducció d'unes postals del Marroc amb paisatges d'alcassabes i mercats típics de Marràqueix.

UN ESPAI PER A L'ARTISTA

Amb l'objectiu de preservar la memòria d'Ezequiel Torroella i de lligar les seves pintures al lloc que va néixer, viure i estimar, Maria Forné Carreras, com a propietària del conjunt de l'obra artística i dels drets d'explotació, va donar, l'any 2008, la totalitat de l'obra a l'Ajuntament de Palamós. Aquest llegat està format per 780 quadres, entre els quals hi ha olis, dibuixos i aquarel·les.

L'Ajuntament de Palamós va rebre aquest llegat amb la finalitat de conservar l'obra de l'artista i donar-ne difusió, raó per la qual s'ha portat a terme la creació de l'Espai Ezequiel Torroella, ubicat a la capella del Carme, restaurada per a aquesta finalitat i per donar-li un valor de patrimoni artístic municipal.

8.2.6.

Vistes de l'església de Santa Maria i el carrer Major

El sentiment d'identitat

En aquest punt ens situem a la part més alta del carrer Molins, mirant cap a l'església, i llegim el text d'aquest apartat.

— *Com estem comprovant, les obres pictòriques són una mostra de l'estima que Vidal Palmada i els seus aprenents principals tenien pel poble de Palamós. El paisatge és l'escenari on es desenvolupa la vida social i quotidiana de la població, llocs on atribuïm uns valors i uns significats i ens identifiquem amb el col·lectiu que ens envolta a partir de les experiències vitals amb el territori. Aquest sentiment d'identificació per part d'un grup de població es pot donar en diferents espais com el poble, el barri, la ciutat o la comarca.*

També cal tenir en compte la “multisensorialitat”, els sentits ens vinculen emocionalment a l'entorn que ens envolta. A més, els sentits tenen la capacitat d'evocar-nos el passat, emocions o records que associem a uns determinats objectes o espais. Aquestes experiències tenen una funció molt important en la construcció de la identitat personal.

Quines sensacions has notat en aquesta primera part del recorregut? Amb quins sentits les has percebut? T'han acostat a algun record? Has de tenir en compte que aquestes sensacions són les que van envoltar als artistes en el moment d'elaborar les obres.

Autor Ezequiel Torroella.
Fons Museu de la Pesca. Palamós

Carrer Molins, 2018.
Autora Maria Limeres

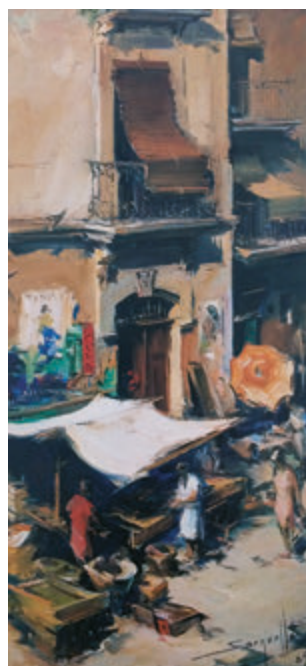
Ezequiel Torroella Mató.
Palamós, Mercat des del carrer
Molins, 1953. Oli sobre tela.
Col·lecció Museu de la Pesca.
Palamós

Mercat al carrer Major, anys 60 del s. XX.
Autor Foto Amateur Palamós Costa Brava.
Col·lecció família Sarquella Oliveras. SAMP

Josep Sarquella Escobet.
[Mercat de Palamós], 1963. [Oli sobre tela].
Col·lecció família Sarquella Oliveras.
SAMP

Josep Sarquella Escobet.
Mercat de Palamós, 1965.
Oli sobre tela.
GALÍ, F. *Sarquella, maestros actuales de la pintura y escultura catalana*,
núm.78, Bilbao: La Gran
Enciclopedia Vasca, 1984, p.19

Josep Sarquella Escobet.
Entrellum boirós. Palamós, 1981.
Oli sobre tela.
GALÍ, F. *Sarquella, maestros actuales de la pintura y escultura catalana*,
núm.78, Bilbao: La Gran Enciclopedia Vasca,
1984, p.38

Ezequiel Torroella Mató.
Palamós, 1974.
Aquarel·la sobre paper.
Col·lecció Museu de la Pesca. Palamós

Francesc Vidal Palmada.
[Vistes de Palamós], s.d.
Oli sobre tela.
Col·lecció particular

Josep Orihuela Reig.
[Palamós], 2002.
Oli sobre tela.
Col·lecció particular

8.2.7.

Cala de Sota Pedró

Els diferents estils dels pintors

En aquesta parada ens situem al parc del Convent dels Agustins mirant cap al port esportiu.

— *Els pintors tractats plasmen diferents parts de la costa de l'Empordà i alguns paisatges d'interior en les seves sortides per pintar a l'aire lliure. Al llarg de l'itinerari, hem anat veient algunes mostres pictòriques situades a la vila de Palamós. Tot i compartir un origen similar, els pintors utilitzen diferents tècniques i estils a l'hora de plasmar el paisatge, determinats pels seus gustos i influències.*

Vidal Palmada: la tècnica predominant en les seves obres és l'oli sobre tela, tot i que també podem trobar algunes aquarel·les i dibuixos en ploma. Segons Montserrat Vidal, quan el seu pare pintava un quadre, no feia prèviament un croquis amb el llapis, sinó que agafava el pinzell i amb un blau feia tot el dibuix. Llavors, amb una gran facilitat, l'anava emplenant, sempre de dalt a baix, per preservar la netedat. Segons diferents escrits crítics podríem considerar el seu estil com un impressionisme colorista, que no perd de vista el dibuix que li serveix com a esquelet per a l'obra pictòrica, i que és una mostra fidel i precisa d'allò que veu.

Josep Orihuela: va prioritzar la tècnica de l'oli sobre tela en les seves obres. Per a la crítica i per a ell mateix, la seva obra figurativa calia emmarcar-la dins l'impressionisme: «Atès que el que he pintat més són "marines", l'estil típic de casa nostra i més concretament de Palamós». Orihuela pintava directament

Autor Ezequiel Torroella.
Fons Museu de la Pesca. Palamós

Panoràmica del Port Esportiu Marina Palamós, antigament cala de Sota Pedró, des del parc del Convent dels Agustins, 2019.

Autora Maria Limeres

amb pintura més clara, que aconseguia gràcies a diluir la pintura amb essència de trementina, a manera d'esbós i, posteriorment, elaborava les diferents capes de pintura.

Ignasi Puig el defineix, amb motiu de l'exposició a la sala Edelmira (1998), com un «pintor de barques a l'estil "Escola de Palamós", arbredes, poesia, existencialisme, cromatisme vivificador, obres notaries d'una estètica que tenim arreu nostre de fa molt temps. Mariners, pescadors, el port de Palamós; Orihuela reflexa, pinzellada a pinzellada, el bategar del seu temps».

Ezequiel Torroella: *el crític d'art Jaume Fàbrega l'ha situat dins el corrent artístic del postimpressionisme. La seva pintura adopta alguns dels estilemes de l'impressionisme, en la recerca constant d'un cert purisme de l'expressió, de la perfecció i de l'equilibri tonal, cromàtic i formal. Cal tenir en compte la seva predilecció pels fenòmens atmosfèrics, lumínics i els contrallums. Contràriament, per a Eva Vázquez, l'obra de Torroella encaixa millor en l'estètica de l'impressionisme, que es basava en la celebració entusiasta de la natura, a partir de l'espontaneïtat de l'aquí i de l'ara. Per al pintor palamosí Òscar Oliu, el seu estil era el realisme: «Pintava el que veia, quan miraves el quadre sabies identificar allà on era, el que era i gairebé l'hora que era». Per a Pere Coll, la seva obra era pulcra i d'una netedat fantàstica, la qual també defineix com a realista. Per la seva banda, Núria Teno assegura que les obres de Torroella serveixen com a únics testimonis gràfics i documentals d'uns paisatges desapareguts pels canvis urbanístics. Aquest fet ens dona una idea de la veracitat de la seva obra, de la qual també destaca el tractament cromàtic en el pas del dia i del temps.*

La seva producció alterna dibuix, aquarel·les i olis sobre teles. Aquests darrers són els més abundants. Pel que fa al motiu de les seves representacions, tot i tractar diversos temes, com natures mortes, nus femenins, autoretrats, retrats de familiars o representacions de pobles, predominen en la seva obra els temes complementaris de la vida marinera, com són les barques, nanses, escenes de remendadores, la major part de vegades sense presència humana. Els pobles protagonistes de les seves pintures són els que donaran el títol de les obres.

Les seves pintures es configuren a partir d'un estil equilibrat, una pinzellada

solta i una gamma cromàtica on predominen els grisos, blaus, verds, ocre, blancs i notes de vermell i bordeus. Els elements que hi apareixen creen una escenografia equilibrada, on tots els elements tenen la mateixa importància. En totes les seves obres l'autor hi té present la incidència de la llum en diferents superfícies: els reflexos, els contrallums i els efectes atmosfèrics.

Josep Sarquella *s'ha inclòs, per la crítica i per ell mateix, dins del grup dels postimpressionistes. La seva pintura plasma la realitat, en especial del paisatge mariner, des del seu punt de vista, on l'emoció n'és una part fonamental: «Intento transmitir aquella emoción que me ha sugerido un efecto, digamos de luz, de forma, de color, de movimiento, de reposo, también descubrir interpretaciones que reflejen dichas sensaciones». No obstant això, Sarquella no deixa de banda l'objectivitat, ja que observa l'entorn i reproduceix les lleis naturals juntament amb les transformacions humanes tal com estan disposades.*

La part inicial de la seva tècnica consisteix a representar, amb l'oli sobre tela, les primeres i fugisseres impressions d'allò que observa. A partir d'aquest primer esbós construeix la resta de la composició: «conservar la primera impressió és molt important i captar la frescor que aquesta desprèn, el més difícil per a Sarquella i el que més el preocupa. Li agrada captar l'immediat. Rarament pren apunts, els apunts són la pintura mateixa».

La seva pintura va evolucionar cap a una major estructuració i equilibri en la composició. Elaborava les composicions amb una pinzellada solta, rica, decidida i colorista. La generositat en la pinzellada no li impedia una bona precisió dels elements i de l'espai. Feia servir l'espàtula per a les barreges i així aconseguia que no es veiessin les línies de color. També utilitzava els dits en els traços.

8. UNA PROPOSTA D'ITINERARI: PINTORS D'UNA MATEIXA ESCOLA

Ezequiel Torroella Mató.
Palamós, 1974.
Aquarel·la sobre paper.
Col·lecció Museu de la Pesca. Palamós

Francesc Vidal Palmada.
Palamós, s.d.
Oli sobre tela.
Col·lecció particular

Josep Orihuela Reig.
Palamós, s.d.
Aquarel·la sobre paper.
Col·lecció Museu de la Pesca. Palamós

8.2.8.

Cap Gros

Dues fases del turisme

Aprofitant les vistes que ens ofereix la muntanya de cap Gros llegirem el text d'aquest apartat, que ens serà útil per entendre, a la següent parada de l'itinerari, qui comprava les obres dels artistes palamosins.

— *Els canvis socials i econòmics, que tenen lloc a l'Empordà a partir de mitjans del segle XIX, són essencials per entendre el motiu pel qual es va convertir en un focus d'atracció per a visitants i artistes d'arreu del món. Durant aquest període, l'Empordà va apostar per les oportunitats que oferia la societat industrial emergent, que exigia abastir mercats més grans i la mecanització de les indústries.*

A principis del segle XX, el Baix Empordà, de Begur a Sant Feliu de Guíxols, prioritza el desenvolupament de la indústria surera, aprofitant la proximitat amb els boscos de les Gavarres i de l'Ardenya. Aquest fet comporta la transformació del traçat urbà de viles marineres com Palafrugell, Palamós i Sant Feliu de Guíxols, que passen a convertir-se en petites ciutats industrials. Es construeixen fàbriques i habitatges per als treballadors que venien de diverses comunitats espanyoles.

Aquesta industrialització comporta el desenvolupament d'una classe burgesa benestant, que comença a gaudir del turisme i de la cultura, i l'oci local. Des de finals del segle XIX fins a l'acabament de la Guerra Civil, el turisme se centra en aquests petits grups de famílies que disposen de recursos i temps lliure. Amb l'objectiu de satisfer la demanda d'aquest públic es construeixen petits establiments com els banys de Sant Elm a Sant Feliu de Guíxols, els de s'Agaró, els de la platja de la Catifa de Palamós o els de l'Estartit.

Autor Ezequiel Torroella.
Fons Museu de la Pesca. Palamós

Muntanya de cap Gros, 2018.
Autora Maria Limeres

La normalització del país després de la postguerra i l'aïllament internacional van possibilitar el desenvolupament i l'obertura del turisme. Les particularitats i el patrimoni del territori van generar un gran interès per als visitants internacionals. A partir dels anys cinquanta, el turisme propicia el creixement demogràfic, la immigració de treballadors del sud d'Espanya, el creixement urbanístic dels municipis costaners, i el desenvolupament de comerços i serveis d'hostaleria que sorgeixen per fer front a aquesta nova demanda.

Francesc Vidal Palmada.
[Palamós des de cap Gros], s.d.
Oli sobre tela.
Portada de la revista *Palamós lloc d'estiu*

Ezequiel Torroella Mató.
Palamós. Des de llevant, 1958.
Oli sobre tela.
Col·lecció Museu de la Pesca. Palamós

Des dels anys seixanta fins a l'actualitat el turisme pren el relleu del sector industrial i es converteix en l'activitat econòmica capdavantera de l'Empordà. La presència de turistes va tenir efectes positius tant en l'economia com en la rígida moral que predominava en el país.

Al llarg d'aquests anys, diversos indrets de la costa es van convertir en escenaris de pel·lícules americanes: Tossa de Mar i Palamós amb el film Pandora i l'holandès errant, Begur i s'Agaró amb De sobte, l'últim estiu i Cadaqués amb El far de la fi del món, projeccions que van esdevenir un reclam turístic del territori.

Des dels anys trenta l'Empordà esdevé un refugi per a artistes. L'estrella de Hollywood Madeleine Carroll es va fer construir un castell al turó de Treumal, a Calonge. El coronel i arquitecte rus Nikolai Woevowsky es va construir el castell de Cap Roig a principis dels anys trenta, que va ser freqüentat per celebritats com el dissenyador de moda Cristóbal Balenciaga, el president Macià o l'editor Gustavo Gili. El pintor català Josep Maria Sert va comprar el mas Juny a la platja de Castell, l'any 1930. Durant l'època d'entreguerres van freqüentar la finca personatges com la baronessa Thyssen, Marlene Dietrich, Coco Chanel, Salvador Dalí o Josep Pla. L'any 1940 el mas va ser comprat pel

millionari barcelonès Alberto Puig Palau, que va portar artistes del moment com Lola Flores, Ava Gardner, Frank Sinatra o Joan Manuel Serrat.

A partir dels anys cinquanta, l'Empordà es converteix en focus de la jet set internacional del moment. S'hi instal·len personatges com la famosa ballarina Carmen Amaya, que va adquirir el mas Pinc a Begur, indret on va passar els seus últims dies de vida, o com l'escriptor nord-americà Truman Capote que va refugiar-se amb la seva parella Jack Dunphy en una petita casa davant la platja de la Catifa a Palamós, entre els anys seixanta i seixanta-dos, on escriu la novel·la A sang freda.

Per acabar, la difusió, per part de personatges com Josep Pla o Salvador Dalí de les particularitats culturals i paisatgístiques del territori empordanès va fer que tot tipus d'artistes se sentissin atrets per aquest indret i el convertissin en el centre de la seva creació artística o s'hi instal·lessin a viure i en deixessin petjada com Marcel Duchamp o l'escriptora Mercè Rodoreda.

8.2.9.

La Fosca

Compradors
de les obres
i acceptació de la crítica

En aquest punt ens situem al principi del passeig de la Fosca mirant cap a la platja.

— *A diferència d'altres poblacions del territori empordanès, com Cadaqués o Tossa de Mar, Palamós no ha sigut mai un nucli de pintors, i la majoria no s'hi van dedicar a temps complet, sinó que van combinar la creació pictòrica amb altres professions. Aquests pintors s'inclouen en la pintura figurativa d'arrel impressionista i realista a la qual es van dedicar molts pintors de Catalunya i Espanya, on es desenvolupa una xarxa de galeries que els donen suport.*

A partir de la segona meitat del segle XX, les millores econòmiques produïdes pel turisme van possibilitar la proliferació del mercat de l'art. Comprar pintures era vist com una novetat. Aquestes obres eren destinades a la decoració d'habitatges, sovint segones residències, o com a record de l'estada a la vila.

Les exposicions eren el mitjà que tenien els pintors per donar-se a conèixer i per establir un sistema regular per guanyar-se la vida. Durant els anys 50 i durant la primera meitat dels 60, els primers deixebles de Palmada van participar en poques exposicions i salons, on venien les seves pintures. Vidal Palmada exposava les seves obres a l'Hotel Trias i Ezequiel Torroella venia algunes làmines a la llibreria Cervantes. També venien les obres a coneguts que anaven a casa seva o a gent que els veia pintar pel carrer.

Autor Ezequiel Torroella.
Fons Museu de la Pesca. Palamós

Platja de la Fosca, 2019.
SAMP

La popularitat dels pintors de l'Escola de Palamós va anar creixent de manera gradual a partir de l'any 65. Aquest fet va ser propiciat, en primer lloc, per l'obertura de les Galeries Tramontan el 1961 i, posteriorment, per l'inici dels premis d'art Vila de Palamós el 1966, organitzats per aquestes galeries i encapçalats per Luciano Vergara i l'Ajuntament de Palamós. Els principals deixebles de Palmada hi van participar de forma anual. En el llibre Premis d'Art Vila de Palamós hi podem trobar un recull d'informació sobre els participants, el jurat i els premiats al llarg de la seva història.

Francesc Vidal Palmada.
La Fosca, 1958.
Oli sobre tela.
Col·lecció particular

Ezequiel Torroella Mató.
Palamós. La Fosca, 1950.
Aquarel·la sobre paper.
Col·lecció Museu de la Pesca. Palamós

Francesc Vidal Palmada i els seus aprenents van portar una vida senzilla i propera als palamosins. Tenien alguns seguidors locals i forans però «no serà fins a la consolidació d'en Sarquella com a pintor reconegut i de prestigi en tot el país que Palamós no es veurà plenament representada en aquest camp».

*Les pintures de **Vidal Palmada** van ser elogiades per la crítica pel seu realisme i van tenir una bona rebuda pel públic del moment.*

***Sarquella** va tenir una gran acceptació del públic, tant local com forà. És considerat per la crítica i els col·leccionistes en un lloc d'honor entre els paisatgistes catalans dels últims anys.*

***Torroella** va tenir una bona acceptació del públic i la crítica veia les seves escenes marítimes com escenaris d'evocació sentimental i emotivitat. A partir de la segona meitat dels anys seixanta la crítica es divideix en dos: una part que continua defensant l'obra i la temàtica de l'artista, i l'altra que l'acusa de maquillar els paisatges. Per al pintor Òscar Oliu, la recepció de l'obra a Palamós «era molt bona, era apreciada a Palamós i a la gent que ens agradava la pintura ens agradava veure els quadres de Torroella».*

***Oribuella** va ser un personatge apreciat a la vila, com a persona i com a pintor. La crítica ha destacat la seva obra per la coherència i qualitat.*

8.2.10.

Castell de Sant Esteve

Idealització del paisatge

En aquesta parada ens situem al final de les escales que porten al castell de Sant Esteve de Mar mirant cap a les restes del conjunt.

— *El gust del públic i les exigències del mercat determinaven, en major o menor grau, les formes i els temes de les pintures. Hi va haver, en aquell moment, una exaltació per la pintura de paisatge, sobretot per les representacions de racons no urbanitzats.*

Tal com hem anat veient, la major part de les obres reproduïxen dies calcats. En poques ocasions veiem llevantedes i temporals. Possiblement, el motiu d'aquest fet és que els pintors s'adaptaven al gust del seu públic, que preferia les imatges idíl·liques dels paisatges i el mar en calma. Això es contraposa a l'ideal d'alguns d'aquests pintors d'anar en contra del mercantilisme, el qual és quelcom molt freqüent en la història de l'art, en què l'artista veu delimitada la seva creativitat, i en general la seva obra, per la necessitat de viure de l'art.

Els diferents pintors s'adapten més o menys al gust del públic depenent de la seva situació personal, però tots coincideixen en la recerca d'aquests racons menys urbanitzats per a les seves pintures.

Vidal Palmada no va estar mai condicionat pel gust del públic. Pintava el que veia dels llocs pels quals se sentia més atret i exposava a galeries o a l'Hotel Trias. Josep Orihuela, en regentar una empresa de pintura industrial, no depenia de les pintures i, per tant, pintava allò que més li agradava. Es va limitar a

Autor Ezequiel Torroella.
Fons Museu de la Pesca. Palamós

Castell de Sant Esteve de Mar, 2018.
Autora Maria Limeres

vendre pintures a amics o a persones interessades en la seva obra. Sarquella i Torroella muntaven més exposicions i es presentaven a més premis. Per aquest motiu, podem pensar que s'adaptaven més al gust del públic. Tot i això, a Torroella no li agradava magnificar les seves exposicions. A més, tota la seva carrera artística va estar marcada per la posició en contra del mercantilisme. Torroella ho expressa d'aquesta manera l'any 1988: «No m'agrada l'actual mercantilisme de la pintura, tot és propaganda, buscar la notorietat, i per això exposar ja no em fa il·lusió. Prescindint de tot això, el que m'agrada és dibuixar o pintar, quan en tinc ganes».

8. UNA PROPOSTA D'ITINERARI: PINTORS D'UNA MATEIXA ESCOLA

Josep Orihuela Reig.
Palamós, s.d.
Aquarel·la sobre paper.
Col·lecció Museu de la Pesca. Palamós

Ezequiel Torroella Mató.
*Palamós. Sant Esteve
de la Fosca*, 1965.
Aquarel·la sobre paper.
Col·lecció Museu de la Pesca. Palamós

Josep Sarquella Escobet.
[La Fosca], 1964.
Oli sobre tela.
Col·lecció particular

8.2.11.

Cala s'Alguer

L'acte de pintar

En aquest punt llegim diverses cites dels diferents pintors o de la crítica del moment sobre què suposa l'acte de pintar, mentre gaudim de les vistes de l'escenari de cala s'Alguer.

Francesc Vidal Palmada

— Segons la crítica del moment, referint-se a l'obra del pintor, «la Costa Brava i l'Empordà són fonts inesgotables d'inspiració, interpretacions de la natura que van més enllà que la simple reproducció plàstica sobre un llenç o un paper».

Josep Sarquella

— Creia que cada dia s'aprenia a pintar, i entenia l'art com una necessitat vital, com a plaer i com a patiment. El treball l'absorbia molt: «Materialmente podría vivir sin pintar. Otra ocupación hallaría. Espiritualmente no. Estaría incapacitado para sufrir el trauma que representaría no poder exteriorizar mis sentimientos».

Ezequiel Torroella

— Afirmava que «Jo vaig néixer per pintar, ja que quan tenia 14 anys, i esperonat pels èxits d'aquest gran pintor palamosí que és Vidal Palmada, ja vaig fer les primeres proves».

«Pintar, per a mi, és una necessitat, un plaer, un sofrir i el meu refugi. Ho és quasi tot. Li dedico la major part de les hores de dia directament o indirectament, fins avui mai no me n'he cansat. Pots passar una època o uns dies en què no et plagui pintar, però sense adonar-te'n estàs de nou amb els pinzells als dits i amb més braó que mai. El verí és a dintre i ja fa anys que estic a l'ofici. Trenta d'ençà de la meua primera exposició. Quanta tramuntana ha bufat en aquest temps! Hem passat el pitjor i el

Autor desconegut.
Fons Museu de la Pesca. Palamós

Cala s'Alguer, 2018.
Autora Maria Limeres

millor i tot i així seguim igual, sempre amb il·lusió davant del blanc paper o tela».

Josep Orihuela

— Per a ell l'acte de pintar era una part essencial de la seva vida. Segons la seva neta, mentre pintava, «era absent total, no hi era, desapareixia». Per al seu deixeble Martí Colls, «per a un pintor, és una necessitat. Sobretot si assoleixes els objectius que tu vols. Aquest és l'impàs. Com també en l'esport, si veus que se't dona bé, seguiràs; si no, plegues i fas una altra cosa. O tocar la guitarra. És una cosa que quan l'assoleixes segueixes, i t'agrada».

Segons la seva filla, Orihuela pensava que vivia en un lloc privilegiat: «Si volies mar, tenies mar; si volies muntanya, caminant hi arribaves. El paisatge era pictòric de tots costats». A més, defineix la seva mirada com la més fidel possible, «ell pintava el que veia», reflectint l'estima cap al seu poble, cap al lloc d'on era.

8. UNA PROPOSTA D'ITINERARI: PINTORS D'UNA MATEIXA ESCOLA

Francesc Vidal Palmada.
[Cala s'Alguer], s.d.
Aquarel·la sobre paper.
Col·lecció particular

Josep Sarquella Escobet.
Cala s'Alguer, 1983.
Oli sobre tela.
FERRER, M.A. *Josep Sarquella*,
Vic: El Carme, 1989, p. 85.

Ezequiel Torroella Mató.
Palamós. s'Alguer, 1975- 1988.
Aquarel·la sobre paper.
Col·lecció Museu de la Pesca. Palamós

8.2.12.

Castell

El llegat
de la mirada

En aquesta darrera parada ens situem a les escales del final del camí de ronda que ve de la Fosca, on es visualitza tota la platja de Castell, i llegim el text de l'apartat.

— *Arribant a Castell, platja verge, i lluitada pels habitants de la vila, ens situem a l'últim punt de l'itinerari. A través d'aquest, hem pogut comprovar que les obres de Vidal Palmada i dels seus deixebles són una mostra de com els palamosins perceben el seu territori.*

Francesc Vidal Palmada va ser el pintor que va iniciar el que es coneix com l'Escola de Palamós. Al llarg de la ruta ens hem centrat en Vidal Palmada i en els seus deixebles principals, els quals van basar la seva obra en la pintura paisatgística.

Posteriorment, alguns joves van participar en les sortides dels alumnes de Palmada per pintar a l'aire lliure. D'aquesta manera, els deixebles es converteixen en mestres o consellers d'una nova fornada de pintors de paisatge.

Josep Orihuela va tenir aprenents d'ofici a la seva empresa com Martí Colls, Josep Adroher o Lluís Rodríguez, que també van aprendre a pintar quadres a la natura durant els caps de setmana. A més, Orihuela va impartir classes de dibuix a diversos centres de la vila.

Per la seva banda, Josep Sarquella i Ezequiel Torroella no van impartir classes de pintura, però sortien a pintar a l'aire lliure, i donaven consells a alguns pintors novells com Joaquim Comes, Pere Coll, Joan Sarquella o Carme Payet.

Autor Josep Granés.

Col·lecció família Coloreu. SAMP

Platja de Castell, 2018.

Autora Maria Limeres

Els primers deixebles de Palmada, convertits en mestres, van influir sobre aquesta nova generació de pintors, dels quals van aprendre la base teòrica i tècnica de la pintura. Amb el temps, els alumnes varien aquests coneixements i elaboren un impressionisme més modern que modifiquen a partir dels seus gustos i de la personalitat de cadascú. Les formes actuals que pren aquest tipus de pintura de paisatge, en pintors com Martí Colls, Pere Coll, Joan Sarquella, Joaquim Comes o Carme Payet, han estat influïdes per les mirades anteriors dels principals deixebles de Palmada.

Ezequiel Torroella Mató.
Sa Corbatera des de cala Pallarida, contrallum, 1986.
Oli sobre tela.
Col·lecció Museu de la Pesca. Palamós

A aquests artistes els ha tocat viure un moment difícil per a l'art. En els últims anys, l'art figuratiu ha entrat en decadència, en benefici de l'abstracció. Els principals compradors, en l'època dels aprenents de Palmada, eren estrangers o persones que coneixien la vila i que destinaven les obres a la decoració d'habitatges o segones residències, un costum que s'ha perdut.

A mesura que hem anat recorrent aquesta ruta hem tingut l'oportunitat d'experimentar les mateixes sensacions que van envoltar els artistes en el moment de la creació d'aquestes obres. A partir dels sentits hem pogut percebre les olors, els sons, les textures i les visions dels diferents paratges.

El conjunt d'aquests elements, que hem anat comentant al llarg de l'itinerari, són els que han fet de Palamós un paisatge amb una cultura pròpia, on els seus habitants són conscients del patrimoni que els envolta i se senten orgullosos de formar part del territori en el qual habiten. Entenem, doncs, que l'art és la materialització d'aquesta manera de sentir i mirar el territori.

Esperem haver-vos acostat a una manera diferent de conèixer el paisatge, la mirada i l'art.

Francesc Vidal Palmada.
[Vistes de Castell des de cap Gros], s.d.
Oli sobre tela.
Col·lecció particular

Josep Orihuela Reig.
Roca foradada, 2004.
Oli sobre tela.
Col·lecció particular

9 EL PAISATGE DE LA MEMÒRIA

*Com el soroll sord i misteriós d'un corn marí a cau d'orella,
voldria que fos el meu elogi. I el diari en veu baixa que els elogis desarmen;
que Palamós m'agrada sense elogis a la mida exacta que s'estimen les coses
sense saber per què. Senzillament perquè sí.*

MARÍA RIBOT GASULL

A Palamós, la cultura i l'art han rebut una importància destacable. El pas dels anys ens ha llegat mostres artístiques elaborades a partir de les sensibilitats i les inquietuds d'un gran nombre de persones que des de diversos àmbits artístics han representat el territori.

En aquest apartat s'han agrupat fotografies i escrits, que fan referència als diferents punts tractats de la localitat, i que van ser elaborats per diferents autors al llarg del segle XX. A partir d'aquest conjunt, i tenint en compte les pintures del capítol anterior, podrem observar i comparar diverses formes de descriure i representar un mateix lloc del municipi, a partir d'estils, tècniques i llenguatges artístics diferents. Aquest repertori ens permet recórrer el passat de Palamós, la seva gent i els seus paisatges. Aquestes mostres poden ser enteses com a testimonis de la mirada sobre el territori, les quals plasmen una infinitat de valors intangibles comuns, resultants d'una forma de sentir i de viure. El conjunt configura un paisatge de la memòria que ens permet traslladar-nos a indrets gairebé oblidats.

Per entendre la nostra manera de mirar el territori cal tenir present el testimoni dels ulls que el van mirar. La materialització dels diferents punts de vista a partir de l'art són els béns que conformen bona part de la nostra identitat actual. Aquest conjunt és el resultat del treball d'uns autors que van viure un període de grans transformacions de la vila i que, tot i tractar-se de mirades, llenguatges artístics i tècniques diferents sobre una mateixa situació territorial, mostren una temàtica i un sentiment comú: l'estima per Palamós.

Les imatges i els textos ens parlen de les persones que habiten el territori: què fan, per què se senten atrets, les seves aspiracions, les seves inquietuds i els seus ideals. Les mostres artístiques ens permeten posar-nos a la pell d'aquells que van mirar el territori anys enrere. Tant el pintor com el fotògraf o l'escriptor esdevenen els narradors d'un missatge que va més enllà de reflectir allò que se li presenta davant dels ulls, de la realitat. El fet de plasmar, emmarcar o poetitzar un lloc en concret, amb uns colors i un traç específics, amb un enfocament i una nitidesa pròpies, o amb unes paraules i un to determinats, ens donen una informació que va més enllà de la testimonial o estètica; ens descriu allò que l'autor percep i sent i que, de manera indirecta, vol fer arribar als ulls que es detinguin sobre el seu treball.

Així doncs, els artistes ens mostren, a través de les seves obres, fragments de la vida d'aquest indret, on les paletes, els objectius de les càmeres o les paraules són el mitjà per mostrar-nos la bellesa i els valors de l'entorn on viuen. Aquests artistes han deixat una petjada que ens permet traslladar-nos a les mirades d'un Palamós passat. Un Palamós on, segons l'historiador local Pere Trijueque, «les boniques postes de sol seran un record en una placa fotogràfica o en el pinzell d'una pintura»¹⁰⁵.

Els fragments textuais es presenten tal com s'han trobat (es preserven, per tant, els errors ortogràfics originals, i no s'han obviat certes obres que presenten punts de vista que, en la societat actual podrien considerar-se anacrònics). Aquests ens permeten comprovar que, tot i que els nostres valors i ideals han canviat, fruit del nostre context, la nostra mirada sobre el territori no s'allunya tant de la dels nostres avantpassats.

Museu ¹⁰⁶

Palamós té un Museu,
petit, petit, si així ho voleu,
pro amb base d'una firma de pintor molt gran.

Sert patrona la barca,
tal i amb patró, qui no s'embarca
per anar avençant
en el camí de l'ideal?
Trompetegem ben alt:
no deixis, foraster, de visitar
el molt petit Museu de Costa Brava.

Admiraràs pintures de l'àtic Empordà
de cel de seda i de la mar blava.

¹⁰⁵ SEGURANYES, M. op. cit, 2010, p. 796.

¹⁰⁶ ROGER CROSA, Miquel. *Costa Brava Palamós*. Palamós: Impremta Grassot, 1953, p.51.

La història del taper
allí és explicada.

Minerals del terror
lliçó hi tenen donada.

Podeu parlar d'un gran assumpte bell:
del poble ibèric que es trobà a Castell,
en excursió sortosa,
per dos regents sol·lícits del Museu,
que reviuràn la tarde delitosa,
explicant la troballa valuosa
amb inflexions de tremolosa veu.

T'oferiran perfums de vera poesia,
les àmfores romanes i gregues que del mar
han llevat pescadors, un dia i altre dia,
llumínic de sorpresa llur esguard,
i que als artistes verament apar
que s'han d'omplir de nèctar i ambrosia.

Lluís Barceló i Bou al balcó de l'antic museu
El Cau de la Costa Brava, 1950.

Autor desconegut. Col·lecció família
Barceló Garcia. SAMP

*El port*¹⁰⁷

El port és la màxima atracció de Palamós, no ja per als turistes d'estiu que s'hi congreguen als captards a veure l'arribada i la venda del peix, sinó per als mateixos palamosins, que quan volen fer un tomb s'hi encaminen sens dubte a respirar una mica d'airet mariner.

A les tardes tèbies, encantades, d'hivern dona bo de fer-hi una passejada. Si no hi ha barca, cosa corrent, i mentre no arriben les vaques, els badocs desvagats que sempre s'hi troben vaguen distrets d'un cantó a l'altre: passen llargues estones sense dir res vora el cistell escarransit d'un innocent pescador, miren el sol encara alt i allarguen la vista per la mar quieta, com una seda planxada i lluent. A l'altra banda de la badia les costes de Torre Valentina i més lluny Platja d'Aro es veuen borroses, entelades per un baf blavós.

Si teniu sort, coincidireu al moll amb una motonau de matrícula nacional, abonyegada, rovellada, pintada grisa, que descarrega una partida de taulons. Un altre dia serà una barcassa de fusta, boteruda, prenyada, que arriba plena de sal. La maniobra de la grua és seguida amb expectació continuada, fidelíssima, pels espectadors.

A la mitja tarda, quan se sent el petarrellejar de la primera barca que torna, l'expectació canvia d'objecte. La vaca camina fora de l'escullera seguida d'un

¹⁰⁷ FERRER, Baldiri. *El Baix Empordà*, Barcelona: Editorial Selecta, 1971, p. 209-210.

Moll de Palamós, 1975.

Autor Ll. Maspera Colls. Col·lecció Imatges Ajuntament. SAMP

vol de gavines que es queden capbussant a la punta un cop la barca ha girat i s'encamina a port; abans d'arribar alenteix la marxa i avança lenta, amb remor apagada, expandint grosses, voluptuoses, glopades d'aigua a la mar encerada. Ara una ara l'altra, les vaques van tocant port. El moll s'anima. Des de les barques, els pescadors apilen les caixes del peix a terra; els badocs, com més va més nombrosos, fan rotllo al voltant de les captures; un turista que sempre s'hi escapa retrata feliç. L'aire s'omple d'una ferum de peix, petroli i salenc. Els vailets carreguen les caixes als carretons i se'ls enduen a la llotja on es comença a cantar el peix immediatament, entre l'animació de compradors, dones i pescadors. A la platja, altres mariners aparellen els ormeigs dels llaguts que sortiran a calar i de les teranyines. La tarda declina, a ponent el sol cau engreixant-se de vermells pastosos que projecten al poble una llum tèbia, dúctil: els arbres del passeig semblen fets de paper vell, trencadís, delicat, les cases a la riba tenen un color gastat, dolç, d'ou madur, els petits llaguts ajaguts a la sorra s'aviven amb una darrera flamarada de vermells, verds, blaus, calents. Una vaca tardera recala i els petits llaguts van sortit en mar, com petits insectes a la llisa superfície platejada.

El sol s'enfonsa irremeiable darrera la carena; en el moment del traspàs hi ha uns instants de llum morada, una difusió violeta, irreal, fugaç, que encén amb una cremor somorta totes les coses; després, quan el sol s'ha post, s'expandeix una fredor quieta, i el poble, perdut en una atmosfera grisa, no és més que un munt de blancs i ombres apagats. A l'orient apunta una alenada gris- morada, molt lleu, com un

Jocs de cucanya al moll de Palamós, [1970-1980].

Autor A. Crosa. Fons Antoni Crosa Mauri. SAMP

Vista del port i part del nucli de Palamós, 1970.

Autor Inestrillas. Fons Revista Proa. SAMP

desig de foscor que encara no pot ésser. La vila encén la il·luminació pública; la subhasta ja ha acabat i els pescadors es retiren xano-xano amb el cabasset de peix a la mà, cap a casa. El silenci s'ensenyoreix del port; al moll només hi queden una parella de carabiners ronsejant avorrits i la barcaça amarrada d'on s'escapa la flaire del sopar que es cou. Una última gavina passa solitària, com espantada en un cel que ja es fa fosc.

*El Passeig del Port*¹⁰⁸

Nocturn

La mar era tranquil·la;
i en son espill puríssim,
s'hi bressava la imatge de la vila
amb ses llums tremoloses,
sota de un cel de un nacarat finíssim
esmaltat de guspires lluminoses.

Hermosa nit: la mar movent-se apenes
dormida en el seu llit d'algues i arenes,
rítmicament bleixava
a cada nou respir inflant una ona,
que, bella, ondulejava
com ample pit de exhuberant matrona.

Debil claror argentada,
per damunt la angulosa silueta
de la vila estimada,
anunciava la propera sortida
en la hora més quieta,
de l'astre de la llum esblanqueida.

Deserta era la platja;
assegut jo al bell cap de la esplanada
al final del passeig, rebent l'oratge
frescoi i perfumat d'aquella nit,
l'esguard al lluny, restava embadalit.

I en mig d'aquell silenci solem·nial
de la nit misteriosa,
una veu ideal
impregnada de forta melangia,
refilava amorosa
una hermosa i sentida melodia.

De on venia no ho sé, ni que cantava:
potser era un mariner enamorat.

¹⁰⁸ "El Passeig del Port", *Proa*, Palamós, núm. 26 (gener 1958), p. 23.

Vista de Palamós des del mar, [1936].
Autor desconegut. Col·lecció Pagès Espinet. SAMP

*Sa Catifa*¹⁰⁹

A la Costa Brava tenim una cala
que es diu Sa Catifa i els deus han teixit;
llaguts i gavines s'hi enmirallen l'ala,
les nimfes de l'aigua s'hi apleguen de nit.

Amb algues ordia, brocada de nacre,
del nom orgullosa, es deixa adorar;
les ones li ofrenen perfum iodat acre,
les barques l'encensen amb el seu quitrà.

Sa sorra daurada petjaren princeses
quan el seu refugi n'era l'únic port
i en ella acamparen, les torxes enceses,
pirates que duïen missatges de mort.

Ses roques, ja lasses de fullejar història,
ni aparten la injúria, ni cullen les flors;
per ésser eufòrica li basta la glòria
del seu nom en boca dels seus amadors.

Mes l'Amor, que vetlla, desvetlla la Cala
i l'aigua dormida fa frisar amb sa veu
quan una gavina l'ha tocat amb l'ala,
o el cos d'una dona a son trenc s'ajèu
després d'oferir-li, per a un bes, el peu.

¹⁰⁹ PUJULÀ, F. *Cants de la Costa Brava: Palamosines*, Palamós: Impremta Grassot, 1958, p. 13.

Barques de la platja
de la Catifa, 1936.
Autor desconegut.
Col·lecció Ll. Maspera Colls.
SAMP

Platja
de la Catifa, 1966.
Autor desconegut.
Fons Revista Proa.
SAMP

Pescadors a la zona
de la Catifa, 1955.
Autor desconegut.
Col·lecció família
Subirats Tabernero.
SAMP

L'Església de Santa Maria ¹¹⁰

Església de Santa Maria, de Santa Maria del Mar, amb el teu cloquer que ens ampara, amb el teu cloquer venerat. Església de Santa Maria que et retal·les tan bé en l'altura i a tots ens presideixes, a tots en allargues la mà. Ets una estampa ben nostra que guardem fidelment a la retina, l'estampa de la nostàlgia que obrim quan som molt lluny.

Tu que has estat la primera de rebre'ns a tots de bolquers per a urgir-nos d'Aigua Santa i alliberar-nos del pecat. Tu que en dies lluminosos t'has engalanat festiva amb flors dels nostres jardins i eres plena de misteri, de pau i de perfums al dar-nos per primera vegada el Pa Diví de l'Eucaristia.

Els teus retables ens han estat punyents, els teus Sants vivificats, els teus reconcs encantats el dia que feies sagrat el nostre enllaç matrimonial. Església de Santa Maria, de Santa Maria del Mar, que ets com una penyora santa, com una penyora en gòtic de les nostres més cares fites.

I per sempre els teus altars, els altars dels Sants que la penombra emmolsa, guarden el record dolcíssim dels nostres pares, de tots els nostres avantpassats, de tots aquells que en el seu darrer viatge s'aturen uns minuts al teu redòs i fan patent que a l'hora de la partença, com a l'arribada, volen estar amb Déu, a la casa de Déu, a l'Església de Santa Maria, de Santa Maria del Mar.

Les Campanes ¹¹¹

Oh!, la Joana i la Santa Maria!
Déu us conservi la dolça harmonia
que meloditza el batall tremolós!

Oh! , la Juana i la Santa Maria!
que per molts anys es recordi aquest dia
que heu despertat sobre tot Palamós!

¹¹⁰ S. B. G. "L'Església de Santa Maria", *Proa*, núm. 3. (febrer 1956), p. 3.

¹¹¹ ROVIRA, J. "Les Campanes", *Proa*, Palamós, núm. 58 (octubre 1960), portada.

Campanar de l'església
Santa Maria de Palamós,
mitjans del s. XX.

Autor desconegut.
Fons Revista Proa.
SAMP

Interior de l'església de Santa Maria de Palamós, 1959.
Autor Fotografia Serrat. SAMP

Campanes de l'església de Santa Maria de Palamós, mitjans dels XX.

Autor desconegut. Fons Revista Proa. SAMP

Mercat al carrer Major, 1960.
Autor Fotografia Serrat. SAMP

*El carrer Major*¹¹²

— Carrer Major que ets una glòria,— ha dit un poeta nostre; diria un peregrí que et visités.

— Ets una glòria pels ulls, un goig per l'esperit,— diríem tots nosaltres. Per les teves línies fines, pel teu fer i desfer en el temps. Ets com una sinfonia d'estampes úniques que desfilen fulgurants pels nostres ulls enamorats.

Carrer Major de la matinada, rosat i silenciós, que torba la teva placidesa el pescador matiner i més tard un gran deliri de llum i de color, escardalenc arpegi de cistelles verduljants.

Carrer Major del migdia que acull al sol i als infants i no sabries amb quin quedar-te d'aquets dos amics tan grans. Tú que en l'hora del capvespre ets una antologia pura dels grisos més sublims i la pau que tot respire l'encomanes al passant.

Carrer que encens a les teves vores tants llums com cristalls hi han per a veure millor a la enamorada, per a veure millor a l'enamorat en l'hora tendra dels idil·lis, l'hora abans d'anar a sopar.

Carrer Major dels nostres avis i de la nostra joventut, que tens flames de Caramelles, que tens flames de Sagrat Cor, tu que si un dia et vesteixes de festa saps l'endemà venerar el Dolor. Que per això tens tan llarga la vida i ets d'entre els nostres carrers el Major, sagrat símbol que perdures les tradicions nostres, present immutable dels nostres pretèrits temps.

Cala de sota el Pedró i camí de les Pites, [1970-1975].

Fotografia Serrat. Col·lecció Imatges Ajuntament. SAMP

La Plaza del Padró ¹¹³

Quienquiera que venga a nuestra Villa pregunta presuroso donde se encuentra la plaza antes mencionada.

No sólo lo hacen los nacionales; los extranjeros asimismo desean contemplar ese formidable mirador, asentado en la parte este de la población. Podríamos extendernos en las mil bellezas encerradas en el trozo de costa que desde allí se divisa, pero consideramos oportuno tan sólo comentar el adecuado calificativo de Costa Brava. Rocas a cual más agreste y tortuosa; un mar azul, hermoso cuando calmo, subyugante al tornarse embravecido. Cielo por doquier, hasta llegar al horizonte en el que siempre se vislumbra un hilillo humeante de naves que surcan aguas cargadas de historia. La inmensa mole granítica de Cap Gros sirve de telón de fondo al paisaje tan admirado; debajo de aquella protuberancia rocosa, queda dulcemente asentada Cala Margarida. Sus casitas, vistas a lo lejos, semejan puntos blancos sabiamente colocados. Luego y desparramados por diversos lugares, pinos; verde, azul, blanco, varios y llamativos colores se funden en armonía forjando un cuadro deslumbrante, vivo, capaz de retenernos allí durante un buen rato.

¹¹² BAÑERAS, S. "El Carrer Major", *Proa*, Palamós, núm. 5 (abril 1956), p. 12.

¹¹³ SINCERO. "La Plaza del Padró", *Proa*, núm. 8 (juliol 1956), p. 9.

Cala de sota el Pedró, el cap Gros al fons, principis s. XX.

Autor C. Mauri, Col·lecció Imatges Ajuntament. SAMP

Puede, empero, que haya en la Plaza del Padró una visión pocas veces dable en las demás poblaciones de este litoral. Ella es la salida del sol. Levántase majestuoso el astro semejando lo hace de debajo el mar; tíñese de color amarillo-encarnado el firmamento.

El silencio, la dulzura del ambiente, el aire fresco de la mañana, todo cuanto se ve atrae el alma. Lentamente el disco-calor sube y si alguna nube intenta ocultarlo, la belleza aumenta por momentos. Queda en el mar reflejado el potencial de luz; el amarillo fúndese con el azul, mientras Cap Gros sirve de guía a nuestra mirada extasiada. Muchas veces la Plaza del Padró ha servido de distracción y ello acontece cuando los temporales baten fuertemente la costa. El ir y venir de las olas con su cresta insinuante, la blancura de la espuma que se retira avergonzada por el embate contra las rocas...

Igual da que el mar sea calmo, no importa que el mar esté enfurecido: en la Plaza del Padró siempre se presiente belleza, bravura. Ayuda a todo ello, aparte la situación geográfica, la excelente urbanización que posee este rincón ciudadano. Construído de forma que parece colgar sobre el mar, dispone de un buen número de árboles cuya frondosidad en verano es excelente. Una fuente es indicio de frescura en el ambiente, el que puede gozarse desde el extenso banco adosado en la parte delantera de la Plaza.

Cap Gros ¹¹⁴

A dalt de tot del cingle, al cim de la carena,
jo hi vull bastir ma casa com un castell feudal
per ovirâ a tot hora, a Orient, la mar serena,
i vers Ponent la plana fent de sos fruits ofrena
i el cel tot blau a dalt.

La mar, eixa planura de tantes meravelles
solcada a totes hores per una o altra nau,
espill on s'emmirallen la lluna i les estrelles
talment com si cerquessin la més bonica entre elles
per reina del cel blau.

Cal veure les onades un dia de tempesta,
com munten coratjoses desfent-se en el esculls
deixant, en retirar-se, clavats en cada aresta,
penjolls de blanca randa com si es vestís de festa
per dar més pler als ulls.

Arredossat al cingle d'aquesta serralada,
com deu ser grat dormir-hi bressat amb les cançons
que hi van trenant les ones com l'himne d'una fada
que ens duu amb el bes salobre de fresca marinada
ajogassats petons!

Però més em plau fruit-hi l'empenta sana i bona
que ens duu la tramontana a dalt de tot del cim;
i em plau lluitar amb ella quan forta s'abraona;
jamai amb més vehemència l'aimada el bes ens dóna
de son amor sublim.

Vista de Palamós des del
cap Gros, principis s. XX.
Autor desconegut.
Col·lecció Imatges Ajuntament.
SAMP

¹¹⁴ BARCELÓ, L. "Cap Gros", *Proa*, núm. 54 (juny de 1960), p. 8.

Platja de la Fosca, 1962.

Autor Fotografia Serrat. Fons Revista Proa. SAMP

La Fosca, ara ¹¹⁵

Així d'intacta l'estiu et deixa,
platjeta blanca de nom trobat;
ara ets precisa i ets tu mateixa,
lluny d'influències d'un temps cansat.

La pau és teva i s'endevina
entre les ones que et fan fistó;
i aquella vela que lluny declina
porta l'ex-libris d'un teu petó.

Volem trobar-te tancada i neta,
tal com ets ara: cargol i sal;
d'escuma i aire, una miqueta,
i de petxines tot un missal.

¹¹⁵ BAÑERAS, S. "La Fosca, ara". *Proa*. núm. 57 (setembre de 1960), portada.

Castell de Sant Esteve de Mar, [1970-1980].
Autor A.Crosa. Fons Antoni Crosa Mauri. SAMP

Platja de la Fosca des del castell
de Sant Esteve, mitjans del s. XX.
Autor desconegut.
Col·lecció Imatges Ajuntament. SAMP

Castell de Sant Esteve ¹¹⁶

Vell castell que aquí reposes
com un gegant encantat,
ens recordes tantes coses
d'un temps llunyà ja passat.

Vell castell de Sant Esteve
de murs mig enderrocats,
que fores soplug un dia
de reis, comtes i soldats.

Tes pedres guarden la història
dels nostres avantpassats,
que et varen omplir de glòria
entre lluites i combats.

I fores també vigia
des del mar silenciós
contra la pirateria
que assetjava Palamós.

Oh castell de senyoria
fores sublim i feudal,
quan Palamós naixia
essent-ne ja Port Reial.

Avui, totalment en runes
orfe i mig oblidat,
sols vigiles les escumes
que fa el mar esvalotat.

¹¹⁶ CASAS, J. *Poemes de Palamós*. Palamós: Agrupació Sardanista Costa Brava, 1997, p. 30.

*S'Alguer*¹¹⁷

Així com La Fosca es platja purament d'istiu, s'Alguer pot dir-se que és de tot temps, ja que tant a l'istiu com a l'hivern en dies festius sempre hi trobareu quelcom de concurrència.

I això perquè no és considerada com a platja, com a lloc d'estiueig, sino com a estació pesquera, com a punt de partida per a les correrries dels pescadors que tenen el seu camp d'operacions des de Palamós a l'illa.

Els habituals concurrents a s'Alguer vos diran de memòria tots els caus que hi ha en la seva jurisdicció amb el seu nom la major part d'ells, indicant de passada tots els congres que hi ha agafat amb les peripècies corresponents, així com les temporades i dies mes propicis per agafar-n'hi d'altres.

Coneixen pam per pam totes les clapes d'alga on s'agafen serrans i jolivies; els llocs més rics en xinets i rogers; la temporada exacte, dia per dia, que arriben els tords, o les cabres, i altres dades curioses que un hom se fa creus de tanta memòria.

Si entreu en qualsevulla de les barraques, de primer cop d'ull vos adonareu de l'arsenal d'hormeigs, enginys infernals inventats pels homes per agafar els pobres peixos que no han fet cap mal a ningú. La fitora, el salabrell, la potera, el volanti i la jambina, en cada una pengen de les parets o del sostre, deixant a part el parell de remes i el bot, que per ells s'hi té la barraca.

També hi notareu tot seguit la bateria de cuina, lluenta, neta, polida, que és la que entra en funcions després que els hormoneigs han fet llur feina.

A s'Alguer, generalment, s'hi va de bon matí i es torna ja nit entrada; excepció feta dels qui sols hi van per menjar, que afortunadament són els menys.

Cada barraca és per una família, i cada festa al matí s'hi traslladen tots de bona hora, carregats amb les provisions necessàries. El pare, o el director de la pesquera, moltes voltes ja hi va a dormir la nit del dissabte per por de dormir-se a l'agoit, i el diumenge, a punta de dia, ja té el bot apariat a trenc d'aigua amb tots els entriquells necessaris, escridassant els qui arriben tard, i donant ordres i senyalant llocs com si es tractés d'una expedició a Terranova.

Si hi passeu a la tarda, molt serà que no us convidin a fer el xacolí o la titlla de canya, amb l'afany d'explicar-vos el menú del dia i els incendis que han tingut lloc durant la matinada; de si els peixos picaven o feien el desmenjat, dels congres que han perdut, i de l'estat del mar si era dia d'anar a la mira.

A la temporada de les cabres, en cada barraca es porta l'estadística de les que s'agafen, i tots i cada u vos sabran dir les que porten agafades un i altre, amb els boccs corresponents.

¹¹⁷ BARCELÓ, L. "Cala s'Alguer". *Marinada*. Palamós, núm. 103 (juny de 1922), p. 92-93.

Dinar en una barraca de s'Alguer, [1945].

Autor desconegut. Col·lecció família Fèlix Gubert. SAMP

Dels pescadors de s'Alguer no ho són d'ofici, sino d'afició; i passen, bona part d'ells tota la setmana rumiant on podran fer la millor calada, i en llevar-se dematí perquè un altre no els hagi pres el lloc, i sobretot de l'estat del temps i del mar que no els esbulli la pesquera. El peix que agafen no és pels altres, sinó per ells; per a tota la colla, i mai és posat a la venda ni dut al mercat; fan com les gavines que sols pesquen per menjar peix; naturalment que en un dia de sort que la calada és estada bona, faran present a un amic o altra persona a qui deguin alguna atenció del peix que els sobra.

Dels llocs topogràfics més familiars als concurrents a s'Alguer, si els escolteu una estona, en tota conversa vos retrauran «s'aguia de Castell» que és un freu tan conegut i concorregut com l'estret de Gibraltar pels mariners. «L'illa de mal entrar» vindrà després, amb totes les facècies a son volt ocorregudes, i el que és llec en les coses del país, a voltes es figura que li parlen d'una illa com les Mallorques, i no obstant, és tan xica que sols hi pot viure un pi i encara amb tota la misèria. Les vegades que s'han soplujat en el «pont de Castell» no tenen fi ni compte; i molt serà que tot desgranant noms i paratjes locals, no vos parlin del «cargol» o «la roca dels musclos» i sobre tot del «cau de Na Minaula».

S'Alguer és un lloc democràtic, molt democràtic; sols s'hi va per treballar i menjar, i no es veu fins que s'hi és. En veure'l, a la primera impressió vos fa l'efecte d'un poble petit, petit, i quasi bé pot tenir-se per tal, ja que, si no estic mal informat, fins hi ha batlle.

Castell, la playa virgen de la Costa Brava ¹¹⁸

Qué poco se ha escrito sobre Castell. Y eso que Castell es una de las playas más completas no sólo de la Costa Brava, sino del Mediterráneo. Tiene arena limpia, aguas azules y transparentes, poca profundidad por Levante, bosques de pinos que la envuelven, gigantescos peñascos que la guardan. Tiene quietud, soledad, hechizo...

Nadie se acuerda de Castell. Los propios palamosenses la tenemos semi olvidada.

En verano nosotros acudimos una o dos veces. El itinerario es siempre el mismo. En coche hasta S'Alguer y luego camina caminando por la senda pedregosa, repleta de cactus, maleza, pinos y aromas del mar, hasta las mismísimas arenas de Castell.

La playa está indefectiblemente vacía. A lo sumo una pareja de románticos extranjeros que guardan celosos el secreto de su hallazgo. ¡No es nada encontrar un oasis de paz en la Costa Brava, en pleno estío!

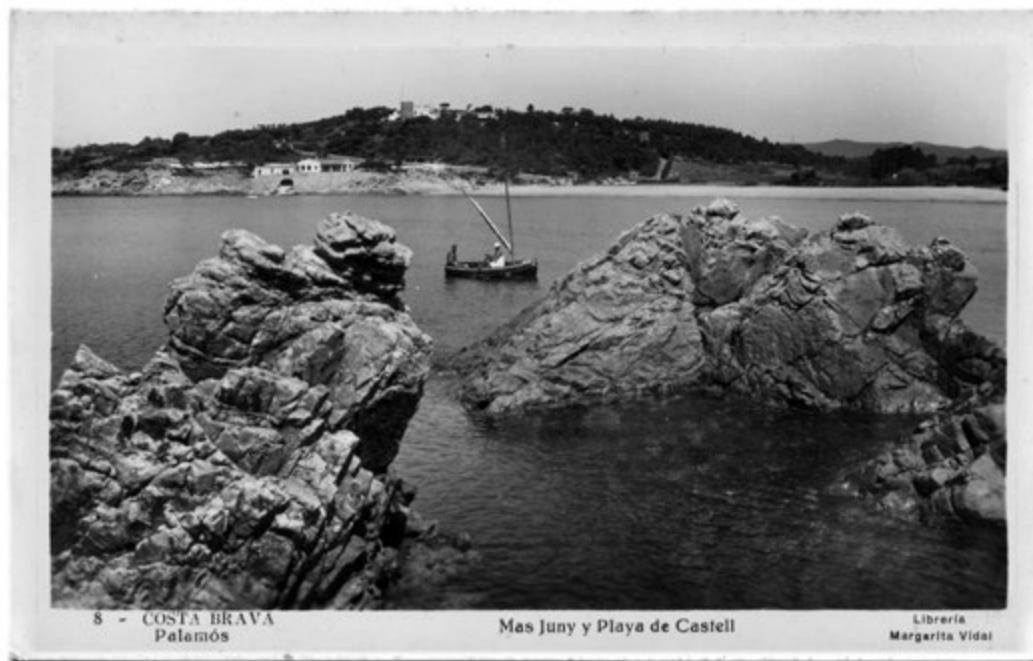
Castell es la paradoja de las costas gerundenses. Las otras playas, atiborradas de bañistas, ella, solitaria; las otras, convertidas en una inmensa Torre de Babel, ella, muda; las otras, asediadas por mil bañistas venidos de todos los continentes, ella, ignorada. Castell, recoleta y sin pretendientes; hermosa pero no lasciva, sabe guardar sus penas ante la incompreensión ajena y cuando uno, un afortunado mortal cualquiera, tiene la dicha de pisar sus ardientes arenas, Castell eructa voluptuosidad y se entrega como la mujer amada.

El placer del baño en Castell es único. A nosotros nos recuerdan los primeros baños de nuestra mocedad cuando el mar era realmente nuestro. En Castell se puede gozar aún de esa hipotética propiedad. No hay apretujones, no hay aglomeraciones, nada nos impide gozar enteramente de esa mágica conjunción que forman el mar y el sol.

No pretendemos hacer un canto a Castell; sólo pretendemos señalar la incongruencia de su soledad en contraste con la abigarrada muchedumbre que invade y asalta los demás parajes costabravenses. Castell compone junto con La Fosca y S'Alguer la trilogía de las playas que Palamós mantiene aún en reserva, como si aguardase la saturación de las demás poblaciones.

¿Sonará la hora de Castell? Tiene que sonar. No sabemos cuando ni cómo, pero sí sabemos que llegará el día en que nuestra playa más meridional correrá la suerte de las demás. Castell no puede permanecer estática ni inamovible. La belleza triunfa siempre a largo o a corto plazo y Castell es rabiosamente hermosa.

¹¹⁸ SUREDA, J. "Castell: La playa virgen de la Costa Brava", *Proa*, núm. 100 (abril 1964), p. 12.

Editor Llibreria Margarita Vidal. Col·lecció Imatges Ajuntament. SAMP

Los vestigios de un, hoy día, paupérrimo poblado ibérico demuestra a las claras que ya antaño sus gracias naturales subyugaron a los primeros moradores, quizás con mayor sensibilidad que la nuestra, aunque ellos no buscaban el placer de las olas, sino la grandeza del paisaje, de ese paisaje que desafiando los siglos continúa allí, a tres kilómetros de Palamós, sumido en la soledad más enigmática.

¿Nos alegra la virginidad de Castell? Si nos dejamos guiar de ese innato egoísmo humano hemos de decir que sí, pero a fuer de racionales hemos de proclamar nuestro descontento y nuestra irritación, porque Dios hizo las cosas bellas para regalo de la humanidad entera.

ARTE

Joaquín Comes

por Angel Marsá

Con la aparición de la más rabiosa objetividad, casi fotográfica —del daguerrotipo al "color-natural"—, que trajo consigo el hiperrealismo, se han ido deshaciendo casi todos los mitos neoplasticistas surgidos al socaire del postimpresionismo. Y con los detallismos fríos y milimetrados han resurgido la anotación vivaz y el color fulgurante de los viejos maestros que trascendieron las normas impresionistas sin abominar de ellas. Ahora, con los jóvenes hiperrealistas de la nueva figuración —o de la figuración recuperada—, otros jóvenes propugnan un nuevo impresionismo, más coherente y menos dogmático acaso, esbozo rápido y estallido cromático, la luz "en función de" —el "Hoy estoy contento, porque he descubierto que la luz del sol no se puede reproducir, pero se puede representar" de Cézanne—, y la línea aérea y dinámica, tal vez aprendida de aquel mago del dibujo y del desdibujo que fue Picasso.

En esa facción apasionada de la línea fluctuante y el color aguerrido y triunfal, milita el joven pintor catalán —de Palamós, en el corazón mismo de la Costa Brava— Joa-

quín Comes, intrépido sin temeridad y generoso en el derroche de unos valores pictóricos desde siempre considerados esenciales, y todo ello sin temor a ser tenido por retrógrado o "neoimpresionista", una forma más bien prudente de denostar a un pintor.

Será, pues, en la pintura cálida y directa de Joaquín Comes donde podremos detectar las constantes más acusadas de este nuevo impresionismo —no neo, por favor—, a saber: anotación vivaz, color fulgurante, o —mejor—, si ustedes quieren, esbozo rápido y estallido cromático, luz en función representativa y línea aérea y dinámica, sinuosa, como base de una realidad alusiva, jamás implacable, acusadora, más bien sedante, normalizada, íntima, personal y perfectamente transferible.

Los impresionistas escaparon del taller y descubrieron el aire libre, que ya había intuido Velázquez. Pero pronto los impresionistas convirtieron el aire libre en taller. Esto no gustó a ciertos pintores que sentían la nostalgia del taller, y a él regresaron, con escándalo de los plénairistas contumaces, fieles a la consigna primitiva de Monet. El impresionismo había cumplido su misión, y había sido salvada, una vez más, la pintura. Hasta hoy, en que muchos pintores jóvenes redescubren el aire libre y lo reconvierten en taller, Joaquín Comes entre ellos. El resultado no podía dejar de ser, como ha sido, en efecto, prometedor. Acaso la pintura está en trance de que sea salvada de nuevo, después de tan-

tas y tan peligrosas experiencias recientes.

En definitiva, todo parte de ahí. El primer impresionismo hallaremos de buscarlo en las cuevas del paleolítico superior, como el primer expresionismo y la primera abstracción los hallaremos en los abrigos del neolítico. Nada nuevo bajo el sol, y todo nuevo a partir de la facultad recreadora del hombre. Pero, cuidado. A Joaquín Comes, a todos los jóvenes pintores de la reanudada figuración —del hiperrealismo al hiperimpresionismo, pasando por todos los "ismos", y así sucesivamente—, les acecha un peligro inminente, del que deben salvarse si quieren subsistir. Este peligro es la facilidad. La pintura —el arte, en general—, representa la antifacilidad. Se exige, para subsistir, la búsqueda, la investigación, el hallazgo, las dificultades. La consigna de Nonell —"Yo pinto, y nada más"— no implica renuncia o duda, sino seguridad, afirmación. El pintor debe pintar, y nada más. Pero debe pintar como él cree que debe pintar, no como es —o como parece que es— la moda, o según el oportunismo del pescador en río revuelto.

Joaquín Comes pinta, y nada más. Pinta como él cree que debe pintar. Las modas no cuentan, las cuestiones extrínsecas a la propia esencialidad de la pintura —de la pintura de cada cual—, no cuentan. Son espejismos, cuando no burdos engaños, tantantojos, artificios o artimañas, que de todo hay en la viña del Señor. Y éste, como el de la facilidad, es otro de los

peligros que acechan a los pintores jóvenes. Aire libre o estudio, lo mismo da. Lo que cuenta es la pintura, esa superficie coloreada, ese misterio, impresionista, expresionista, abstracto, figurativo, no figurativo, hiperrealista, qué más da. Lo que cuenta es la pintura, su autenticidad, su poder de representación, de recreación, de comunicación. De pasmo y maravilla, también. ¿Por qué no? La pintura, ya sabe, ese misterio, esa realidad otra, infinita, inabarcable, que se mide por centímetros cuadrados. □

La pintura cálida y directa de Joaquín Comes incorpora las constantes más acusadas de un nuevo impresionismo, esbozo rápido y estallido cromático. Fena, contraluz, óleo, que figuró en la reciente muestra "Forma y color en la Costa Brava" del joven artista catalán.

10 ELS COLORS DE LA MIRADA AVUI

Francesc Vidal Palmada va ser el pintor que va iniciar el que es coneix com l'Escola de Palamós. Al llarg de l'estudi, m'he centrat en Vidal Palmada i en els seus deixebles principals, Josep Sarquella, Ezequiel Torroella i Josep Orihuela, els quals van basar la seva obra en la pintura paisatgística.

Posteriorment, alguns joves van participar en les sortides que feien els deixebles de Palmada per pintar a l'aire lliure. D'aquesta manera, els alumnes es converteixen en mestres o consellers d'una nova fornada de pintors de paisatge.

Josep Orihuela va tenir aprenents d'ofici a la seva empresa com Martí Colls, Josep Adroher o Lluís Rodríguez, que també van aprendre a pintar quadres a la natura durant els caps de setmana. A més, Orihuela va impartir classes de dibuix a diversos centres de la vila.

Per la seva banda, Josep Sarquella i Ezequiel Torroella sortien a pintar a l'aire lliure, i donaven consells a alguns pintors novells com Joaquim Comes, Pere Coll, Joan Sarquella o Carme Payet.

Els primers deixebles de Palmada, convertits en mestres, van influir sobre aquesta nova generació de pintors, dels quals van aprendre la base teòrica i tècnica de la pintura. Amb el temps, els alumnes varien aquests coneixements i elaboren un impressionisme més modern que modifiquen a partir dels seus gustos i de la personalitat de cadascú.

Per poder tenir present les formes actuals que pren aquest tipus de pintura de paisatge i com han influït les mirades anteriors dels deixebles de Palmada, he entrevistat aquells pintors que segueixen pintant i que van obtenir els primers aprenentatges de Josep Orihuela, Josep Sarquella o Ezequiel Torroella. Per fer més visual aquest llegat de la mirada, cada pintor ha escollit una obra d'un racó de Palamós, representat amb l'estil de cadascú.

Tots els artistes coincideixen en pensar que els ha tocat viure un moment difícil per a l'art. En els últims anys, l'art figuratiu ha entrat en decadència, en benefici de l'abstracció. Els principals compradors, en l'època dels aprenents de Palmada, eren estrangers o persones que coneixien la vila i que destinaven les obres a la decoració d'habitatges o segones residències, un costum que s'ha perdut.

Pàg. 138. Crítica d'Àngel Marsà sobre el pintor Joaquim Comes, publicada l'any 1975. Hi descriu el "nou impressionisme" que elaboren aquests joves pintors del moment i, en especial, el de Joaquim Comes.
Col·lecció Joaquim Comes

10.1. MARTÍ COLLS SABATER

Martí Colls Sabater (Palamós, 1955) creu que en les seves pintures hi ha una part de les primeres lliçons d'Orihuela. Colls fa pintura a l'aire lliure, la qual representa paisatges marins, d'interior o urbans, a partir d'un «estil de paisatge contemporani». Escull paisatge perquè se sent més còmode pintant a l'exterior. Palamós n'és el tema per excel·lència, tot i que també li agrada pintar arreu. «El racó que més m'agrada és el litoral de la Fosca fins a cala Estreta amb el centre a s'Alguer». Utilitza colors fidels a la natura: grisos, ocres, ultramarins i marrons. El moment del dia que prefereix pintar és durant les primeres hores del matí fins a les dotze del migdia.

L'art sempre ha tingut un paper molt important a la vida de Colls: «Estic content del temps que hi he dedicat i hi dedico. Econòmicament he hagut de treballar en altres feines per acompanyar ingressos, ara és més difícil que anys enrere. Jo sempre he pintat el que he volgut o m'he sentit a gust, mai m'he vist condicionat pel públic».

Martí Colls Sabater. *[Palamós]*, 2014. Oli sobre tela.
Col·lecció particular

A les seves obres s'hi veu representat tot allò que ha estudiat, après, el treball, i allò que veu quan pinta. Creu que la seva obra transmet emocions i sentiments espontanis: «L'artista quan va pel carrer, el camp o la platja, veu les coses molt diferents dels altres. Ens fixem en una portalada, un racó, una roca, un reflex, el contrast de llum, una persona que passa, el cel... Personalment, s'hi reflecteix aquest estudi quotidià del dia a dia amb l'estil après i propi».

Pintar és el que més li agrada fer fora de casa i allò que el fa sentir millor. Per a Martí Colls un dia pintant en el racó més apreciat de Palamós és «fantàstic, a vegades passen dues hores i no he començat a pintar, contemplant i gaudint de la bellesa que m'envolta».

Creu que el lloc l'ha definit com a persona i com a artista: «Sóc palamosí de naixement, de cor i com a artista, i naturalment ha definit el que sóc perquè és una meravella ser d'aquí».

10.2. PERE COLL PUJOL

Pere Coll Pujol (Palamós, 1941) es va iniciar com a pintor de parets a l'empresa de Vidal Palmada. En pintura artística, la major part del seu aprenentatge va tenir lloc a partir de les sortides que feia amb Josep Sarquella, que li donava *in situ* consells pictòrics. També va emprendre un gran nombre de sortides amb Josep Orihuela i Joaquim Comes. Cada dissabte i diumenge recorrien parts de la costa i del prelitoral a peu per anar a pintar. Segons Pere Coll, Josep Sarquella li va ensenyar a pintar marines, encara que la tècnica pictòrica fos diferent (Josep Sarquella pintava olis i Pere Coll aquarel·les). Posteriorment, va assistir a les classes del pintor Martínez Lozano, que li va ensenyar la tècnica de les aquarel·les.

Pere Coll Pujol. [Palamós], 2018. Aquarel·la sobre paper.
Col·lecció particular

Pere Coll va combinar la seva feina de pintor de parets amb la pintura de quadres, la qual va anar aprenent de manera autodidacta. Després de la seva jubilació es va dedicar plenament a la seva gran afició. Al llarg de la seva trajectòria com a pintor, s'ha adaptat al gust del públic. Pintava allò que la gent coneixia perquè sabia que era el que venia.

Pere creu que hi ha una part de Sarquella en la seva manera de pintar. Les seves obres estan elaborades a partir d'una tècnica especial: primer dibuixa amb tinta xinesa i llavors pinta amb aquarel·les. «A vegades la ratlla negra es veu, és la meua identitat». El tema principal són les marines i els paisatges de la costa i de l'interior. Va començar pintant paisatge perquè era el que més es venia, i perquè «és el que ens ha donat vida a tots els pintors». Els colors que sol fer servir a les seves pintures són molt diversos. A partir dels primaris fa totes les barreges.

Per a ell, l'acte de pintar és una necessitat. Pensa que en les seves obres mostra una part de si mateix: «És la meua ànima, sóc molt exigent amb mi mateix i quan no surt una cosa miro el perquè. Per això em surten aquarel·les diferents, perquè hi poso tota l'ànima». Coll afirma que quan pinta un paisatge espera fins al moment que sorgeix la llum mediterrània que està buscant: «Això és l'ànima, m'esperona per ser viu i dinàmic».

Segons Pere Coll la mirada que es reflecteix en les seves obres és de sinceritat: «Pinto el que jo crec que veig. Si ho puc plasmar o no, això ja ho diu el que veu l'obra. A mi m'agrada quan el públic veu coses que jo no he vist i m'ho expliquen i encara ho augmenten, això és una satisfacció per a mi». A més, afegeix: «Estic enamorat del meu poble, cada racó és una manera de pintar. Quan ho plasmes més o menys bé, en gaudeixes».

Joan Sarquella Oliveras. *La platja Gran*, 2016. Oli sobre tela.
Col·lecció particular

10.3. JOAN SARQUELLA OLIVERAS

Joan Sarquella Oliveras (Palamós, 1956) va iniciar-se en la pintura artística a través dels coneixements del seu pare, del qui creu que hi ha alguna cosa en les seves obres.

Defineix el seu estil com postimpressionista. La tècnica que utilitza és l'oli sobre tela i el tema principal de la seva obra són les marines. Sent especial predilecció per pintar les barques i els para-sols de colors de la platja.

En l'actualitat, no hi ha gaires pintors que vagin a l'aire lliure. Joan pinta en el seu estudi, a vegades a partir de fotografies del lloc que ha pres prèviament. En les seves pintures hi predominen els colors vius i una variada gamma de colors. Com al seu pare, a Joan Sarquella li atrau pintar el moviment, en especial el del vent, les boires i els temporals.

Tot i que evita els encàrrecs perquè creu que el limiten, sovint s'adapta als gustos del públic. Pinta perquè vol oferir obres originals i vol transmetre els seus sentiments a través de la seva manera de pintar. Segons Joan, les seves obres són una reinterpretació de la realitat, d'allò que veu.

Per a ell l'acte de pintar és la manera d'expressar emocions i sentiments, els quals aconsegueix reflectir a partir de la pinzellada, i també a través de la gamma de colors. Creu que el lloc d'on és l'ha condicionat en la seva manera de pintar: «És el meu poble, Palamós, i me l'estimo. M'agrada reflectir els llocs més emblemàtics».

Joaquim Comès Garcia. *Atardecer en el puerto*, 2000. Oli sobre tela.
Col·lecció particular

10.4. JOAQUIM COMES GARCIA

Joaquim Comès Garcia (Palamós, 1948) es va decantar pel dibuix des de la seva infantesa, i va presentar-se a concursos locals a partir dels onze anys. De petit anava a pintar a l'aire lliure amb Sarquella, Torroella, Albert Roca i Lluís Roure, d'Olot. Més endavant, va coincidir amb Josep Orihuela i Pere Coll.

Va deixar els estudis i va començar a treballar d'interiorista i decorador per a Luciano Vergara, professió que segueix exercint. Als 17 anys va marxar a Barcelona, on va estudiar Belles Arts a l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics. Al llarg d'aquests anys va fer un gran nombre d'estades i viatges d'estudis a diferents ciutats i museus d'Europa. A partir de l'any 1968, va obtenir un gran nombre de premis i mencions honorífiques en diversos certàmens, concursos nacionals i internacionals. Ha realitzat un gran nombre d'exposicions individuals i col·lectives a Espanya, França, Luxemburg i Itàlia. Les seves obres formen part de col·leccions particulars i museus d'Espanya, França, Suïssa, Itàlia, Alemanya, Bèlgica, Països Baixos, Irlanda, Gran Bretanya, Estats Units i República Dominicana. En l'actualitat, exposa per la galeria el Claustre de Girona, la Rambla de Figueres i Zúccaro de Madrid.

Joaquim Comes defineix la seva obra com a postimpressionista, expressionista o abstracta¹¹⁹: «Vaig evolucionant i provant coses noves». La tècnica que utilitza és l'oli sobre tela, però també pinta aquarel·les: «Jo pinto de la manera que em surt. Pinto amb l'espàtula. Pinto directe sense fer cap esquema abans. Li dono una capa de fons, de pintura, el frego i després la tela ja no és blanca, té un fons. A sobre pinto en capes de color i formo la composició. Amb espàtula i molta pintura vaig donant gruixos». En les seves obres tracta temes diversos, dels quals en destaca el paisatge i les marines. Sobre el paisatge afirma: «M'agrada molt, el meu pare era pescador, i el meu avi. El de la mare, pagès. Vaig néixer pràcticament aquí, veient el mar i la platja. M'agrada. Però pinto de tot, ja ho veus, paisatges d'interior. I ara més aviat pinto coses de les illes de Grècia o Itàlia».

Respecte al color, Comes comenta que no utilitza el blau en algunes de les seves obres. En altres utilitza el blau i el gris o el blau i el vermell per «donar una mica de vida». Comes no té una hora predilecta per pintar, pot pintar a qualsevol hora, ja que ha deixat de pintar a l'aire lliure. Quan viatja s'emporta una caixa d'aquarel·les i fa apunts, que després utilitza.

Comes afirma que al llarg de la seva vida s'ha vist condicionat pel que li demanen les galeries i el públic: «Ha de ser una cosa comercial perquè s'ha de vendre. Jo faria coses diferents però després em dirien alguna cosa».

En les seves obres s'hi reflecteix la seva manera de ser: «Jo no tinc paciència, voldria fer més de pressa, no em vull entretenir a fer detalls. Vull que la gent en veure la pintura s'emocioni i li transmeti coses. No vull fer com una foto, no ho vull donar tot fet. Vull que sempre s'hi vagin veient coses o que sigui diferent per a cada persona».

Comes gaudeix pintant, tot i que sovint és una obligació, per la qual no pateix. Sobre la mirada ens diu: «Cada un té una mirada especial i diferent, jo ho veig d'una manera i un altre ho veu d'una altra». Sobre el paisatge té especial predilecció per s'Alguer: «Aquí el paisatge és privilegiat. Alguns veuen cala s'Alguer com una cosa cubista i abstracta, altres ho veuen com és». En part, creu que el paisatge l'ha determinat com a persona i com a pintor: «Sí, sóc d'aquí, he nascut aquí. El meu pare era pescador i l'avi, per part de mare, pagès i tinc aquesta manera de ser d'aquí». Per aquest motiu creu que quan pinta coses «d'aquí» s'hi reflecteix l'estima que en sent.

¹¹⁹A l'annex número 3 apareix la crítica d'Àngel Marsà sobre el pintor Joaquim Comes, publicada l'any 1975. En aquesta, descriu el «nou impressionisme» que elaboren aquests joves pintors del moment i, en especial, Joaquim Comes.

Carme Payet Corominas. *[La Fosca, Palamós]*, 2018. Oli sobre tela.
Col·lecció particular

10.5. CARME PAYET COROMINAS

Carme Payet Corominas (Regencós, 1949) destaca en pintura artística des de la seva infantesa. Nascuda a Palafrugell, es trasllada a Palamós als 15 anys, on pinta juntament amb personatges de la vila com Albert Roca, Ezequiel Torroella, Josep Sarquella, Montserrat Maristany, Josep Mercader, Victòria Cases, Mercè Jofre, Enric Núñez, Pere Coll o Lluís Rodríguez.

Payet compagina la seva feina amb la seva afició pictòrica i les classes de pintura al Cercle Artístic. Al llarg de la seva vida ha impartit classes de pintura a infants, a les escoles Vedruna, La Vila o Vila-romà. Va aprendre sobre pintura dels aprenents de Vidal Palmada, Josep Sarquella i Ezequiel Torroella, als qui seguia per veure pintar a l'aire lliure o al seu estudi. També coincidia amb aquests pintors a les classes de model al natural que es feien al Cercle Artístic. Aquests li donaven consells i comentaven les seves pintures. També va aprendre de Josep Orihuela, de qui va assistir a les classes al casal de Sant Joan, juntament amb Martí Colls i Lluís Rodríguez. Creu que hi ha una part de tots aquests en la seva obra, però que s'ha vist més influenciada per l'estil de Torroella.

Aquesta pintora defineix la seva obra com d'estil expressionista amb connotacions impressionistes «sempre busco la llum i el color». Una part de l'elaboració de les seves obres tenia lloc a l'aire lliure, i l'altra part al taller. En l'actualitat, la totalitat de les seves obres les elabora a l'estudi. La tècnica principal que utilitza és l'oli sobre tela, i el tema més freqüent és el paisatge: «La vida que té el paisatge no la té quasi res. El paisatge, sobretot si és verge, és el millor que hi ha.

A mi no m'interessa un paisatge documental, a mi m'interessa el moviment del vent, de les plantes o dels núvols. Això és la meva vida, representar la natura».

Prioritza allò que queda de «paisatge i humanitat a Palamós», referint-se a la part més natural de la vila: «Em motiva més un arbre pintat a la Fosca que pas un racó urbà».

Treballa a partir dels colors primaris, «agafes el groc i el blau, amb el groc ja tens com aquell qui diu la llum i amb el blau l'ombra, i després barregem». Es considera una pintora colorista, i prefereix els elements naturals abans que aquells originats per l'home. Creu que «la llum del capvespre és fantàstica, però de seguida s'acaba, per això hi ha d'haver la voluntat de fer-ho a casa».

Payet ha prioritzat la docència de la pintura a les escoles a la comercialització de la seva obra, per aquest motiu ha pintat sempre el que li agradava. Creu que la pintura és un element pedagògic per poder-ne gaudir, i també una manera d'expressar emoció i energia: «És una cosa que es porta a dins. Tens una necessitat de pintar, i d'expressar sentiments. Sempre s'ha de fer a partir de l'emoció que tu tens, exagerar-ho una mica perquè l'espectador quedi impressionat». Creu que amb la seva pintura reflecteix l'estima que té cap a Palamós.

11 ELS COLORS

Al llarg de l'estudi s'ha exposat com les persones construïm paisatges en els espais on vivim, mitjançant la contemplació (mirada), determinats per elements com les experiències vitals, els valors, els símbols, les relacions socials, les herències, l'emotivitat o la cultura. A partir d'aquest conjunt d'elements, omplim els espais de significació i formem un imaginari individual o col·lectiu del territori, que ens arrela, ens identifica i ens fa sentir participants del lloc.

L'Empordà ha estat considerat com un dels indrets on és més palpable aquesta interconnexió entre territori, paisatge i identitat. La identitat de la població que habita aquest territori s'ha construït al voltant d'una geografia i una vegetació variada, resultat d'una peculiar meteorologia, la qual també influeix sobre el temperament de la població, i d'un patrimoni ric d'elements antropològics, arquitectònics, musicals, artístics i literaris. També a partir d'un imaginari col·lectiu format a partir de les denominacions del territori, els referents literaris, mites i llegendes, i per les formes singulars dels rius i dels pobles, la parla o la gastronomia. Aquests elements han fet que la seva població sigui conscient del territori, se'n senti part i el concebi com un element definitori de la seva personalitat. En el cas de Palamós, els habitants entenen el paisatge com una part indispensable del seu patrimoni. És un poble conscient del seu valor, amb uns símbols i uns sentiments ben arrelats. Aquesta idea de pertinença queda verificada en diversos episodis al llarg de la història de la vila, en què el moviment ciutadà s'ha manifestat en contra dels projectes d'especulació urbanística, amb l'objectiu de preservar el territori i els seus valors intangibles.

Aquestes característiques, juntament amb els canvis socials i econòmics que tenen lloc al llarg del segle XX i, sobretot a partir dels anys 50, són essencials per entendre la raó per la qual l'Empordà es va convertir en un focus d'atracció per a visitants i artistes d'arreu del món, i els motius principals pels quals aquest territori ha sigut bressol creatiu de molts artistes, i comarca de trobada entre ells.

Un gran nombre de les formes artístiques d'aquest territori, des de finals del segle XIX i durant el segle XX, troben el seu origen en els precedents pictòrics del noucentisme gironí, el concepte d'arrels mediterrànies i la pràctica del *plenairisme*.

En el cas concret del Baix Empordà, l'art és el resultat dels ensenyaments transmesos pels professors de les escoles menors de Belles Arts als seus joves alumnes, a través de portar-los a pintar a la natura, on rebien consells i estaven en contacte amb altres pintors. En l'àmbit palamosí, Francesc Vidal Palmada en va ser el precursor.

Vidal Palmada compaginava la professió de pintor de parets amb sortides per pintar a la natura, algunes de les quals realitzava juntament amb els seus joves aprenents d'ofici: Josep Orihuela, Ezequiel Torroella i Josep Sarquella i, més tard, amb altres pintors de la vila, que també combinaven les seves professions amb aquesta pràctica. Tots aquells que van centrar la seva obra en el paisatge de Palamós, i que van aprendre a partir dels consells de Vidal Palmada, se'ls va anomenar participants de l'Escola de Vidal Palmada. Anys més tard, Àngel Marsà denomina Escola de Palamós aquells que presenten una estètica mediterrània i el tema comú de Palamós.

En l'elaboració de les biografies de Vidal Palmada i els seus principals aprenents, s'ha comprovat la importància que rep el paisatge en les seves vides i en les seves obres. Al llarg del treball s'han recollit diferents representacions dels paisatges urbans i naturals del municipi. El conjunt de pintures s'ha entès com la materialització de la mirada sobre el territori d'aquests artistes, i de manera indirecta, de la resta de la població palamosina.

Aquesta idea de mirada comuna s'explica pel fet que bona part dels habitants de Palamós comparteixen uns referents culturals, unes experiències, uns records o una apreciació lligada al lloc. Tots aquests elements intangibles que es projecten a partir de la mirada omplen el territori de significació i el converteixen en paisatge. Els artistes elaboren representacions del paisatge, on plasmen aquests valors resultats d'aquesta mirada col·lectiva.

La selecció que fan els pintors dels espais, així com el tractament que segueixen a l'hora d'elaborar les obres, no són neutres. Pel que fa als espais, la selecció dels llocs reflecteix els ideals culturals i socials, la història intel·lectual i les circumstàncies sociopolítiques de l'època i, també, l'expressió de sensibilitat i l'experiència personal de cada individu. Al llarg de l'estudi, hem vist que els pintors coincideixen en representar punts similars de la vila, però sempre a partir de perspectives i punts de vista diferents. Els artistes prioritzen en les obres allò que els crida l'atenció o allò pel qual se senten atrets. Pel que fa al tractament de les obres, l'estil, la tècnica, els materials i les formes estan lligades a la sensibilitat de l'època i el gust de l'artista, que les modifica i completa subtilment. En aquest sentit, les obres de Vidal Palmada i els seus aprenents no han estat emmarcades en un sol estil, sinó que tant la crítica com ells mateixos s'han considerat participants de corrents tan diferents com l'impressionisme, el postimpressionisme o el realisme. També s'han fet servir tècniques diverses: predomina l'oli sobre tela, però també s'ha fet servir l'aquarel·la sobre paper o el dibuix amb ploma o amb llapis. Alguns d'ells tenen les pinzellades més fines o més gruixudes, més precises o més dinàmiques, o utilitzen més o menys material a l'hora d'elaborar-les.

La major part dels pintors de l'Escola de Palamós combinaven la creació pictòrica amb altres professions. Entre aquests, hi va haver professionals que van estudiar a Barcelona i van aconseguir exposar en galeries de renom o dedicar-se plenament a la pintura; i aficionats que van aprendre dels consells d'altres pintors o de manera autodidacta, els quals es van limitar a vendre a coneguts. Tots aquests pintors van viure un context econòmic favorable, ja que les millores econòmiques que va portar la nova tipologia de turisme, l'obertura de les galeries Tramontan i l'inici dels Premis d'Art Vila de Palamós van propiciar la venda d'aquest tipus d'obres pictòriques, les quals anaven destinades a la decoració d'habitatges o a ser un record de l'estada al municipi. El gust del públic i les exigències del mercat van influir en les formes i els temes de les obres, entre els quals destaquen les imatges de paisatges naturals i idealitzats. Els pintors s'adaptaven amb més o menys mesura a aquestes exigències, segons si es dedicaven únicament a la pintura o si aquesta activitat era concebuda com una afició.

Un cop elaborat el discurs, s'han fet dues propostes diferents, en què es posa a la pràctica aquesta teoria. En primer lloc, s'ha plantejat un itinerari sobre la geografia local, denominat *Pintors d'una mateixa escola*, el qual té l'objectiu de proporcionar a l'espectador les sensacions i els aspectes que han fet de l'Empordà i, en especial de Palamós, un paisatge amb cultura pròpia, tot fent entendre les mostres pictòriques de Vidal Palmada i els seus aprenents com la materialització d'una mirada comuna cap al municipi. En segon lloc, s'ha elaborat l'apartat *El paisatge de la memòria*, en el qual s'han agrupat diverses fotografies i escrits produïts al llarg del segle XX, que fan referència a diversos punts de la localitat. A partir d'aquest conjunt, hem pogut observar i comparar diverses formes de plasmar una mateixa situació territorial, mitjançant tècniques i llenguatges artístics diferents. Aquestes manifestacions artístiques són els testimonis de la mirada sobre el territori, les quals plasmen múltiples valors intangibles, resultats d'una manera de ser i de viure.

El conjunt de l'estudi m'ha servit per comprovar la importància d'aquests primers pintors per a les representacions pictòriques palamosines actuals. Els deixebles de Vidal Palmada es converteixen en mestres dels nous pintors de paisatge que, amb un estil renovat, segueixen reflectint una mirada similar a la dels seus referents pictòrics.

Realitzar aquest treball m'ha permès imaginar temps i llocs passats, on aquests artistes contemplaven i pintaven els racons de Palamós, a través de diferents estils i tècniques i d'una mirada especial. Aquest treball parla de persones treballadores, enamorades de la pintura, del paisatge i dels racons de l'indret que els ha vist créixer. Parla de pintors propers a la gent de la vila, alhora que les seves obres ens parlen de nosaltres.

12 BIBLIOGRAFIA

- ADROHER BONA, Carme. *La imatge i les imatges de Palamós (ca. 1900-1984)*. Girona: Universitat de Girona, 1996.[Treball del Màster d'Arxivística de la Universitat de Girona].
- ADROHER, Carme i MARQUÈS, Teresa. *Imatges i Records, Palamós*. Barcelona: Columna edicions, 1995.
- AMIR, Xavier. *Vint-i-cinc artistes empordanesos*. Girona: Gràfiques Palamós, 1978.
- ANTÚNEZ SEGUÍ, Feliu. *Salvem Castell. La veu d'un poble contra l'especulació urbanística*. Girona: CCG Edicions, 2010.
- B. "Adéu a la Catifa". *Proa de Palamós*, núm. 12 (març de 1966), p. 1-2.
- BALCELLS, Josep Maria. *Geografia lírica de l'Empordà*. Vol. 25. Girona: Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, 1981.
- BAÑERAS GODAY, Santiago. "El Carrer Major". *Proa*, núm. 5 (abril de 1956), p. 12
— "La Fosca, ara". *Proa*. núm. 57 (setembre de 1960), portada.
- BARCELÓ BOU, Lluís. "Cala s'Alguer". *Marinada*. Palamós, núm. 103 (juny de 1922), p. 92-93.
— "Cap Gros", *Proa*, núm. 54 (juny de 1960), p. 8.
- BASTONS VIVANCO, Carles. *L'Alt Empordà i el seu paisatge: retrat en paraules*. Girona: Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, 2007.
- BARBAZA, Yvette. *El paisatge humà de la Costa Brava*. Vol. 2. Barcelona: Edicions 62, 1988.
- BOFILL, Lluís. "Dues fases de la Costa Brava". *Proa*, núm. 77 (maig de 1962), p. 1.
— "Homenaje a Luciano Vergara". *Proa de Palamós*, núm. 59 (setembre de 1970), p. 4.

Pàg. 152. Cova de Castell, inicis s.XX.

Autor desconegut. Col·lecció Imatges Ajuntament. SAMP

- CALSINA MAJÓ, Artur; ALABAU COLOMA, Josep; BASSA ESTEVA, Jordi; BRUNET ESCRIBÀ, Anna; MARCÓ CASTELLÓ, Marissa. *El Baix Empordà fantasia i realitat*. Palafrugell: Consell Comarcal del Baix Empordà, 1992.
- CARBONELL ESTELLER, Eduard. “El paisatge cultural de l’Empordà”.- *Diàlegs sobre l’Empordà*. Figueres: Empordà Televisió, 2015. Disponible a: <empordatv.xiptv.cat/dialegs-sobre-lemporda/capitol/el-paisatge-cultural-de-l-emporda>. [Consulta: 9 de maig de 2016].
- CASAS BUSQUETS, Josep. *Poemes de Palamós*. Palamós: Agrupació Sardanista Costa Brava, 1997.
- CASTELLÓ, Josep. *Costa Brava Autèntica*. Lleida: Pagès editors, 2009.
- COLOMER TRIAS, Lluïsa. *La meua mare, Maria Trias Joan*. Barcelona: La Plana, 2013.
- COROMINAS, Pere. *Les gràcies de l’Empordà*, Barcelona: Aliés, 1919. Disponible a: <www.fundaciocoromines.cat/wp-content/arxius/2011/02/Les-gracies-Emporda.pdf>. [Consulta: 23 d’abril de 2016].
- “El Passeig del Port”, *Proa*, núm. 26 (gener de 1958), p. 23.
- Els Premis d’Art Vila de Palamós*. Badalona: Rubes, 1994.
- ENSESA, L. “Pintura: Apuntes del natural”, *Proa*, núm. 2 (gener de 1956), p. 10.
- FERRER, Baldiri. *El Baix Empordà*. Barcelona: Editorial Selecta, 1971.
- FERRER, Maria Àngels. *Josep Sarquella*. Vic: El Carme, 1989.
- “Francesc Vidal”, *Marinada*, núm. 86 (gener de 1921), p.193-194.
- GALÍ, Francesc. *Sarquella, maestros actuales de la pintura y escultura catalana*, núm. 78. Bilbao: La Gran Enciclopedia Vasca, 1984.
- MARTÍ, Miquel i TENO, Núria (coord). E. Torroella. *Imatges d’un paradís possible*. Olot: Ajuntament de Palamós. Museu de la Pesca, 2003.
- MARTÍN ROIG, Gabriel. *1001 curiositats de l’Empordà*. Barcelona: L’Arca, 2017.
- MARTÍNEZ PUIG, Alfons. Lluís Vayreda i Trullol, l’ànima del paisatge empordanès. *Actes del Congrés: El paisatge, element vertebrador de la identitat empordanesa*. Vol.2. Figueres: Institut d’Estudis Empordanesos, 2007, p. 623-634.
- MEDIR HUERTA, Rosa Maria; SAPENA AZNAR, Carles. *Palamós*. Núm. 15. Girona: Quaderns de la Revista de Girona, 1988.
- MILANI, Raffaele. *El arte del paisaje*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2005.

- MITCHELL, Thomas W. J. *Landscape and Power*, Chicago: The University of Chicago Press, 2002.
- NOGUÉ FONT, Joan. *Paisaje, identidad y globalización*, Núm. 7. Universidad del País Vasco: Fabrikart, 2007, p. 136-145. Disponible a: <www.ehu.eus/ojs/index.php/Fabrikart/article/viewFile/2227/1843>. [Consulta: 22 d'abril de 2016].
- *El Paisaje en la cultura contemporánea*, Madrid: Biblioteca Nueva, 2008.
- *La Construcción social del paisaje*, Madrid: Biblioteca Nueva, 2009.
- “El retorno al paisaje”, *Enrahonar. Quaderns de filosofia*, 2010, núm. 45. p.123-136. Disponible a: <www.raco.cat/index.php/Enrahonar/article/view/210161>. [Consulta: 22 d'abril de 2016].
- Emoción, lugar y paisaje. LUNA, Toni; VALVERDE, Isabel (dir.). *Teoría y paisaje II: Paisaje y emoción. El resurgir de las geografías emocionales*, Barcelona: Observatorio del Paisaje de Cataluña; Universitat Pompeu Fabra, 2015, p.139-147. Disponible a: <www.catpaisatge.net/esp/documentacio_coedi_6.php>. [Consulta: 11 abril 2016].
- *El paisatge, entre el subjecte i l'objecte*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2017.
- NOGUERA PARDO, Camilo. *¿Cuál es la importancia de las humanidades hoy?*. Bogotá: Universidad Sergio Arboleda, 2014. Disponible a: <www.youtube.com/watch?v=51XBH5Rqpas>. [Consulta: 28 de maig de 2016].
- PANYELLA, Vinyet. L'Empordà i la plenitud del paisatge líric. *Actes del congrés: el paisatge, element vertebrador de la identitat empordanesa*. Vol I. Figueres: Institut d'Estudis Empordanesos, 2007.
- PI DE CABANYES, Oriol. *Empordà el melic del món*. Barcelona: La esfera de los libros, 2006.
- PUIG, Ignasi. “El pintor palamosí Orihuela exposa a la sala d'art Edelmira”. *Pintura*, 1998.
- PUJULÀ VALLÈS, Frederic. *Cants de la Costa Brava: Palamosines*. Palamós: Impremta Grassot, 1958.
- REVISTA DEL BAIX EMPORDÀ. “Palamós rep la donació del llegat del pintor Ezequiel Torroella”, *Revista Baix Empordà*, núm. 22 (setembre-desembre de 2008), p.121- 123.
- RIBAS, Carles i PASTOR, Carles. *De l'escola d'en Vidal- Pere Coll*. Palamós: Palamós Comunicació, 2015. Disponible a <www.youtube.com/watch?v=OThhM9T5Q0w>. [Consulta: 24 de maig de 2016].
- ROGER CROSA, Miquel. *Costa Brava Palamós*. Palamós: Impremta Grassot, 1953.

- ROVIRA, Joan. “Les Campanes”, *Proa*, núm. 58 (octubre de 1960), portada.
- RUHÍ, Albert. *Paisatges vius. Patrimoni natural de les terres gironines*. Girona: Diputació de Girona, 2010.
- SANTOS TORROELLA, Rafael (dir). *Enciclopèdia vivent de la pintura i l'escultura catalanes*. Barcelona: Àmbit, 2004.
- SAPENA, Carles. *Palamós retrospectiu. Evocació antològica- àlbum*. Palamós: Ajuntament de Palamós, 1984.
- S. B. G. “L'Església de Santa Maria”, *Proa*, núm. 3 (febrer de 1956), p. 3.
- SEGURANYES, Mariona. L'Empordà, territori de creació pictòrica. Noves perspectives per a l'estudi de l'art empordanès. AADD, *Actes del Congrès: El paisatge, element vertebrador de la identitat empordanesa*. Vol II. Figueres: Institut d'Estudis Empordanesos, 2007.
- SEGURANYES, Mariona (coord.). *Atles paisatgístic de les terres de Girona*. Vol II. Girona: Diputació de Girona, 2010.
- SERRA TEIXIDOR, Jordi. *Les escoles menors de belles arts del Baix Empordà (1880- 1939)*. Girona: Ajuntament de la Bisbal d'Empordà, 2005.
- SINCERO [pseudònim de Lluís Prats]. “La Plaza del Padró”, *Proa*, núm. 8 (juliol de 1956), p. 9.
- SUREDA, J. “Castell: La playa virgen de la Costa Brava”, *Proa*, núm. 100 (abril de 1964), p. 12.
- TAFALLA, M. Paisaje y sensorialidad. LUNA, Toni. VALVERDE, Isabel (dir). *Teoría y paisaje II: Paisaje y emoción. El resurgir de las geografías emocionales*, Barcelona: Observatorio del Paisaje de Cataluña; Universitat Pompeu Fabra, 2015, p.117-135. Disponible a: <www.catpaisatge.net/esp/documentacio_coedi_6.php> [Consulta: 11 d'abril de 2016].
- VERGARA, Luciano. “Ezequiel Torroella”, *Proa de Palamós*, núm. 82 (gener de 1973), p. 2-3.
- “Ens ha deixat en Josep Sarquella, el pintor de Palamós”, *La Proa. Diari del Baix Empordà*, núm. 338 (4-10 agost de 2000), p. 13.
- VIDAL, Francesc. *Masies del Baix Empordà i Costa Brava*. Palamós: Octavi Viader Impressor, 1923.
- VIÑAS PALOMER, Alícia. *Emocions, sentiments, sensacions, Pintors i Escultors de l'Alt Empordà, 1839- 1959*. Figueres: Institut d'Estudis Empordanesos, 2010.
- VIOLÍN. “Por fin...” *Proa*, núm. 40 (març de 1959), p 5.
- WELTZ GISPERT, Alexandre. *Palamós desaparegut*. El Papiol: Editorial Efadós, 2014.

IX BECA
COOPERATIVA
LA EQUITATIVA
2017-2018

ELS COLORS DE LA MIRADA

**L'ART COM A MATERIALITZACIÓ
DE LA MIRADA DE LA GENT DE PALAMÓS**

Els continguts d'aquesta publicació estan subjectes a una llicència de Reconeixement-No Comercial-Sense Obra Derivada 4.0 Internacional

Primera edició: novembre de 2019

Nombre d'exemplars: 100

© del text: Maria Limeres Llobet

© de l'edició: Ajuntament de Palamós

Coordinació de l'edició: Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

Correcció lingüística: Teresa Cuadrado

Disseny i maquetació: Lupagrafics

Impressió: Impremta Aubert

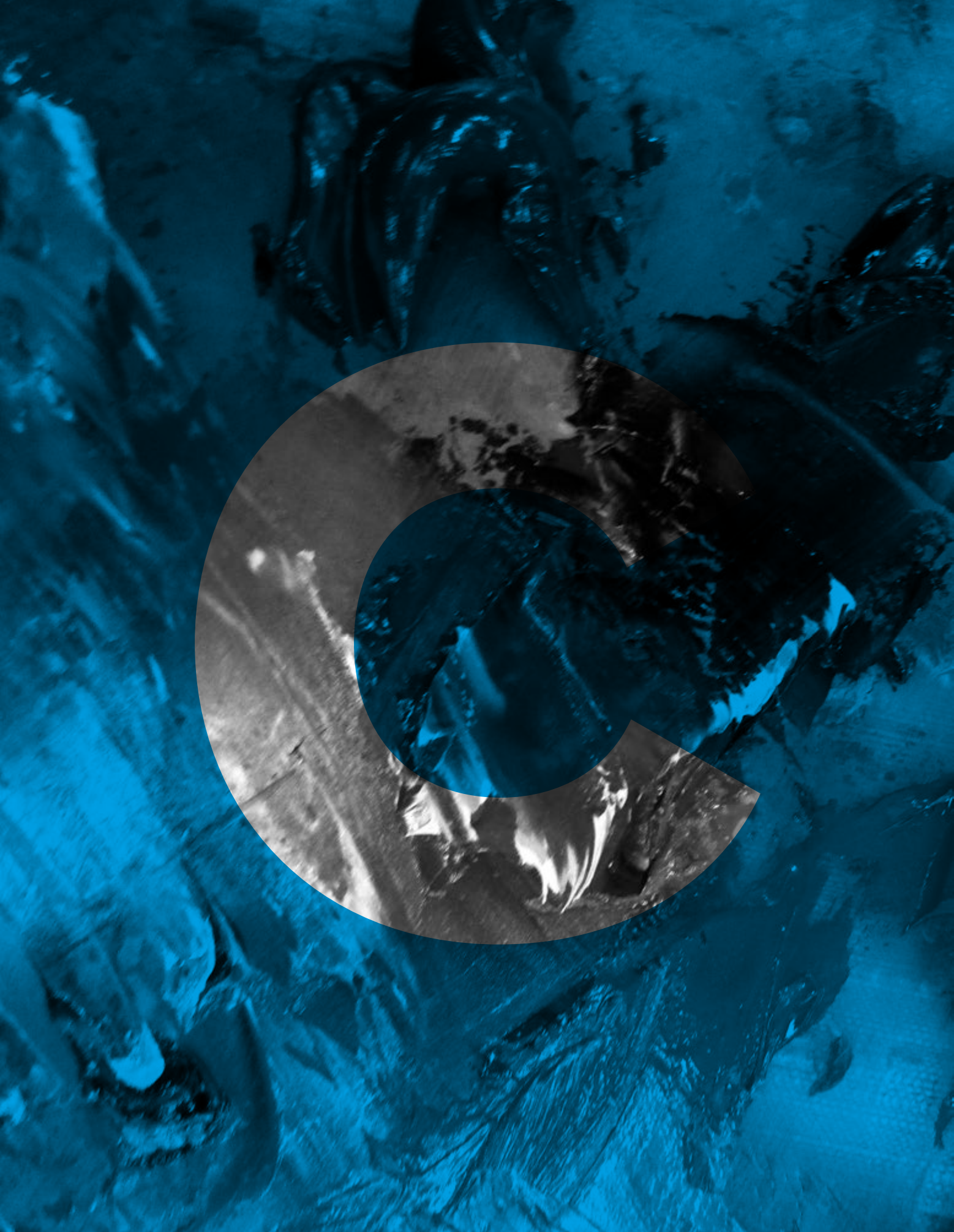
Dipòsit legal: GI-1749-2019

Portada: Francesc Vidal Palmada pintant a la platja de la Catifa, anys 40 del s.XX.

Col·lecció Montserrat Vidal Roig. SAMP

Excepte en els casos específicament previstos per la llei, qualsevol reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels titulars dels drets que s'indiquen en el crèdits. Dirigiu-vos a l'editor si desitgeu obtenir autorització per efectuar-les.

IX BECA
COOPERATIVA
LA EQUITATIVA
2017-2018

Maria Limeres Llobet

ELS COLORS DE LA MIRADA

L'ART COM A MATERIALITZACIÓ DE LA MIRADA DE LA GENT DE PALAMÓS

Viure en llocs comporta crear identitats individuals i col·lectives. Ens identifiquem amb racons, persones, accents, cançons, mites o records. Tant a nivell de barri com en qualsevol indret del món atorguem significants i valors, i en diferents graus ens en sentim part. Així mateix, quan observem un paisatge, com es crea o com canvia, obtenim informació de la gent que hi habita i hi treballa, i de la seva relació amb el territori.

Entendre el paisatge com allò que creem i que, alhora, ens crea. Entendre el paisatge, doncs, com quelcom que va més enllà d'una localització geogràfica, on la població desenvolupa la seva vida social i política. Entendre'l com la construcció viva i intersubjectiva generada a partir de la història, la multiplicitat d'interaccions de diferents àmbits, i de les creacions culturals resultants de la mirada.

El llibre *Els colors de la mirada* presenta un estudi sobre el concepte de paisatge, aplicat a la zona de l'Empordà, i centrat en Palamós, i de la relació que aquest concepte estableix amb l'art. Aquest treball, guanyador de la 9a edició de la Beca Cooperativa La Equitativa que organitza l'Ajuntament de Palamós, vol donar valor al patrimoni artístic local, en especial als treballs dels pintors que han representat en colors la seva mirada sobre la vila. Però, sobretot, pretén entendre l'art com el reflex d'una manera de viure i sentir el territori, l'art com el resultat de la mirada dels artistes. Una mirada particular compartida per bona part de la població palamosina de temps pretèrits i que, d'una manera o d'una altra, segueix sent la nostra.

SAMP
Servei d'Arxiu Municipal de Palamós

**AJUNTAMENT
DE PALAMÓS**